

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
INALT PŢEA SFINŢIEI SALE

Dr IUSTIN MOISESCU

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL :

† IUSTIN, Mitropolitul Ardealului: Pastorală de Crăciun	179—183
REDACȚIA: Praznicul păcii	184—188
REDACȚIA: † Mitropolitul Sebastian al Moldovei și Sucevei	189—194

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

REDACȚIA: Încredere și prietenie între oameni și popoare	195—197
— : Din cele două străni, în inima Bisericii-Mame	198—202
Pr. prof. M. ȘESAN: Ruperea peceților	203—205
Prof. stavr. SABIN TRUȚIA: Unificarea bisericească a rominilor din Ardeal (Spovedania unui convertit)	206—228
REDACȚIA: Alegerile de deputați în Marea Adunare Națională a R. P. R.	229—233

S T U D I I

Teologie exegetică

Pr. Prof. NICOLAE NEAGA: Textele psalmilor mesianici în lumina scrierilor Sf. Părinți	234—239
--	---------

Teologie istorică

Pr. Prof. MILAN ȘESAN: Circulația cuvintului „ortodox” după 1054	240—253
Prof. LIVIU PATACHI: Din viața preotimii romine transilvane între anii 1848-54	254—263
Prof. NICOLAE COTOS: Un document contemporan privitor la teoria și practica botezului, euharistiei și serbării Duminecii la creștini în jumătatea întia a secolului al doilea era noastră	264—267
Pr. ȘTEFAN LUPȘA: Biserica ort. rom. din Ardeal și Ungaria în veacul lui Ioan de Hunedoara (XV)	268—277

Teologie sistematică

Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU: Creștinism și budhism	278—289
---	---------

Teologie practică

Pr. Prof. DUMITRU BELU: Cu privire la propoveduire	290—294
--	---------

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

Pr. Prof. DUMITRU BELU: „Propoveduiește cuvîntul”... (schife de predici)	295—299
--	---------

URME DIN TRECUT

GRIGORIE MARCU: Mănăstirea brîncovenească de la Sîmbăta de Sus	300—302
— : Biserica din Roșcani	303—304

(continuare în p. III a copertei)

TEOLOGI ORTODOCȘI

REDACTIA: Gheorghe Lazăr	305—309
I. TODORAN: Alexiu Comoroșan	309—312

COMEMORĂRI

REDACTIA: Ioan Corvin de Hunedoara (500 ani de la moartea sa)	313—317
---	---------

RECENZII

Prof. I. TODORAN: <i>Hr. Andrușos</i> : Simbolica, trad. de Prof. Iustin Moisesescu	318—322
Prof. N. NEAGA: † <i>Valerian Zaharia</i> : Flori alese din grădina Sfințelor Scripturi	322—324
Prof. SP. CÂNDEA: <i>Sebastian</i> , Mitropolitul Moldovei și Sucevei: Osteneli chiriarhale	324—325
Prof. D. BELU: Pr. <i>Dumitru Călugăr</i> : Caracterul religios-moral creștin	326—328
Pr. conf. univ. GH. ȘOIMA: Pr. <i>Ion Runcu</i> : Cântările liturgice în stil psaltic	328—329

VIAȚA BISERICESCĂ

D. C. și G. S.: Din activitatea Arhiepiscopului	330—331
T. BELAȘCU: † Prot. stavr. Romul Moldovan	332

ÎNSEMNĂRI

T. BODOGAE: O nouă renaștere a studiilor patristice	333—335
Preot V. C.: Comemorare	335
GR. M.: Date memorabile cu privire la Biblia în românește	335—336

Cărți recente

În editura Arhiepiscopiei Sibiului au apărut:

† NICOLAE BĂLAN, Arhiepiscop și Mitropolit. Sibiu 1955, pagini 448 + XXXII + numeroase ilustrații înafară de text

Cartea cuprinde articole variate despre activitatea Mitropolitului Nicolae și studii teologice asupra mai multor teme bisericesti.

CÎND FRĂȚII SÎNT ÎMPREUNĂ. Sibiu 1956, pagini 332.

Carte scrisă de mai mulți autori, care tratează problema unității bisericesti din punct de vedere al istoriei Bisericii romine din Ardeal.

În editura Arhiepiscopiei Timișoarei a apărut:

Bisericanul ortodox: „ÎN CE NE DEOSEBIM”...? Timișoara 1956, pagini 432.

Lucrare închinată consolidării revenirii la sinul Bisericii ortodoxe romine a fraților noștri dezbrinați bisericeste prin actul de la 1698—1700.

În editura Centrului Mitropolitan al Olteniei au apărut:

Hr. Andrușos: SIMBOLICA. Traducere din limba greacă de *Iustin Moisesescu*, profesor universitar. Craiova 1955, pagini 350.

Cea mai temeinică lucrare ortodoxă răsăriteană pentru studiul teologiei confesionale.

Iustin Moisesescu, profesor la Institutul Teologic din București: IERARHIA BISERICESCĂ ÎN EPOCA APOSTOLICĂ. Ancxă: Texte biblice și patristice despre pace și muncă. Craiova 1955, pagini 80.

Lucrarea studiază problema vechimii ierarhiei noastre bisericesti exclusiv pe bază de documente biblice și patristice.

Aceste lucrări se pot comanda la Librăria eparhială „Reîntregirea”, Sibiu,
strada 1 Mai nr. 35.

Inalt Prea Sfinția Sa
Dr. IUSTIN MOISESCU
Mitropolitul Ardealului

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL I, Nr. 3-4

NOIEMBRIE-DECEMBRIE 1936

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL ARHIEPISCOPIEI ORTODOXE ROMINE DE ALBA-IULIA ȘI SIBIU
ȘI MITROPOLIT AL ROMINILOR ORTODOCȘI DIN ARDEAL,
CRIȘANA ȘI MARAMUREȘ

*Iubitului cler și popor dreptcredincios har, milă și pace de
la Dumnezeu Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos*

„Hristos se naște, măriți-l

„Hristos din ceruri, întâmpinați-l

„Hristos pe pământ, înălțați-vă!

Biblioteca Mitropolitană Sibiu
Iubiții mei fii sufletești,

La plinirea vremii, în întunecul de moarte al prăpastiei săpate de păcatul strămoșesc între Dumnezeu și făptura Sa, o puternică rază de lumină cerească străbătu din înălțimi spre peștera din Betleemul Iudeii. Crugul istoriei Vechiului Așezământ se încheiase. Făgăduința Tatălui ceresc și prezicerile proorocilor se împliniseră. Dorința arzătoare a dreptilor se împlinise: Fiul lui Dumnezeu venise în lume spre a mântui pe om.

Vălul greu, care acoperea „*taina cea din veac ascunsă*“, se ridicase acum ușor, lăsând zidirea însuflețită să cunoască voia Ziditorului „*de a scoate pe oameni de sub puterea întunecului și de a-i strămuta în împărăția Fiului iubirii Sale*” (Colos. I, 13). Căci, din pricina intrării păcatului în lume, făptura omenească se înstrăinase de adevăr, iar gura celor ținuiți de răutate încetase de a mai slăvi pe Dumnezeu. Inimile celor mulți se împietriseră. Cu urechile auzeau, dar nu înțelegeau; cu ochii se uitau și priveau, dar nu pricepeau (Is. VI, 9, 10; Mat. XIII, 14—15; Mc. IV, 12).

În acest fel, din pricina răutății păcatului, făptura omenească nu mai era în stare să înțeleagă deplin vrerile lui Dumnezeu.

Îngerii însă, stînd neîncetat în jurul tronului ceresc, și-au dat seama nu numai de marea milostivire a lui Dumnezeu față de om, dar și de noul chip de descoperire a lui Dumnezeu în lume. Pîna atunci, Dumnezeu grăise poporului ales prin prooroci; uneori vestise vrerile Sale și prin îngerii. Acum, însă, Dumnezeu-Tatăl trimitea în lume pe însuși Fiul Său, cu chip de om, pentru a mîntui întreaga făptură căzută în păcat prin cei dintîi oameni.

De aceea, bucurîndu-se de nemărginita dragoste pe care Dumnezeu o revărsa asupra ființei omenești, îngerii s-au apropiat de ieslea din Betleem, unde se născuse Iisus, și au început să cînte cîntarea cea nouă : „*Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoie*“ (Lc. II, 14).

Iubiții mei fii sufletești,

Prin întruparea cea mai presus de fire a Mîntuitorului Hristos, Dumnezeu se preamărește întru cei de sus, întru puterile îngerești, în făptura spirituală, care de la zidirea ei nu se lăsase amăgită de neascultarea și răzvrătirea celor răi. Săltînd de veselie pentru această minunată arătare a puterii și milostivirii dumnezeiești, îngerii au preamărit atunci cu imn de bucurie pe Părintele luminilor. Dar bucuria lor trebuia vestită și oamenilor, fiindcă pentru ei se întrupase Fiul lui Dumnezeu și din dragostea pentru ei se coborîse pe pămînt, născîndu-se din Prea Curata Fecioara Maria. Astfel, învăluită în lumina binevestitoare a mîntuirii și a împăcării omului cu Dumnezeu, bucuria întrupării Mîntuitorului era nu numai în cer ci și pe pămînt.

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos s-a făcut om fără să înceze a fi Dumnezeu. El nu s-a făcut om printr-o îndepărtare de Dumnezeire și nici nu s-a făcut din om Dumnezeu, ci Dumnezeu fiind „*s-a făcut trup și s-a sălășluit întru noi și am văzut mărirea Lui, mărirea ca a unuia născut din Tatăl, plin de har și de adevăr*“, cum zice sfîntul Evanghelist Ioan (I, 14).

Astăzi, cel născut mai înainte de veci din Tatăl se naște într-un chip cu totul nou din Fecioara fără de prihană, schimbînd legile firii, ca stăpîn al firii. Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om pentru a face și pe oameni fii ai lui Dumnezeu.

De aceea, la peștera din Betleemul Iudeii, alături de Sfînta Fecioară Maria și de dreptul Iosif, îngerii și păstorii au înălțat cîntare de laudă „*văzînd pe Dumnezeu pe pămînt și pe om în ceruri*“ pe cel de sus coborînd jos, prin taina întrupării, și pe cel

de jos ridicîndu-se sus, prin iubirea de oameni a Tatălui ceresc. Iar Biserica noastră dreptmăritoare nu încetează a îndemna pe fiii ei să cinstească marele praznic al Nașterii Domnului, aducîndu-le aminte de cuvintele Sfîntului Grigorie de Nazianz, care răsună azi de-a lungul întregii lumi creștine: „Hristos se naște, măriți-l“ !

Iubiții mei fii sufletești,

Revărsarea dumnezeieștii milostiviri asupra noastră prin pogorîrea cerului pe pămînt pentru a schimba pămîntul în cer, ne îndeamnă să întîmpinăm pe Izbăvitorul sufletelor noastre cu toată evlavia noastră ceștinească.

Păstorii, asemenea îngerilor, au întîmpinat pe Domnul nostru Iisus Hristos, la naștere, cu cîntări de laudă și preamărire. Iar magii de la răsărit după ce „s-au închinat Lui, deschizînd vîstierile lor i-au adus Lui daruri: aur, smîrnă și tămîie“ (Mat. II, 11).

Astăzi, iubiți credincioși, întîmpinînd creștinește pe Domnul nostru Iisus Hristos, în ziua acestui praznic luminat, daruri îi aducem : *credința* noastră adevărată, *nădejdea* noastră puternică și *dragostea* noastră fierbinte.

Căutînd înlăuntrul nostru aflăm că, acum cugetele noastre sînt deplin întărite prin unitatea credinței întru care ne-a ajutat Bunul Dumnezeu să ajungem, toți frații rugîndu-ne împreună în aceleași sfînte lăcașuri ca și strămoșii noștri de demult. Năzuințele noastre creștinești sînt deopotrivă întemeiate pe aceiași nădejde în ajutorul lui Dumnezeu și în împlinirea tuturor făgăduințelor Lui.

Iar dragostea noastră frățească purcede dintr-o inimă curată, împodobită cu florile virtuților agonisite printr-o muncă desfășurată sub umbra harului și îndreptată nu numai spre binele nostru, ci și spre binele obștesc. Ea nu mai este doar pîrga unei munci izvorîte din iubirea de noi înșine, fiindcă poartă în sine pecetea iubirii față de aproapele nostru.

Iubiții mei fii sufletești,

După ce a așezat rînduielile vieții noastre creștinești și ne-a izbăvit de păcatul strămoșesc, prin înfricoșatele Sale patimi, Domnul nostru Iisus Hristos s-a înălțat cu trupul la ceruri, de unde a trimis pe Sfîntul Duh în Biserica Sa, rămînînd însă pururea

în mijlocul nostru, după cum însuși El a făgăduit zicînd : „*Iată, Eu cu voi sînt pînă la sfîrșitul veacurilor*” (Mat. XXVIII, 20).

Cu adevărat, Mîntuitorul se află nu numai în ceruri, ci și pe pămînt. El stă la cîrma Bisericii, al cărei întemeietor și cap nevăzut este. El o însuflețește prin Duhul Sfînt, carele de la Tatăl purcede ; El o înnoiește prin darurile Sale cele bogate ; El ne unește cu Sine prin Sfînta Taină a Cuminecăturii și ne călăuzește pe toți la limanul mîntuirii după cuvîntul Său, cînd zice : „*Eu sînt calea, adevărul și viața*” (Ioan XIV, 6).

Chezășia mîntuirii noastre a tuturor este prezența tainică a Mîntuitorului Hristos pe pămînt, în Biserica Sa cea sfîntă ; iar dobîndirea mîntuirii de către fiecare dintre noi este strîns legată de împlinirea îndatoririlor noastre înalte de creștini. Acest adevăr este limpede arătat și în cîntarea bisericească de la care am mînecat în cuvîntul nostru de învățătură : „*Hristos pe pămînt, înălțați-vă*”.

Din prezența necurmată a Mîntuitorului Hristos în lume, adică în Biserică, purcede îndatorirea noastră, a celor ce credem în El, de a urma poruncile Lui, de a face *lucrul* Lui.

A face lucrul lui Hristos pe pămînt, înseamnă a ajuta fiecare, după măsura puterilor sale, la împlinirea slăvitului îndemn dezvăluit lumii de cetele îngerești care au pogorît deasupra staulului din peștera Betleemului, în noaptea cea sfîntă a nașterii Mîntuitorului, cîntînd :

„*Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu,
„pe pămînt pace,
„întru oameni bunăvoire.*”

Ca oameni, noi trăim în lume, dar creștini fiind, noi credem în Cel ce a făcut lumea. Lui îi aducem închinarea rînduită de învățătura Sfintei noastre Biserici, Lui îi încredințăm rugăciunile noastre făcute întru frîngere de inimă, pe El îl preamărim cu cîntări de laudă, Lui îi aducem prinosul smereniei noastre. Ascultarea de El ne-o arătăm prin alipirea noastră puternică de Sfînta Sa Biserică. În ea stînd, ca în singura corabie a mîntuirii noastre, îi aducem lui Dumnezeu, laolaltă cu netrupeștile puteri îngerești, mărirea cuvenită, ofranda sufletelor noastre întărite pe temelia dreptei credințe, sfințite de puterea harului ceresc și încălzite de dragostea față de Dumnezeu și de oameni.

Noi credem și mărturisim că Hristos este „*pacea noastră, cel care a surpat peretele din mijloc al despărțiturii, vrajba...*”

pentru ca întru sine să-i zidească... într-un om nou, făcînd pace și să-i împace cu Dumnezeu, într-un trup, prin cruce, omorînd urajba prin ea. Și venind a vestit pace celor de departe și celor de aproape, căci prin El avem și unii și alții apropierea de Tatăl într-un Duh" (Efes. II, 14—18).

Dar precum grăiește Sfîntul Apostol Pavel, „*Dumnezeu, care ne-a împăcat cu Sine prin Iisus Hristos, ne-a încredințat slujirea împăcării*” (II Cor. V, 18), ca și noi, la rîndul nostru, făcători de pace să fim (Mat. V, 9), să stîngem învrăjbirile dintre noi, să curmăm „deschilinirile”, să înlăturăm orice pricină de înverșunare a omului împotriva altui om, să luptăm din toate puterile pentru încetarea neînțelegerilor dintre popoare.

În acest chip lucrînd, ne vom învrednici să vedem înfăptuindu-se dumnezeiasca solie „*pe pămînt pace, întru oameni bună-voire*”, vom ajunge să avem tihnă și întru toate bună sporire, să micșorăm suferințele care bîntuie în lume și să cunoaștem tot mai bine cît de folositoare și plăcută este viața pașnică și netulburată de primejdia războaielor.

Pentru aceea, dar, se cuvine ca fiii credincioși ai Sfintei noastre Biserici să meargă, cu pilda vieții lor, înaintea tuturor oamenilor pe calea statornicirii păcii desăvîrșite pe pămînt.

Această este învățătura cea mare și sfîntă care izvorăște din tîlcuirea luminatului praznic al Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Urmînd-o și trăind-o cu toată osîrdia și fără precupețire, taina Intrupării ne va fi într-adevăr tuturor de folos și în viața de acum și în cea viitoare, spre care năzuim și întru care nădăjduim cu toții.

Dorindu-vă tuturor, cu părintească dragoste, să petreceți în pace, cu sănătate și bucurie sfintele sărbători ale Crăciunului, ale Anului Nou și ale Bobotezei, și împărtășindu-vă cu acest prilej arhiereshi binecuvîntări, sînt al vostru, al tuturor, de tot binele voitor și către Dumnezeu fierbinte rugător.

Sibiu, la Praznicul Nașterii Domnului, 1956

† IUSTIN
ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT

PRAZNICUL PĂCII

„...precum în cer, așa și
pe pământ“

Matei 6, 10

Sosit-a iarăși la noi, în neostoita alergare a timpului, măritul praznic al Nașterii Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cu tot belșugul lui de bucurii duhovnicești pe care ni le hărăzesc sfintele slujbe ale Bisericii, precum și colindele și cântecele de stea, în urzeala de poezie și armonie a căror evlavie populară preamărește pe Dumnezeu și vestește binefacerile aduse în lume de Fiul Său intrupăt pentru noi și pentru a noastră mîntuire.

Ca și celelalte sărbători bisericești, praznicul Nașterii Domnului este însă ceva mai mult decît prilej de negrăită veselie sufletească : o adevărată școală de învățătură creștinească. Într-adevăr, toate pomenirile ce le facem în biserică, după străvechea orînduială a calendarului creștinesc, împletesc scopul de religioasă preamărire a sfinților și a faptelor istorice pe care le evocă ele, cu scopul de adîncire a învățăturii noastre de credință și de îmbunătățire a conduitei credincioșilor în lume, între oameni, pînă la frumusețea fără umbră de prihană a celei mai desăvîrșite curății sufletești. Sfinții Părinți și scriitorii bisericești, cu adîncă lor știință de carte sfîntă și cu aprinsa lor rîvnă de urmare a lui Hristos, văd în praznicele creștinătății nu numai simple comemorări ale unor evenimente consumate de mult, ci prăznuri ale unor realități religioase prezente.

În lumina acestei interpretări profunde, praznicul Nașterii Domnului, de pildă, nu ne spune numai atît că oarecînd s-a născut Hristos, ci că nașterea Sa se continuă și acum în noi, credincioșii. Intruparea este, așa dar, nu numai evenimentul istoric-religios

care ni l-a dat pe Hristos, nu numai sorocul înnoirii cerului și al pământului, ci un fapt de trăire personală, un prilej de reală transformare lăuntrică. „Iată ce reprezintă pentru noi marea taină, iată ce este pentru noi Dumnezeu întrupat, devenit sărac pentru noi. El a venit ca să reabiliteze trupul, să salveze chipul Său, să-l dreagă pe om. El a venit ca să ne facă desăvârșit una în Hristos, în Hristosul carele s-a pogorât desăvârșit și complect între noi, ca să așeze în noi tot ceea ce este El” — spune Sfântul Grigorie de Nazianz. Și strălucita, elocventă a Sfântului de Dumnezeu cuvîntător, continuă îndemnîndu-ne: „Să devenim ca Hristos, pentru că și Hristos s-a făcut asemenea nouă. Să devenim (ca niște) dumnezei din pricina Lui, pentru că și El s-a făcut om din pricina noastră”.

Prin întrupare, Hristos-Domnul a devenit om deplin, fără a înceta să fie totodată Dumnezeu deplin. Sau, cum se exprimă același Sfânt Grigorie Teologul (în a II-a orățiune teologică a sa): „a rămas ceea ce era și și-a asumat ceea ce nu era”.

Este semnificativă insistența cu care acest strălucit Sfânt Părinte bisericesc al „epocii de aur” a creștinismului subliniază caracterul antropocentric al Intrupării. Pentru el, toată petrecerea lui Hristos-Dumnezeu pe pământ este un șirag de evenimente contemporane nouă. Aceste fapte se repetă în viața noastră religioasă, sînt experimentate ca realități prezente de sufletele noastre. Noi, credincioșii, în lumina acestei superioare interpretări patristice a faptului Intrupării, sîntem bolnavii pe cari i-a tămăduit Hristos și nu încetează a-i tămădui cît va fi lumea, lup-tînd împotriva suferințelor lor, potolindu-le, cîrmîndu-le. Noi sîntem Lazăr pe care-l scoală din morți, și alte și alte repetări ale salvatoarele intervenții dumnezeiești înveșnicite în slova fără de moarte a istorisirilor Sfintelor Evanghelii. Viața credinciosului este o viață *în doi*, o viață *cu* Hristos. Hristos este realitate prezentă în Biserică, în noi. El participă la viața noastră, o purifică, potolește valul întăritărilor ei, o înfrumusețează, o ridică, o face vrednică să fie trăită. „Iată că El a vrut să doarmă ca să binecuvinteze somnul nostru, să se ostenească pentru a sfinți ostenele noastre, să plîngă pentru a da un sens lacrimilor noastre” — spune același Sfânt Părinte bisericesc, neuitînd să adauge că prin păcatele pe cari le săvîrșim, noi prelungim la nesfîrșit pătimirea Lui, reîmprospătăm fără răgaz cruntele suferințe pe cari El le-a îndurat pe culmea stearpă a Golgoței.

Din caierul acestei învățăături despre Intrupare, se desprind noian de orientări și îndemnuri bune pentru orice creștin, de oriunde ar fi el, în orice vreme ar trăi el, orice slujire ar îndeplini el în această viață pămîntească. Pentru creștinii de azi, cu atît mai vîrtos cu cît în aceste vremuri se pun temelii trainice unei lumi mai bune, în urzeala căreia deslușim împlinirile acestor năzuinți superioare, alimentate peste ani și peste vremi de învățăturile pe care creștinismul le propovăduiește cu o consecvență pilduitoare, dintru începuturile sale.

E suficient să luăm aminte la împrejurările în care s-a săvîrșit Intruparea, la oamenii cu care a viețuit laolaltă Hristos, la suspinarea inimilor lor oropsite, pentru ca să înțelegem fără greș *ce urea El de la noi*, credincioșii Bisericii Sale, întru numele lui Dumnezeu și în beneficiul aproapelui nostru.

Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a venit pe lume smerit și blînd, ca dumnezeescul „Miel“ pe care proorocii Vechiului Testament îl vesteau cu sute de ani înainte de „plinirea vremii“. S-a născut dintr-o Fecioară preacurată, săracă în avuțiile pieritoare ale acestei lumi, dar neasemuit de bogată în nume bun și în curăția inimii. Ocrotitorul Ei și al Lui a fost un țaran meșteșugar. Cu el, creștinătatea se mîndrește, și nu fără temei, căci dreptul dulgher din Nazaret, Sfîntul Iosif, a arătat că în lumea celor mici și neluați în seamă, sînt atîtea suflete mai mari și mai de preț decît se poate vedea prin vîlul amărîtei lor vieți vremelnice. Ieslea dobitoacelor i-a slujit de leagăn Pruncului dumnezeiesc și nu palatele prihănite ale puternicilor vremii, iar trupșorul Lui plîpînd era încălzit de suflarea celor necuvîntătoare mai bine decît ar fi putut-o face scutecele gătite pentru odraslele princiare. A fost aclamat de păstorii de turme — acești aspri fii ai pustiei, atît de urgisiți de mentalitatea vremii și atît de strașnici în apărarea vieții lor de libertate — iar cetele îngerilor lui Dumnezeu confirmau că El este însuși *Cerul pe pămînt*.

Intruparea ne-a hărăzit pentru întîia oară — și în chipul cel mai deplin — putința de-a afla mai cu dinadinsul *ce-i Cerul creștinătății*, viața de pe celălalt tărîm, în existența căreia se credea și înainte de aceea. Cerul este necurmată și neprecupețită *preamărare* a lui Dumnezeu; Cerul este *pace* deplină și statornică, neafectată de nici o tulburare, neîntre ruptă de nici o înverșunare; Cerul este *bunăvoire* neumbrită de nici un diferend, neslăbită de nici o dezbinare, armonie care nu știe de arsura lacrimii, nici de

pălmuirile ofesnei și nici măcar de îndoielile care clatină dezolant încrederea reciprocă a celor sortiți să trăiască laolaltă, în sîntă comuniune.

Intr-adevăr, în Cer, nimeni nu se pune de-a curmezișul voii lui Dumnezeu și nici nu concepe o astfel de atitudine. Ingerii și sfinții și drepții care sălășluiesc în preajma tronului dumnezeiesc, întruchipează — și experimentează — starea fericirii depline, a comuniunii sfinte și pure.

Hristos ne-a îmbiat beneficiile acestei stări fără egal, fără termen de comparație. Intreaga Sa propovăduire despre împărăția cerurilor (sau împărăția lui Dumnezeu) este ofertă mărinoasă de viațuire vremelnică după modelul de viațuire veșnică : „...precum în cer, așa și pe pămînt” (Matei 6, 10). Faptele Lui luminate sînt tot atîtea mîini întinse spre ajutorare, spre scăpare din nevoi, tot atîtea mijloace de luptă împotriva suferințelor care bîntuie viețile noastre dezvlăguite de păcat. Aceste mijloace n-au dat greș niciodată : ele au fost făurite pe șantierul cerești și Hristos ni le-a adus din Cer pe pămînt.

...Le-a adus, le-a mînuit cu dumnezeiască iscusință și mărînimie și ni le-a lăsat la dispoziție, pentru totdeauna, în Biserica Sa. Tot cel ce voiește, le poate afla în ea, în propovăduirea ei, în darurile ei de viață dătătoare, poate dobîndi folosință din însușirea lor.

*

Cerul și pămîntul nu sînt astăzi mai departe unul de altul — spune cineva care a scris frumos despre Viața Mîntuitorului — ca pe vremea cînd păstorii ascultau cîntecul îngerilor. Oamenii formează și astăzi grija cerului ca și pe vremea cînd oameni din clasa de jos, cu ocupații neînsemnate, au întîlnit îngeri în miezul zilei și au vorbit cu trimișii cerului în vie, sau pe cîmp. Cerul poate fi aproape de noi pe drumurile obișnuite ale vieții. Ingerii din locuri cerești vor sprijini pe cei care merg și vin la porunca lui Dumnezeu“.

Iar porunca lui Dumnezeu aceasta este : „...pe pămînt pace, între oameni bunăvoire” (Luca 2, 14).

Cei ce au uital, să-și aducă aminte — și toți laolaltă, de orice „neam“ am fi, orice credință am mărturisi, orice slujire am îndeplini, să nu uităm nicicînd : 2.073 de zile și tot atîtea nopți de groază, de prăpăd și foc, au trecut peste creștetile generației actuale în cursul celui de al doilea război mondial ; 2073

de zile și nopți pierdute, cu lacrimi și sânge, cu temeri și neahznă, cu pagube care se evaluează în cifre astronomice ; 2.073 de zile și nopți în care am fi putut împinge, prin osîrdia noastră a tuturor, desfășurată în pace și liniște, pe culmi de propășire, gloria acestui veac de înfăptuiri epocale.

Să nu uităm nicicînd și fără cea mai mică șovăire, să muncim și să luptăm ca așa ceva *să nu se mai întîmple !*

Este, aceasta, voia lui Dumnezeu, porunca Lui, adresată fiecărei inimi credincioase lui Iisus Hristos, fiecărui „mădular” viu al Bisericii Sale.

Am spus că praznicele Bisericii noastre sînt tot atîtea prilejuri de deslușire a voii lui Dumnezeu și de încordare a vrierii noastre de-a o împlini întru totul. Praznicul Nașterii Domnului este *praznicul păcii și al adîncirii buneivori între toți oamenii.*

Astfel concepîndu-l și așa petrecîndu-l, aducem cerul din ce în ce mai aproape de noi, „pe drumurile obișnuite ale vieții”, netezindu-le, înfrumusețîndu-le, consolidîndu-le.

Numai așa Nașterea lui Hristos ne va fi tuturor cu priință și cu folos.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu **REDACTIA**

MITROPOLITUL SEBASTIAN AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

În noaptea de sîmbătă 15 spre Duminică 16 septembrie 1956, s-a săvîrșit din viață Înalt Prea Sfinția Sa D. D. *Sebastian Rusan*, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei. Doborît la pat înainte cu cîteva luni de-o pătîmire fără leac pentru oamenii înaintați în vîrstă, cu toate îngrijirile medicale, deosebit de atente, de cari a fost împărtășit, sufletul său bun s-a mutat la Domnul, cu o săptămînă înainte de-a fi împlinit 72 de ani.

Înzestrat de Dumnezeu cu podoabele unor însușiri alese, Mitropolitul Sebastian al Moldovei și Sucevei a fost, mai presus de toate, *un om bun* în cea mai înaltă accepțiune a cuvîntului. Toată viața și-a cheltuit-o făcînd bine oamenilor, încurajîndu-i, sprijinindu-i, prețuindu-i, iubindu-i.

Vlăstar al unei familii de țărani cinstiți, harnici și cu temere iubitoare de Dumnezeu, din satul Secășel (fost Beșinău), așezat între Tîrnave și Munții Sebeșului, a văzut lumina zilei la 22 septembrie 1884. Profund legat sufletește de casa părintească, de rînduiala pilduitoare care domnea în ea, de omenia cu totul deosebită a părinților săi și de bunele povește cu care l-au înzestrat, mitropolitul de mai tîrziu avea să evoce, cu netîinuită bucurie a inimii, vremea copilăriei sale, în cuvinte de-o mișcătoare sinceritate.

Unul dintre înaintașii săi de seamă, Mitropolitul Iacob Stamati (1792—1803), și el ardelean de viță, a uimit pe contemporani cînd și-a așezat mama în fruntea mesei de la Mitropolia Moldovei și Sucevei, cătrînța și opinca țărănească nefiind îngăduite pe-atunci să pătrundă în adunările celor mari. Mitropolitul

Sebastian a așezat chipul senin și blînd al mamei sale la loc de cinste, între scoarțele cărții care îi recapitulează primele osteneli misionare vlădicești. (Vezi *† Sebastian*, Mitropolitul Moldovei și Sucevei : Osteneli Chiriarhale. Vol. I. Iași; Editura Centrului Mitropolitan, Tipografia Sf. Mînăstiri Neamțu 1954, pagini XII+468).

Cu cîtă gingășie sufletească descrie atmosfera pascală din satul natal, în cea dintîi scrisoare pastorală adresată clerului și credincioșilor de Învierea Domnului, din anul 1950 :

„Depart, undeva, într-un mic sat din zbuciumatul Ardeal, bunii creștini suiau pîlcuri-pîlcuri, cu făclii în mîini, spre bătrîna bisericuță, așezată pe un vîrf de deal.

Dintr-o modestă casă țărănească, acoperită cu paie, ieșeau o mumă blîndă și evlavioasă, un tată harnic și cinstit, ducînd cu dînșii la sfînta slujbă a învierii, tot ce aveau ei mai scump, odraslele lor, patru băieți și trei fete, îmbrăcați toți în portul curat strămoșesc”.

Unul dintre acești copii, era mitropolitul de mai tîrziu al Moldovei și Sucevei, care-și continuă mișcătoarea evocare astfel :

„Primul „Hristos a înviat”, cîntat legănat de bătrînul și bunul nostru preot, cînd clopotele bisericii — după trei zile de tainică tăcere — au răsunat năvalnic, în dangăt prelung, făcînd cunoscut tuturor vestea bucuriei celei mari a învierii din morți a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, au produs asupra sufletului meu de copil o atît de adîncă bucurie, încît fiorul ei îmi simt de atunci mereu-mereu, în fiecare an, ori de cîte ori rostesc pentru prima dată „Hristos a înviat”.

Tot atunci am cîntat, pentru prima dată în biserică, la strănă, troparul Învierii : „Hristos a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcînd și celor din mormînturi viață dăruindu-le”.

Nu știu cum am cîntat, simțeam doar cum ochii tuturor erau ațintiți spre mine și cuprins de emoție, inima îmi bătea cu putere.

Mi-aduc aminte cum, întorcîndu-mă acasă, mama mi-a cuprins capul în mîinile ei asprite de muncă — dar așa de scumpe mie — și sărutîndu-mi obrații îmbujorați, mi-a zis : „Dragul meu, popă am să te fac” ! Lacrimile ei de caldă bucurie, curgînd din plin și unindu-se cu ale mele, au format izvor de apă curată, pe care a vîslit corabia vieții mele”. (O. c. p. 295—296).

Păstrîndu-și neîmpuținată înclinarea firească spre slujirea preoțească, după ce și-a făcut studiile primare și liceale, luptînd cu neajunsurile de cari se izbeau atunci copiii de țărani setoși de învățătură de carte, s-a înscris la Institutul teologic-pedagogic „Andreian” din Sibiu, ale cărui cursuri le-a isprăvit în anul școlar 1906—1907.

Intrat în clerul de mir al Bisericii ortodoxe ardelenе, a slujit la altarul Domnului, cu osîrdie pilduitoare și cu deosebită presanță, vreme de peste patru decenii, ca preot-paroh, administrator protopopesк, protopop și vicar eparhial, la Vulcan, Hațeg, Ocna-Sibiului, Odorhei, Viștea de jos, Satumare și Sighet.

Rămas văduv destul de timpuriu, cu o casă de copii, greutățile pe care a fost nevoit să le înfrunte ca să le asigure o creștere aleasă, erau de multe ori peste puterile unui om. N-a descurajat nicicînd. Le-a biruit pe toate, făcîndu-le față cu seninătatea și dîrzenia sufletului puternic ce i l-a hărăzit Dumnezeu.

În anul 1947, s-a învrednicit de dobîndirea celei mai înalte trepte ierarhice bisericești, fiind hirotonit întru arhiereu și rînduit la cîrma Eparhiei Maramureșului. După aproape trei ani de văduvie, pricinuită de moartea întîiului ei episcop, dr. Vasile Stan, om blînd și învățat, reînviata episcopie din nordul țării încredința frînele cîrmuirii ei unui arhipăstor destoinic, călit în necazuri și plin de omenie, care o slujise cu zel și pricepere niciodată dezmințite ca vicar eparhial, în vremurile de prefaceri adînci de după încetarea celui de al doilea război mondial.

N-a rămas mult acolo. La sfîrșitul anului 1948, era arhiepiscop al Sucevei, dar scurta-i arhipăstorire de la Sighet a lăsat urme neșterse, căci vlădica Sebastian s-a dedicat — cu osîrdia unui părinte care știa ce-i lipsa și strîmtoarea — lecuirii rănilor războiului, sprijinind totodată, cu dragoste fierbinte și cu tact negreșelnic, proaspăt înfăptuita unificare bisericească a romînilor de dincoace de munți. Încă de-atunci se schița devotata sa participare la purtarea luptei pentru apărarea și consolidarea păcii, al cărei combatant convins și hotărît avea să rămînă pînă la sfîrșitul vieții.

Apostolia-i suceveană — tot atît de scurtă ca durată — s-a desfășurat în același făgaș.

La 26 februarie 1950, Arhiepiscopul Sebastian a fost ales Mitropolit al Moldovei, iar la praznicul Bunevestiri din același an (25 martie 1950), era rînduit sărbătorește în gloriosul jeț

vlădicesc de la Iași, al doilea scaun al Bisericii Ortodoxe Române în ordinea însemnătății istorice, urmînd I. P. S. Mitropolit Justinian, care devenise Prea Fericitul Patriarh al Romîniei.

Odată cu săvîrșirea acestui act, a fost curmată una din nedreptele întocmiri ale trecutului nostru bisericesc de luptă și de jertfă : noul vlădică lua titlul de Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, ca-n vremile de demult.

Romînii ortodocși din laturile moldovene sînt oameni religioși, profund legați de Sfînta noastră Biserică. Pămîntul locuit și muncit de ei poartă — în mănăstirile, schiturile, catedralele și bisericile sale satești — mărturiile unei evlavii adînci și statornice. În nici o altă parte a binecuvîntatei noastre țări, viața religioasă mai mult decît milenară a poporului nostru credincios nu s-a concretizat în atîtea așezăminte bisericești monumentale.

Mitropolitul Sebastian era chemat să stîmpere setea duhovnicească a acestei impunătoare obștii dreptcredincioase, să așeze în făgaș drept o viață mănăstirească clocolitoare, „stăpînind” adevărate „oștiri” de monahi și monahii, să îndrumeze activitatea pastorală și misionară a unui cler numeros, să participe la opera de reconstrucție postbelică, să sprijinească avîntul creator al lumii celei noi care se ridică viguroasă și triumfătoare pe vatra unui trecut de dureri și năpăstuiți și să dea o mîna de ajutor la pastrarea și cimentarea bunului celui mai de seamă al omenirii vermii noastre : p a c e a.

Nu mai era tînăr după fireasca socoteală a anotimpurilor vîrstei, dar din toată înfățișarea sa robustă și venerabilă țîșneau efluvii unei vitalități cuceritoare. Agerimea ochilor săi limpezi și vioi, cu sclipiri de oțel, te pătrundea pînă în străfundurile sufletului. Vorba-i era directă și sinceră ; sfatul cumpănit și prompt ; îndemnul, familiar și imperativ tot odată, frîngea orice șovăială. Sever și plin de umor, afabil și politicos, deschis la suflet față de ori cine, graiul său, cu rezonanțe de clopot, descoperea omul hărăzit să se facă ascultat, iubit, admirat și urmat în orice împrejurare. La peste șaptezeci de ani de viață, acest bătrîn majestuos avea ținuta și vigoarea unui bărbat în puterea vîrstei. Energia și optimismul său erau acelea ale unui adolescent. Și, peste toate, acest om admirabil — de care nepuțința și moartea păreau că se țin la o distanță respectuoasă — avea o inimă de aur, din prisosul căreia i-a înavuțit pe toți cei ce băteau cu încredere sau cu inima zdrobită la porțile ei pururea deschise și bucuroase de mîngăiere, de întărire și ajutorare în nevoi.

Neobosit în strădania de-a asigura un trai omenesc celor pe care Dumnezeu i-a încredințat dreptei și atentei sale purtări de grijă, cu sine era sever și modest în pretenții. N-a fost comod niciodată. Vieții trăită în confort, a preferat-o pe cea măcinată în efort necurmat pentru săvârșirea a tot lucrul bun și necesar propășirii vremelnice și veșnice a clerului și poporului dreptcredincios. Ca purtat de-o presimțire nelămurită, ca și când ar fi vrut să se ia la întrecere cu iuțeala timpului ce trece fără întoarcere și fără răgaz, puținii săi ani de vladicie și i-a cheltuit într-un iureș de alergături misionare, în eparhie, în țară, peste hotare chiar.

Și-a cunoscut clerul în subordine, l-a cîrmuit cu dreptate, l-a povățuit cu înțelegere și dragoste părintească, l-a ajutat în suferință, l-a stimulat în zel misionar cu cuvîntul său pătrunzător și cu pilda propriei sale vieți preoțești. Și-a cercetat credincioșii cu o osîrdie de apostol, ducîndu-le cuvînt de întremare sufletească pînă-n cele mai ferite așezări omenesti ale eparhiei. Constructorii și apărătorii lumii noi au salutat în el, la congresele și adunările pentru pace din țară și din străinătate (Varșovia, Helsinki), un reazim entuziast și rezistent al nădejdlor de mai bine care însușesc astăzi întreaga omenire. În sfîrșit, Ortodoxia romînească l-a solicitat în repetate rînduri să-i fie ambasador în strădania de închegare și adîncire a legăturilor ei firești cu celelalte biserici surori (Moscova, Damasc-Antiohia Siriei).

Ardelean prin născare, prin osteneli de-o viață întreagă, prin caracter și atitudine față de oameni și evenimente, prietenii săi de dincoace de munți — sînt mulți ! — știu, din propriile-i mărturisiri pe care li le făcea înduioșat pînă la lacrimi, cu cîtă aprindere își iubea păstoriții din cuprinsul eparhiei moldovene, cît de mîndru era de colaboratorii și de clerul său și cît de hotărît se arăta în vrerea de-a nu se dezlipi de ei pînă la suflarea din urmă.

A iubit cartea : pe cărturari i-a prețuit ; față de roadele strădaniilor lor era atent și generos în aprecieri. Ostenitorii celor două Institute teologice de grad universitar ale Bisericii Ortodoxe Romîne și ai Seminariilor teologice monahale din Moldova, știu povesti multe în această privință, iar preoții cursiști și studenții acestor așezăminte de învățătură și educație creștină ortodoxă nu vor putea uita nicicînd sănătoasele povește ce li le împărtășea —

sfătos și cald, impunător și sincer — ori de câte ori se arăta în mijlocul lor.

La moartea lui, a plîns Moldova toată. Am plîns și noi. Dar cine nu l-a plîns ?

Aici, la Sibiu, tot timpul cît falnicul său chip odihnea încremenit de suflarea morții în sicriul de la Iași, împresurat de florile recunoștinței obștești, clopotele catedralei mitropolitane, în dangăt prelung, la îndătinatele soroace, făceau creștinească vestire mutării mitropolitului moldovean întru odihna cea fericită. Nenumărați credincioși zăboveau în fața tabloului său, pe care librăria Arhiepiscopiei noastre îl expusese într-o vitrină, în ramă cernită, cu înfășurături de doliu. Era același tablou pe care mitropolitul Sebastian îl hărăzise, cu ani înainte, Institutului Teologic Universitar din Sibiu, după ce așternuse cu propria-i mînă, dedesubtul fotografiei, semnul legăturii sale statornice cu școala care l-a pregătit pentru slujirea preotească : „† *Sebastian, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, fost student al Teologiei de la Sibiu*”.

*

Joi 21 septembrie 1956 — prohodite fiind după rînduiala din străbuni de către Prea Fericitul Patriarh *Justinian*, înconjurat de I. P. S. Mitropoliți Iustin al Ardealului și Firmilian al Olteniei, de P. S. Episcopi Nicolae al Clujului, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Valerian al Oradiei, Teofil al Romanului și Hușilor, Antim și Theoctist, Episcopi-vicari patriarhali, și de un mare sobor de preoți, viețuitori mănăstirești și diaconi — rămășițele pămîntești ale celui ce a fost Mitropolitul Sebastian al Moldovei și Sucevei, au fost așezate în mormîntul nou de la biserica „Sfîntul Gheorghe”, renovată prin osîrdia sa.

Mii de oameni, de cele mai felurite „neamuri” și credințe au sîrguit să aducă ultimul omagiu ierarhului care a propovăduit fără preget, cu cuvînt răzbătător și cu pilda propriei sale vieți, pacea și bună-înțelegerea, armonia și înfrățirea tuturor.

Biserica Ortodoxă Romîină și Eparhia văduvită și-au exprimat recunoștința ce o poartă defunctului ierarh prin mișcătoarele cuvîntări rostite la căpătîiul său de Prea Fericitul Patriarh *Justinian* și de P. C. Preot Constantin Nonea, vicar arhiepiscopesc.

Doamne odihnește-i sufletul drept și mărinimos în curțile Tale !

REDACTIA

ÎNCREDERE ȘI PRIETENIE ÎNTRE OAMENI ȘI POPOARE

Participarea Bisericii noastre la desfășurarea luptei pentru apărarea păcii este statornică, activă, sinceră și permanentă, căci pacea face parte din repertoriul virtuților care trebuie să împodobească viața fiecărui credincios (vezi Gal. 5, 22 ș. a.), iar în sinul comunității bisericești ea este — alături de credință, nădejde și dragoste — cheagul care asigură climatul normal de întreținere și dezvoltare a solidarității credincioșilor în plinirea a tot lucrul bun.

Activînd în frontul apărătorilor păcii din țara noastră — și, prin aceasta, în cel mondial — ne-am întîlnit pe aceleași poziții, de ani de zile, cu oameni care mărturisesc alte credințe religioase decît noi. Am stat în atîtea rînduri alături de alții, ne-am cunoscut, am învățat să ne prețuim reciproc, ne-am împrietenit unii cu alții. Contactul acesta neînterupt — înlesnit de țelul comun care ne adună laolaltă : apărarea și consolidarea păcii — a sporit și a cimentat încrederea reciprocă între membrii diverselor culte religioase din țara noastră și de mai departe. Ne-am dat seama că peste deosebiriile mărturisirilor de credință ce le facem, ca oameni și ca fii ai aceluiași popor putem să ne înțelegem și să colaborăm în toate problemele care interesează bunul mers al familiei celei mari din care facem parte cu toții : patria noastră iubită , Republica Populară Romînă.

Buna înțelegere pe care am dat dovadă că sîntem în stare s-o realizăm între noi, slujitorii și credincioșii cultelor, este certificatul de aptitudine cetățenească și de maturitate religioasă care ne deschide calea colaborării loiale, efective, cu toate organizațiile obștești, pe linia luptei pentru apărarea păcii și a patriei.

Am încrestat la răbojul revistei noastre (vezi nr. 1—2/sept.—oct. 1956, p. 5 urm.) însuflețita manifestare interconfesională de luptă pentru pace,

care a avut loc la Sibiu în 8 iunie a. c. Ea încheia seria manifestărilor de natura aceasta din perioada de activitate premergătoare lunilor de vară, afirmînd viguros hotărîrea slujitorilor cultelor religioase din această parte a țării de-a nu precupeți nici un efort întru îndemnarea păstoriților lor la sprijinirea efectuării *dezarmării* cerute insistent de toți oamenii de bine, din lumea întreagă.

În toamnă, activitatea de colaborare interconfesională pe linia luptei pentru pace a fost reluată la Sibiu cu însuflețire nouă, în 2 oct. a. c., sub directa îndrumare a I. P. S. nostru Arhiepiscop și Mitropolit *Iustin*, în prezența Eminenței Sale dr. Friedrich Müller, Episcopul Bisericii evanghelice C. A. din R. P. R., a șefului cultului adventist din R. P. R. dl *Ștefan Nailescu* și a altor șefi de culte, participînd la conferință preoțimea ortodoxă, pastorii evanghelici-luterani din raionul și orașul Sibiu, ș. a. Conferința, care s-a desfășurat în aula Institutului Teologic Universitar ortodox, a avut ca temă a dezbaterilor ei: „Încrederea și prietenia între oameni și popoare, condiție pentru destinderea încordării internaționale și pentru coexistența pașnică a statelor”. Referatul, întocmit cu pricepere de unul dintre cei mai bine pregătiți membri ai clerului ortodox sibian (C. preot dr. Ioan Chioariu), pe bază de documentare biblică, patristică și istorică, a stîrnit discuții însuflețite și instructive, la cari au luat parte: I. P. S. Mitropolit *Iustin*, Em. Sa Episcopul dr. *Fr. Müller*, P. C. vicar arhiepiscopesc *Traian Belasçu*, P. C. prof. dr. *Soțron Vlad*, rectorul Institutului Teologic Universitar ortodox și numeroși slujitori ai cultelor. Din cele ce s-au spus acolo, se desprinde convingerea că climatul de bunăvoință, încredere reciprocă și prietenie, care s-a stabilit în țara noastră între cetățeni de naționalități și credințe deosebite, poate și trebuie să se generalizeze și între popoare, spre a se realiza o destindere internațională reală și de durată, întemeiată pe principiul coexistenței pașnice a statelor cu orientare politică și organizare social-economică diferite.

Prietenia noastră de nezdruccinat cu popoarele Uniunii Sovietice — căreia i-au fost rezervate mențiuni deosebite și la conferința interconfesională din 2 oct. a. c. — s-a bucurat de-o atențiune specială cu prilejul conferinței care a avut loc, în cadrele „Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice”, în 5 noiembrie a. c. Din acel prilej, P. C. prof. dr. *Corneliu Sirbu* a evocat limpede, cald și documentat cele mai recente mărturii concrete ale acestei prietenii, stăruind asupra mărinimosului gest al guvernului sovietic, săvîrșit prin restituirea tezaurului nostru național, aflător în Rusia încă din cursul primului război mondial. Atît conferențiarul, cît și participanții, au condamnat atacul brutal al Israelului și al Angliei și Franței împotriva Egiptului, precum și tulburările reacționare contrarevoluționare care ur-

măreau să despoaie poporul ungar de cuceririle sale democratice, reinstaurînd dominația capitaliștilor și moșierilor.

Poziția patriei noastre față de evenimentele din Egipt, a fost definită în declarația guvernului R. P. R. din 1 noiembrie a. c., care consecvent politicii sale de apărare a păcii și de promovare a bunei înțelegeri între oameni și popoare, „își reafirmă convingerea că problema Canalului de Suez, ca și toate celelalte probleme internaționale litigioase pot și trebuie să fie rezolvate pe calea tratativilor în conformitate cu interesele păcii și colaborării internaționale”.

Oamenii muncii din țara noastră și-au exprimat pe diferite căi simpatia lor deplină față de apărătorii orînduirilor democrat-populare din Ungaria, veștejind excesele sîngeroase la care s-au dedat elementele contrarevoluționare.

Astăzi, cînd pacea lumii e pusă în cumpănă din nou de către inamicii ei declarați, să nu precupețim nici un efort pentru promovarea simțămîntelor de încredere reciprocă, prietenie și prețuire între oameni și popoare. Ele sînt chezășii de nebiruit ale înfrățirii tuturor oamenilor, instrumente verificate de zăgăzuire a înverșunărilor care pot duce la conflicte internaționale costisitoare.

Biserica noastră și celelalte culte din R. P. R., dau cea mai mare atențiune acestor valori morale și cu mijloacele specifice misiunii lor religioase și patriotice, participă efectiv la înfăptuirea lor.

REDACȚIA

DIN CELE DOUĂ STRĂNI, ÎN INIMA BISERICII-MAME

— PUNCTE DE SPRIJIN PENTRU CIMENTAREA UNIFICĂRII
NOASTRE BISERICESTI —

Unificarea bisericească a românilor ardeleni este fără îndoială o problemă de covârșitoare însemnătate obștească — și anume, nu de ieri-alaltăieri, cum înclină s-o socotească unele cugete slabe sau rău-voitoare, ci din ceasul în care s-a consumat pe furiș, ca toate acțiunile dubioase, dezbinarea bisericească de la 1700.

Interesul obștesc pe care-l prezintă această problemă, este vădit de formidabila *rezistență populară* pe care „trădania” lui Atanasie Anghel și a puținilor năimiți care l-au urmat în jalnica lui alunecare cu proporții de apostasie, a stîrnit-o și a amplificat-o dealungul unui pătrar de mileniu de chinuită istorie a poporului român din Ardeal.

Soluționarea acestei probleme, prin știutele acte de reparație istorică săvîrșite în cursul lui octombrie 1948, n-a fost altceva decît încheierea firească a unui zbugium costisitor, ale cărui urmări nefaste poporul român din Ardeal le-a resimțit cu neplăcere mărturisită curajos și ades chiar prin oameni de prima linie ai fostei biserici romîne unită cu Roma papală. Pentru orice om cu judecată dreaptă, e limpede că o întocnire artificială de specia celei urzită între anii 1698—1700, trebuia să se destrame ca o coloană de fum răsucită de vînt, cit ce aveau să fie înlăturate stavilele care stăteau în calea voinței obștești de curmare a acestui rău bisericesc și național. Cînd stavilele au căzut, s-a prăbușit și „împărecherea” dintre fiii aceluiași popor, pusă la cale de cei ce nu iubeau unitatea și solidaritatea lui, sprijinită pe unitatea credinței religioase. Noua așezare a vieții de stat a țării noastre, care a descătușat energiile populare și le-a ridicat din starea de înrobire, în care erau ținute, la funcțiuni și răspunderi conducătoare în

treburile dăuntrice, a înlăturat aceste slăvilar. Liber pe manifestările sale, poporul și-a făcut singur dreptate și în ceea ce privește înșelătoriile comise împotriva unității sale bisericești.

Actul unificării bisericești a românilor din Ardeal apare, în această perspectivă, ca un act firesc, ca un lucru de sine-înțeles. El este, astăzi, *o realitate*. Sîntem iarșai „o turmă”, cu „un păstor”, — cum am mai fost, cum n-am încetat o clipă a nădăjdui că vom fi, înainte de-a fi văzut aievea împlinirea acestei năzuințe.

Ceea ce iese din voința populară, place și Cerului și este apărut și binecuvîntat de Dumnezeu. Revenirea foștilor uniți la Biserica ortodoxă este „o pagină, pe care nimenea nu va mai putea-o șterge din cartea vieții religioase a poporului român”, — cum a calificat-o Prea Fericitul Părinte Patriarh *Justinian*. Aici nu e vorba de înfăptuirea unui act la voia întîmplării. Pentru toate cîte s-au săvîrșit, noi trebuie să mulțumim în primul rînd, Bunului Dumnezeu, că s-a milostivit și ne-a ajutat — în urma rugăciunilor Ierarhilor, clerului și poporului român, rugăciuni cari s-au înălțat timp de 250 de ani — să se termine vrajba între frați, acea vrajbă care a dezbinat în Transilvania poporul român și l-a împărțit în două. Timp de 250 de ani, lacrimile au curs șiroaie pe obrajii clericilor și credincioșilor din Transilvania, care cereau ajutorul lui Dumnezeu pentru ca să înceteze nu numai vrajba, dar mai cu seamă împilarea stăpînirii habsburgice și a Bisericii catolice, sprijinită de aceiași împărați habsburgi. Dar Bunul Dumnezeu s-a milostivit ca „această vrajbă între frați să poată fi înlăturată pentru totdeauna; frații și-au dat mîna, iar Dumnezeu din Ceruri i-a binecuvîntat și dușmănia dintre ei a dispărut ca și cînd n-ar fi fost niciodată” (Vezi † *Justinian*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne: Apostolat Social. IV: Pilde și îndemnuri în lupta pentru pace. București 1952, p. 110; vezi și p. 56, 177, 251, ș. a.).

Că săvîrșirea acestui act n-a fost — nu putea fi — pe placul celor ce trăgeau foloase întunecate de pe urma dezbinării bisericești a românilor din Ardeal, era de așteptat. Încă în 1950, la praznicul de pomenire a Sfîntului Nicolae, în biserica „cea mare” din Săliștea Sibiului, Prea Fericitul Părinte Patriarh *Justinian* atrăgea atențiunea asupra valului de calomnii veninoase, pe care adversarii unificării noastre bisericești l-au stîrnit împotriva acestui act de dreaptă reparație istorică: „Dar luptele mai continuă, fiindcă dușmanul este gelos de această mare înfăptuire; el dorește cu orice preț să semene din nou zizania în rîndurile poporului și mai cu seamă în rîndurile intelectualilor din Transilvania”. Însă, „toată propaganda pe care o face papa de la Roma prin radio și, mai ales, prin șoaptele agenților lui în țara noastră, se vor dovedi fără efect, căci ceea ce noi am înfăptuit, am în-

făptuit în mod definitiv ; iar tot ceea ce am realizat este datorită luptătorilor noștri, eroilor noștri, care și-au dat viața lor pentru apărarea dreptei credințe" (O. c. p. 250—251).

Avertismentul acesta echivala cu o chemare părintească la priveghere. Anii care s-au scurs de-atunci, de când el a fost formulat, au confirmat pe deplin exactitatea previziunii patriarhicești. Când au început să răgușească graiurile încrâncenate ale celor ce ne împoșcau cu injurii grosolane pe calea undelor, au intrat în funcțiune semănătorii de zîzanie dinlăuntrul țării. Șoaptele lor piezișe ținteau nu numai conștiința preoților reveniți, ci căutau să strecoare îndoiala în legitimitatea și utilitatea actului unificării bisericești chiar și în inimile unor preoți vechi ortodocși. Dar acești agenți de disoluție sufletească nu s-au oprit aci. Speculînd în chip infam unele stări de lucruri, prezentate tendențios, cari nu aveau nici în clin nici în mînecă cu actul unificării bisericești a romînilor ardeleni, acești fermenți de discordie au încercat să sucească mințile, pe alocurea, oamenilor din popor, instigîndu-i la acte de indisciplină bisericească, la atitudini ostile față de păstoriile lor duhovnicești, la fapte de neascultare față de legiuirea ocîrmuirei bisericești.

Puși în fața faptului împlinit, a cărui realitate n-o puteau tăgădui, inamicii unificării bisericești a romînilor din Ardeal caută să stîrnească neîncredere în trăinicia acestui act, falsificînd în chip grosolan împrejurările care au dus la înfăptuirea lui. Dar urzelile lor viclene s-au izbit de cumpătul dovedit în acest răstimp de majoritatea covîrșitoare a celor ce formau ținta directă a atacurilor la care erau supuși fățîș sau pieziș. „Criza” pe care intenționau s-o pricinuiască în desfășurarea procesului de cimentare a reîntregirii noastre bisericești, s-a dovedit iluzorie. Clerul revenit a dat, în acest răstimp, un examen strălucit de maturitate religioasă și de conștiință națională, sporindu-și alipirea lui față de Biserica-Mamă și identificarea lui din ce în ce mai vădită cu năzuințele obștești de solidarizare a tuturor fiilor poporului nostru, în îndeplinirea sarcinilor mărețe de construcție pașnică ce ne stau în față.

Celor ce spumegă de mînie din pricină că unificarea bisericească a romînilor din Ardeal s-a săvîrșit în chip definitiv, noi trebuie să le punem în față cu orice prilej, un adevăr pe care se prefac că-l uită : *actul din octombrie 1948 trebuia să se înfăptuiască !* Inșiși fruntașii fostei biserici unite din ultimul pătrar de mileniu — care n-au capitulat în fața ofensivei de înăbușire a conștiinței lor ortodoxe și romînești, pornită și întreținută de papalitate și de agenții ei dinăuntru și dinafara țării noastre — stau mărturie despre inevitabilitatea ruperii pecetilor de la 1700. Istoria are memorie bună. Pe lîngă multe alte lucrări de dată mai veche — scrise de isto-

riografi ortodocși și uniți, precum și de învățați pe care i-am putea considera fără să greșim, situați ca orientare confesională „la mijloc”, „neutrali” — două cărți recent apărute dau mărturie despre starea de confuzie care domnea între uniții conștienți cu privire la poziția nefirească a bisericii lor în cadrele papocrației. Aceste cărți — tipărite una la Timișoara (Bisericanul ortodox : In ce ne deosebim...?, pagini 432) și cealaltă la Sibiu (de mai mulți autori, indicați nominal pe foaia de titlu : Când frații sînt împreună ; p. 332), vor curma ultimele îndoieli pe care le-ar mai putea avea unii sau alții și vor acoperi cu documente de mîna întîia multe lacune de informare exactă și temeinică asupra inevitabilității săvîrșirii unificării noastre bisericești.

În ceea ce privește poziția maselor populare față de dezbinarea bisericească de la 1698—1700, stau mărturie împotrivrile periodice, de amploare crescîndă, împotriva acestui act, începînd din zilele lui Atanasie Anghel și pînă în perioada dintre cele două războaie mondiale. *Unificarea bisericească a romînilor ardeleni este opera poporului credincios. El a suferit, el a nădăjduit, el a luptat, el a pregătît și el a înfăptuit acest act epocal.*

Biserica ortodoxă romîină din Ardeal n-a oprimat pe nimeni, n-a făcut silă nimănui, nu s-a dat la acte de prozelitism religios în dauna altor culte. Pururea pomenitul mitropolit *Nicolae* al Ardealului exprima un adevăr de neclătinat cînd afirma în 1928, de la tribuna senatului Romîniei, că „noi, în Ardeal, de 228 de ani sîntem într-o (stare de) continuă apărare a credinței și a sufletului nostru față de Habsburgi, față de Papa și față de toți aceia care au ținut să ne asuprească și care au vrut să ne răpească întreaga noastră credință și sufletul nostru”.

În aceeași împrejurare, mitropolitul *Nicolae* declara că exista încă de atunci un curent de reîntregire bisericească. Cităm : „Astăzi în Ardeal este o mișcare de trecere de la biserica unită la Biserica ortodoxă. (Aplauze prelungite, aprobări). Eu nu vreau să contest acest lucru. Așa e în realitate. C.ne a produs această mișcare ? Trebuie să-mi recunosc o mare greșală : N-am avut timpul și puțința să produc eu această mișcare. Am fost atît de ocupați, eu și ceilalți ierarhi din Ardeal, cu problemele de organizare a Bisericii de pe întreg cuprinsul țării și cu alte multe și mari probleme bisericești și naționale, încît n-am putut să ne ocupăm și de chestiunea aceasta, deși nu aveam nici un motiv de a ne scuza dacă am fi lucrat altfel. S-au angajat însă împrejurările, ca ele să pornească această mișcare de întoarcere de la biserica unită la noi... Astăzi, romîinii din Ardeal, și cei uniți și cei ortodocși, cercetează aceeași școală, care e una pe întreg cuprinsul țării ; flăcăii fac parte din aceeași oaste ; ei vin aici, în capitala țării noastre, și în călătoriile lor pe pămîntul scump al patriei de la o graniță pînă la

cealaltă, ei văd că frații lor din Ardeal în majoritate sînt ortodocși, văd că frații lor de peste Carpați... sînt cu toții ortodocși, și atunci, credeți că este alit de puțin inteligent țăranul din Ardeal să nu tragă concluziile care se impun din această situație?" Și mitropolitul adormit întru Domnul, în aplauzele ascultătorilor, indica pe marele „vinovat” care a creat acea mișcare de revenire la Ortodoxie: „...și dacă vreți să căutați un vinovat, puneți vina pe ea (N. R. : pe patria-mamă care a realipit Ardealul la sînul ei) și pe dorobanș și pe bunul Dumnezeu, care ne-a dat-o” (Vezi Mitropolitul *Nicolae*: Biserica și viața. Sibiu 1947, p. 182—183).

Știm prea bine de ce n-a reușit, atunci, acea mișcare populară de reîntregire bisericească : slăbiciunea oamenilor noștri politici, afuriseniile papalității, complicitățile pe care oamenii ei și le-au creat la palatul regal, în guvern și în partidele „istorice”, ș. a., ș. a., pe care le trecem sub tăcere ca pe un vis urît, au reușit să stranguleze elanul popular de refacere a unității bisericești a romînilor din Ardeal.

...Au reușit *pentru ultima oară* !

Punem în această mărturisire toată convingerea noastră că ceea ce s-a înfăptuit în octombrie 1948 este un act de durată veșnică.

Pînă atunci, împărțiți în două străni, ne simțeam totuși una, în Biserica cea mare a aceleiași credințe religioase și a acelorași năzuinți obștești spre pace, libertate și bunăstare.

Atunci, în toamna de nouătat a anului 1948, după fericit inspirata expresie a Arhipăstorului nostru de-acum, I. P. S. Mitropolit *Iustin*, romîinii ardeleni au coborît din cele două străni și și-au dat mîna în mijlocul bisericii, în fața aceluiași altar al credinței străbune.

Vom rămîne așa, pururea, respingînd cu hotărîre orice încercare de spargere a acestei unități de nezdruincinal, de oriunde ar veni ea.

REDACȚIA

RUPEREA PECETILOR

S-au împlinit 8 ani de cînd în octombrie 1948 frații uniți romîni au proclamat în mod solemn, la Alba Iulia, că întregirea națională își are consecințe firești și în întregirea confesională, prin revenirea lor la Biserica ortodoxă strămoșească. Atunci s-a adevărit că de fapt credința celor care aproape 250 de ani au fost numiți greco-catolici „a stătut pe loc” și a rămas ortodoxă, deși unele loruri interesate au tot încercat să o împînzească cu unele străinisme latine de cuvinte și rit, batjocorind totodată credința veche ortodoxă, pentru ca astfel să creeze între uniți și ortodocși o barieră de ignoranță și îndușmănire și să împiedice pe viitor vreo apropiere și înțelegere între frații de același sînge.

Gestul revenirii uniților romîni, aprobat de poporul credincios, nu este însă un caz izolat de trezire la realitate, ci el se încadrează în strădania generală a celor amăgiți de a se reîntoarce la Biserica-mamă ortodoxă. Ca motiv se mai adaugă împrejurarea că în urma celor două războaie mondiale, milioane de credincioși catolici au făcut judecată asupra catolicismului papal și s-au îndepărtat de el, pentru practicile sale medievale. Astfel este de pildă cazul credincioșilor din Cehoslovacia, unde s-au desprins peste 2 milioane de catolici, nemulțumiți cu Habsburgii și cu papa, trecînd la biserica cehoslovacă, la aconfesionali, la ortodocși și la protestanți. În 1922, episcopul ortodox Dosoftei din Muncaciu, în Rusia carpatică, înregistra revenirea la Biserica ortodoxă a unui număr de aproape 100.000 de uniți carpatici. Iar în Franța, unde îndepărtarea de catolicismul oficial s-a resimțit în modul cel mai puternic, s-a înființat chiar o biserică ortodoxă franceză. Aceleași simptome se constată și în Germania, Italia și Polonia.

Mai tîrziu, pe la 1926, după ce s-au ținut unele conferințe ale teologilor slavi uniți și ortodocși, la Velehrad în Moravia și Viena, încheiate fără nici un rezultat, numeroși uniți din Haliciu, de la Przemyśl și Drohobycz, și-au manifestat dorința sinceră de a se reîntoarce la mamă, fiind greu

urmăriți de stăruințele latinizării, susținute de mitropolitul unit Andrei Șeptițki de la Leov, fratele unui general polon, și aprobate cu mare mulțumire de Vatican. Fierberea era mare și în ea au intervenit agenții papali, ca episcopii Michel Herbigny și Bucys, cu variate misiuni în Uniunea Sovietică, America, Franța și răsăritul ortodox. (Vezi Șesan M., De ce uniția, Iași 1946).

Dacă în 1930 au reușit emisarii latini să-l convingă pe mitropolitul Mar Ivanian al iacobiților din India să se lese atras spre uniție, apoi răspunsul credincioșilor, împreună cu catolicosul Mar Vasile II a fost acela : că s-au apropiat de Biserica ortodoxă și a încheiat legături strânse cu patriarhul ortodox din Ierusalim.

Aceeași însuflețire de revenire spre Biserica ortodoxă s-a afirmat și în America de Nord, unde în 1938 au trecut aproape 75.000 de uniți ucrainieni, spre a lichida poziția lor echivocă și spre a da o lecție regimului burghez din Polonia, care îi prigonina pe ucrainieni. Dorințe similare s-au manifestat și în România vremii, dar atunci Vaticanul i-a supus la jurământ aspru pe unii episcopi uniți și a crezut ca prin subvenții bănești să-i lege pe alții de papalitate.

Iar când a avut posibilitate de a-și arăta întreaga sa „iubire” adevărată față de ortodocșii din Croația fascistă, Vaticanul a admis, în 1941, o sălbatică prigonire a sîrbilor ortodocși, chiar spre nemulțumirea cardinalului Tisserant, socotit viitor patriarh al celor uniți cu Roma, căreia i-au căzut jerfă, după cercetările comisiei interaliatate, aproape 500.000 de sîrbi, pentru ca să treacă forțat vre-o 350.000 la uniția latină. Dar odată cu acest „succes” s-a înmormîntat, împreună cu trupurile celor uciși pentru credința ortodoxă, și speranța de înțelegere viitoare între ortodocși și catolici.

Observînd aceleași practici, susținute de naziștii germani în Ucraina, pe vremea războiului al doilea mondial, însuși mitropolitul unit Andrei Șeptițki, scîrbit de atîta răutate, a declarat în 1942, că se va supune bucuros mitropolitului ortodox din Kiev spre a pune capăt vrajbei dintre frați. Dar însuși Vaticanul a trebuit să ia măsuri serioase împotriva unor zeloși uniți, ca episcopul Nicolae Avtamonov, care a organizat în 1944 un centru uniatic refugiat la München, prin astfel de mijloace, că a fost dezațat de Vatican și acuzat de înșelătorie.

De atunci Vaticanul a părăsit ideia unor convertiri forțate și a trecut la pactica unui unionism psihologic, de atragere individuală și sentimentală, prin variate mijloace de seducere.

Toate aceste antecedente nu puteau să rămînă fără ecou și fără învățăminte, cînd societatea omenească a aflat că înafară de orînduirea capitalistă, imperialistă și burgheză se mai înfățișează lumii și noua societate

socialistă, care vine cu realitățile libertăților omenești. Contra acestei situații se ridică Vaticanul, care din 1945 susținea în Ucraina, prin generalul ordinului basilian unit P. Kynach, acțiunile răsculatului St. Bandera, care prin canonicul unit T. Kolakovici și episcopul unit Goidici din Prešov-Slovacia, întreținea legături cu biroul de informații al Vaticanului (Svoboda, Conspirația contra Republicii, Praha 1949, p. 143 ss).

Firește că în fața acestor provocări, susținute prin variate mijloace, Biserica ortodoxă a trebuit să ia o atitudine fermă, pentru că s-au scandalizat înșiși credincioșii uniți conștiinței îngrozindu-se de faptul, pînă unde îi poate duce o astfel de atașare față de Vatican. În aceste condițiuni au revenit, în 1946, puținii uniți din Georgia și a fost anulată în Jugoslavia uniția forțată din 1941, iar conducătorii persecuției au fost trimiși în fața judecării poporului (Troitki S., Magnum crimen, Pravoslavny Sbornik, Praha 1950, p. 131ss).

Apoi s-a realizat, după 350 de ani de la falsificata unire de la Brest, din 1596, ruperea pecetilor unirii din partea uniților ucrainieni din Ucraina de apus și Haliciu, prin proclamația din 8 martie 1946. În fruntea clerului revenit a pășit protopopul Gavriil Kostelnik, care a depus jurământul cvenit în mîinile P. S. Episcop Macarie din Leov și a scris lucrarea: „Vaticanul și Biserica ortodoxă”, prin care aducea lămuriri asupra dușmăniciei papale față de Ortodoxie. Dar această cutezanță a plătit-o cu viața sa, fiind asasinat, la 20 septembrie 1948, de un iezuit.

Mișcarea de revenire la Ortodoxie însă nu s-a oprit, ci dimpotrivă s-a întărit, încît în octombrie 1948 au rupt pecetile uniții romîni, după 250 ani de separare, prin însuflețirea manifestată de cei 36 de protopopi, în frunte cu pâr. vicar Traian Belășcu. A urmat apoi, la 28 august 1949, revenirea uniților din Rusia Carpatică, în urma întrunirii de la mănăstirea Sf. Nicolae de la Muncaciu și depunerea jurământului față de I. P. S. arhiepiscop Macarie de Leov (Jurnalul Patriarhiei de Moscova 10, 1949 și Tserkowni Wiestnik 4, Varșovia 1955 p. 19). În același an s-a realizat și revenirea uniților din Republica Polonă, datorită străduinței I. P. S. arhiepiscop Timotei din Bialystok, iar la 28 aprilie 1950 se rupeau pecetile, după aproape 300 de ani de înstrăinare, ale unirii din Slovacia, în Republica Cehoslovacă, prin proclamația clerului și credincioșilor, de la Prešov (Balogh St.-Leixner J., Ca toți să fie una, Prešov 1955).

La reacția Vaticanului, însă, răspund cei peste 6 milioane de reveniți, pătrunși de înaltă conștiință patriotică și de tradiționalism ortodox, că acum sînt mulțumiți, pentru că s-a realizat un act de dreptate și s-a adus pacea între frați.

UNIFICAREA BISERICESCĂ A ROMÎNILOR DIN ARDEAL

— SPOVEDANIA UNUI CONVERTIT —

Refugiat și eu ca mulți alții, în 1940, păstoream într-o parohie frun-
tașe din apropierea orașului Sebeș-Alba. Parohia din Ardealul de Nord o
lăsasem în grija tatălui meu octogenar, protopop pensionar.

În al doilea an al cumplutului război, întîmplîndu-se să moară mama
soacră a protopopului unit din Alba-Iulia, ginerele — unul din cei mai vred-
nici protopopi uniți — m-a rugat stăruitor să iau parte la înmormîntare.

— Știi poate — îmi spuse protopopul — că mama soacră a fost or-
todoxă.

— Știu.

— Cu atît mai bine. La înmormîntare vor participa trei preoți orto-
doxși și trei preoți uniți. Al șaptelea aș vrea să fii tu. Dorința fie-iertatei
mame soacre a fost — și este și a mea — ca tu să „pontifici” și, firește, să
rostești panegiricul.

— Am să-mi împlinesc cu dragă inimă această tristă datorie.

Înmormîntarea de atunci a rămas de pomină. Cu acel prilej s-a făcut
un pas înainte pentru înlăptuirea visului de veacuri : unificarea sufletească
a poporului românesc.

Dar n-a trecut multă vreme pînă cînd protopopul unit din Sebeș Alba
mi-a spus „confidențial” :

— Părinte Sabin, Prea Venerata Superioritate a fixat ca subiect al
„disertației” pentru proxima conferință tema : *Comunicarea în cele sacre
cu cei de alte confesiuni prezintă un real pericol pentru credință*”.

— Da, e un subiect interesant !

— Te preocupă ? — clipi din ochi cu șirelenie protopopul favorit al
„reverendissimilor” canonici din Blaj.

— M... da, mă „preocupă”, ca orice lucru interesant.

— Mă bucur! — reluă protopopul grav — fiindcă... uite ce scrie aici în hîrtia alăturată la adresa Prea Veneratului Consistor: „Tema va fi încredințată Mult Onoratului Sabin Truția, protopop onorar, paroh în D...”

— Bine, părinte protopop, am să mă execut. Pînă la proxima conferință mai avem aproape o săptămînă, așa că nu e nici un pericol.

La data fixată am fost la datorie.

Un exemplar al temei s-a transpus la adresa Prea Veneratei Superiorități, iar al doilea exemplar l-am păstrat pentru mine, fiindcă mi se părea într-adevăr „interesant”.

Nu pot reproduce din el decît o parte, fiindcă restul nu-l mai păstrez. Cu multe schimbări de „domiciliu” l-am pierdut, împreună cu alte manuscrise.

Redau în cele de mai jos partea care am păstrat-o.

„Prea Venerata Superioritate Bisericească, prin ordinul circular nr. 1673, a. c., a fixat ca temă de disertație pentru sinoadele preoțești din primăvara acestui an subiectul: *„Comunicarea în cele sacre cu cei de alte confesiuni prezintă un real pericol pentru credință”*.

Pentru mine, subiect greu de tratat și delicat în aceeași vreme, dat fiind că satele și comunele aparținătoare tractului protopopesec al Sebeșului, în majoritatea lor, sînt parohii mixte. Excepție ar face doar parohia mea și încă vreo două-trei. Avem în sat și sași și frați ortodocși. Socot că era bine dacă Prea Venerata Superioritate ar fi fost mai explicită în fixarea temei date, și să o spună fără înconjur — sau cum spune românul: fără să ascundă mița în sac — că pericolul pentru biserica unită îl prezintă comunicarea în cele sacre cu confesiunea ortodoxă. Asta, pentru simplul motiv că noi uniții nu putem avea nimic comun cu luteranii, cu calvinii și nici cu catolicii, ci numai și numai cu Biserica soră ortodoxă, fiindcă avem același rit și în fond același credință.

Neîndoielnic, pe ricolul e mare. „Timeo danaos”... dar de ce te temi n-ai să scapi niciodată. Acest pericol roade la rădăcina bisericii „unite” încă de la zămislirea ei. Zice-se că frații ortodocși se deosebesc de noi în cîteva puncte dogmatice: Filioque, purgatoriul, indulgențele, primatul și infailibilitatea papei — apă dulce de doi bani — și atît!

Aceste dogme, biserica unită nu le-a practicat niciodată. Iar că l-am pomenit pe papa — intercalat numai în ultimele ediții ale cărților rituale, din porunca mitropolitului Vancea — asta nu înseamnă mare lucru. Noi avem dreptul și chiar datoria de a ne ruga și pentru păgîni și putem să-l pomenim — dacă ne convine — și pe padișahul din Istambul, măcar că e adeptul lui Mohamed.

În baza sfintelor canoane și conform dispozițiilor întîiului Conciliu provincial, preoților greco-catolici le este interzis categoric a săvîrși slujbe religioase împreună cu preoții altor culte.

Nu știu cine a luat procesul verbal la acest Conciliu provincial, dar — vă rog să mă iertați — cel care a dictat, sau cel care a scris, nu prea avea multe cunoștințe teologice, fiindcă darul preoției nu-l au decît ortodocșii și catolicii. Deservenții celorlalte culte, reformații, luteranii, etc., nu au ordul preoției, ci sînt pur și simplu „predicatori”. Prin urmare, iarăși s-a ivit pisica. Conciliul provincial trebuia să spună fără înconjur și fără rețicențe, că preoților uniți le este categoric interzis a servi împreună cu preoții ortodocși.

Înaltul cor episcopesc al bisericii noastre a reînnoit după primul război mondial această dispoziție a Conciliului provincial I, punînd în vedere fiecărui preot, prin ordin circular, următoarele :

„Mîneînd din cazuri concrete, aduse la cunoștința Prea Veneratului Ordinariat Arhiepiscopesc, ținem să atragem atențiunea Veneratului Cler al provinciei mitropolitane, că nu e permis la nici o întîmplare împărtășirea în cele sacre cu persoane catolice, oprind-o aceasta dreptul natural și cel dumnezeiesc”.

Frații mei ! Eu nu pot să înțeleg un lucru : De ce se face aci aluzie la dreptul natural și cel dumnezeiesc ? Ce vor să însemneze aceste sofisticări ? Nu cumva și-a vîrit codița Mefistofel și la Conciliul provincial I, sub chipul călugărului iezuit ? !

Și dispoziția dată de Prea Venerata Superioritate continuă :

„Reînnoim în privința aceasta dispozițiunile Conciliului provincial I din 1872, titlul 2 : Sinodul demîndă întreg clerului și poporului credincios. să se abțină în cele sfinte de la orice comuniune cu acatolicii, amăsurat Sfîntelor Canoane”.

Aceiași dispoziție o găsim și în noul Cod, în canonul 1258 : „Nu este de loc îngăduit credincioșilor să asiste, în orice chip, în mod activ, sau să aibă parte în slujbele religioase ale acatolicilor”.

Am ținut să inculcăm din nou toate acestea Veneratului Cler, sub pe deapsa urmărilor canonice la caz de neobservare”.

Prea Onorate Părinte Protopop și iubiți Frați !

Teologia morală amintește următoarele feluri de comunicări în cele sfinte cu acatolicii : comunicare „activă”, care poate fi „formală”, cînd un catolic ia parte la funcțiunile religioase ale acatolicilor cu mintea și cu voința, adică participă sufletește, și „materială”, cînd cineva ia parte numai cu trupul, iar sufletul îi este absent.

Grea poveste! S-ar putea aplica numai celor în stare de completă ebrietate, sau celor care dorm.

Comunicarea activă mai poate fi apoi „publică” și „privată”. Le amintesc numai langhențial. Voi stărui, întrînd în amănunte, numai acolo unde cred că ne privește direct.

Morala bisericii catolice spune că nu este iertat a admite ca ereticii și schismaticii să participe în mod activ la serviciile catolice, pentru motivul că o atare participare este considerată ca un semn al unității în cele religioase și, ca atare poate provoca sminteală și clătinare multora în dreapta credință. Totuși, din motive foarte grave, se admite această participare, cînd adecă prin această participare nu catolicul presupune adevărul cultului eretic sau schismatic, ci dimpotrivă, acesta, adecă ereticul sau schismaticul, presupune adevăritatea cultului catolic. De aceea biserica admite, spre exemplu, încheierea căsătoriei mixte în fața preotului catolic.

Ereticii și schismaticii nu pot primi de la preoții catolici sacramente și nici sacramentele care se administrează ca funcțiuni publice.

Sf. Oficiu a dat diferite decrete, prin care se precizează care sînt serviciile religioase de la care sînt excluși acatolicii. Din cele multe voi aminti numai cîteva.

Nu se admite ca ereticul sau schismaticul să asiste ca naș la Sf. Taină a Botezului. Schismaticii și ereticii nu sînt admiși să cînte, nici singuratici și nici în cor, la serviciile divine catolice. Nu se admite a cînta cu ei alternativ. Nu este îngăduit a le da semnul păcii, adică binecuvîntarea. Apoi, nu e permis a le da în Dumineca Floriilor „mițișoare” sau lumînări binecuvîntate și alte lucruri care se țin de cultul extern și care sînt socotite pe dreptul ca semne ale consințămîntului intern și ale legăturii interne. Tot așa nu se admite ca acatolicii să poarte făclii și lumînări la funcțiunile sacre ale catolicilor.

După învățătura bisericii catolice nu se admite ca ereticii și schismaticii să săvîrșească slujbe în bisericile catolice și nici catolicii să săvîrșească astfel de slujbe în bisericile acatolice, fiindcă acest lucru este un fel de comunicare în cele sacre, adecă așa numită „simultaneitate”. Se admite această numai din cauze foarte grave, spre ex.: cazul cu Biserica Sf. Mormînt din Ierusalim, în care se celebrează după toate riturile creștine catolice și acatolice. Motivul pentru care nu se admite această „simultaneitate” — cu excepția cazului de la Biserica Sf. Mormînt — este că o atare con-celebrare ar însemna pur și simplu înjosirea adevăratului cult divin, care este cel catolic, plus sminteala multora și, eventual, chiar pervertirea în credință. De altminteri, cultul fiind eretic sau schismatic — pornind din

învățătură eretică și schismatică — concelebrarea, din punct de vedere genuin-creștinesc, este interzisă.

Muli Onorat Frați !

Am înșirat câteva din opreliștile dictate de canoane și morală, despre care am crezut că le întâlnim mai des în viața noastră pastorală. Permiteți-mi acum să le iau pe rînd, în ordine cronologică, pentru a stăruî asupra lor și a le comenta din caz în caz. Voi fi poate cam lung în expunere, dar îmi place să cred că „disertația” mea nu vă plictisește.

1. Am spus că ereticilor și schismaticilor nu le este îngăduită participarea activă la serviciile divine ale catolicilor. Și cu atît mai vîrtos nu le este îngăduit catolicilor să participe activ la serviciile ereticilor și schismaticilor, indiferent dacă această participare este formală sau materială. Acest lucru nu se admite decît în cazuri excepționale, spre ex. : cînd, în lipsă de biserică catolică, soldații catolici, deșinuții și elevii de școală ar fi duși în grup la biserică acatolică. Ba chiar dacă ar exista o atare biserică, totuși ar fi duși la biserică acatolică, fiindcă soldații, pușcăriașii, etc., sînt nevoiți să execute ordinul primit. Acest lucru s-ar admite — spune morală bisericii catolice — numai în cazul cînd acest soldat, pușcăriaș sau elev, ar participa la serviciul divin acatolic numai materialmente, adică cu trupul, iar sufletul l-ar lăsa la cazarmă, la pușcărie sau la școală.

Firește, canoanele și dispozițiunile date de Prea Venerata Superioritate nu admit discuție. Așa fiind, nu-mi este îngăduit să le combat și să mă războiesc cu ele. Am văzut însă cu ochii mei proprii soldați catolici — vreau să zic „uniți” — rugîndu-se în genunchi în biserică ortodoxă. Ochii lor străluceau în lacrimi. Ceea ce vă istorisesc s-a petrecut la București, acum doi ani. Întîmplător, eram și eu în Capitală și intrasem într-o biserică. Aici am întîlnit soldații mai sus amintiți. Și vă asigur că atît eu, cît și soldații, ne-am rugat lui Dumnezeu cu toată căldura inimii.

Că soldații erau greco-catolici, o știu din faptul că erau chiar din parohia mea. Făceau serviciu la un „depozit” din București.

2. Nu se admite ca ereticul sau schismaticul să asiste ca naș la Sf. Botez. Așa spune „canonul”.

Acum permiteți-mi, Venerați Frați, să vă istorisesc — ca într-o paranteză — o întîmplare auzită de la un venerabil frate al nostru :

În parohia Z... se prezentă la preotul unit o femeie ortodoxă, pentru a asista ca „nașe” la botezul unui copil născut din părinți „uniți”. Preotul hiper-zelos — eu i-ași spune „rău-credincios” — a refuzat categoric să boteze copilul al cărui nașe era ortodoxă. Urmare a fost că părinții copilului, împreună cu multe rubedenii ale lor — familii întregi — au trecut la ortodocși, unde mai apoi au botezat copilul. Și apoi, vorba aceea : „unde dai

și unde creapă” !... în sat s-a făcut mare tăărăboi și scandal pe tema aceasta. Dar lumea nu era scandalizată din pricina nașei ortodoxe, ci din pricina atitudinii lipsită de tact și prudență a preotului. Sfinția Sa voia să interpreteze „ad litteram” canonul. Nu știu de ce părere veți fi frațiiile voastre, dar eu nu aprob, ci dimpotrivă, detest gestul și atitudinea preotului. Poate se va găsi cineva să-ni riposteze cu vechiul dicton : „Nemo faciat malum, ut eveniat bonum”. Nu este îngăduiul să faci răul, nici chiar în cazul cînd acest „rău” poate să dea un rezultat bun.

Sau altă ripostă : Dacă cineva se leapădă de adevărata Biserică pentru lucruri și meschine interese lumești, înseamnă că nu are credință, iar Biserica nu are nevoie de trestii clătinate de vînt, ci de caractere ferme.

Dar, rogu-vă, ce se înțelege sub „adevărată Biserică” ? Pe cît știu, condiția „sine qua non” este să fie în continuitatea Conciliilor Ecumenice și să practice cele șapte Taine. Or, Biserica soră Ortodoxă întrunește aceste condițiuni. Ergo : este Biserica adevărată.

Și încă un lucru important care — socot eu — a fost motivul primordial pentru care s-a făcut canonul referitor la nași. În primele ere creștine, de cînd există canoanele — înțeleg adevăratele canoane — nașii de la Botez aveau un rol foarte important. Aveau sfința datorie de-a supraveghea educația moral-creștinească a finului lor. Datorie pe care o executau cu zel și promptitudine. Astăzi însă acest rol educativ a degenerat la... zero. Nașul sau nașa — uneori amîndoi — asistă la ceremonialul Botezului, îi fac finului un cadou oarecare și cu asta s-a terminat orice obligație.

Dar să trec și mai departe.

Ereticii și schismaticii nu sînt admiși să cînte nici individual și nici în cor la serviciile divine catolice. Asta se practică poate la romano-catolici, dar la noi cîntă toată lumea. Un exemplu : În parohia D... a cîntat într-o Duminică — din strănă — un plutonier care venise în comună să cumpere nutreț pentru caii unui regiment de artilerie. După melodie, „Duh” și „Doamne miluește”, am înțeles că era ortodox. Avea o voce clară, cu timbru nespus de plăcut. Puteam eu să-i interzic să cînte ? Nu ! Asta la nici un caz ! Prin atare gest nesocotit ași fi dat fără doar și poate prilej de sminteală și scandal. Dar așa, că l-am lăsat să-l laude pe Dumnezeu, nu s-a scandalizat nimeni. Dimpotrivă, atît eu, cît și credincioșii prezenți în biserică, am rămas foarte mulțumiți.

Canonul mai spune că nu se admite a cînta cu schismaticii nici alternativ. Asta se respectă la romano-catolici, fiindcă ritul lor, servit în limba latină, e unic. Noi, însă, sîntem departe de a ne putea numi catolici ! Dar nu sîntem nici ortodocși, — decît 99 la sută —. Adecă... nici noi nu știm ce sîntem.

Mai ani trecuți am participat la o sfeștanie celebrată în piața unui oraș de către preoții ambelor confesiuni, ortodoxă și unită. Erau două mese și două căldărușe cu apa destinată pentru aghiazmă. Preoții uniți — trei la număr — la masa și căldărușa lor, iar ortodocșii, în același număr, la altă masă. Coriștii ortodocși la dreapta, iar cei uniți la stînga. O ectenie o rostea un preot unit și corul răspundea : „Doamne-ndură-te” ! Ectenia următoare o rostea preotul ortodox iar corul răspundea : „Doamne miluiește” !

Firește, ar fi fost mult mai frumos dacă în loc de două era o singură masă și o singură căldărușă cu apă. În cazul acesta ar fi ieșit o „aghiazmă romînească” de mai mare dragu.

În aceeași zi, discutîndu-se acest eveniment senzațional al zilei într-un cerc amical, unde erau prezenți și cîțiva intelectuali laici, un frate care aspira la grad de „protopop” făcu observația stupidă — erau de față și frații ortodocși — că ritualul oriental, deși minunat în felul lui, este o pacoste pentru românii greco-catolici.

Această observație am detestat-o. Și cred că frăția sa ține minte și astăzi ceea ce i-am spus în aceeași zi, între patru ochi.

Ritualul ce-l avem este o comoară și o scumpă moștenire !

Cu cîntul și cu tipicul cred că am terminat. Trec la altă rubrică :

Nu este îngăduit a le da schismaticilor și ereticilor semnul păcii, adică binecuvîntarea. Hm ! Nu este permis a le da în Dumineca Floriilor mîișoare, sau luminări binecuvîntate, etc. Simultaneitatea, adică celebrarea serviciilor divine din partea acatolicilor în bisericile catolice, și invers, nu se admite. Aceasta se admite numai în cazul cu Biserica Sf. Mormînt din Ierusalim. Această unică excepție se face în baza canoanelor, iar celelalte excepții se fac și se admit în afară de canoane. Există parohii mixte, unde lipsește una din biserici. Unde servesc preoții ambelor confesiuni ? — înțeleg uniții și ortodocșii. În aceeași biserică. Nu știu dacă există pentru asta aprobare formală din partea Superiorității, dar aprobare „tacită” a existat.

Și acum, fraților, am ajuns la punctul culminant.

Concelebrarea la Sacramentul — Taina — Ungerii din urmă — „Maslul” — și la funeralii, adică la înmormîntări.

Concelebrarea la Maslu, deși este oprită, totuși se practică. Este un obicei moștenit din bătrîni. Acest obicei al pămîntului, adică „uzul”, e mai tare decît canonul. Nu fac alte comentarii.

La funeralii acatolice se îngăduie asistența și însoțirea convoiului funebral la cimitir din partea catolicilor, dar cu condiția ca această asistență și participare să fie numai materială, adică omul să participe numai trupesto, iar sufletul să fie absent. Lucru peste puterile omenești, mai ales

cînd mortul ortodox, ți-a fost rudă, sau prieten sincer și devotat. Da, frații mei, am asistat și eu la înmormîntarea unei rudeni ortodoxe. Nu știu unde îmi era sufletul, dar am lăcrimat și eu alături de celelalte rubedenii, amalgam de ortodocși și uniți.

În parohiile curat unite, respectarea acestor dispozițiuni stupide nu e lucru greu. ba e ușor de tot. Cu atît mai greu este însă — și imposibil chiar — în parohiile mixte, vizate de dispozițiunile Veneratei Superiorități

O femeie ortodoxă, prin căsătorie cu un bărbat unit, în temeiul „reversalului” pe care îl dă, devine și ea unită. Întîmplîndu-se să-i moară mama — rămasă ortodoxă — tu, preot unit, spune-i femeii să nu participe la înmormîntarea măicuței sale. Și chiar dacă ar fi nevoită să participe, sufletul să, și-l lase acasă. Nu care cumva s-o podidească plînsul, că prin asta face mare păcat, greșind împotriva canoanelor. Dacă te-ar pune păcatele să-i spui una ca asta, ar putea crede — pe bună dreptate — că bietul „popă” a înebunit.

Nu vi se par curioase astfel de „dispozițiuni” canonice?

Tragerea clopotelor bisericii unite la înmormîntarea schismaticilor și ereticilor este interzisă. Dar în cazuri de mari inconveniente se poate permite. Spre ex.: dacă moare un biet cerșetor ortodox, nu se admite tragerea clopotelor. Moartea unui biet vierme al pămîntului nu prezintă importanță și interes. Dar cînd moare un rege, un ministru, sau un alt mare „grangur”, fost de aceeași credință cu cerșetorul, tragerea clopotelor se admite, fiindcă altminteri e mare inconvenient! Cazuri au fost.

Preotului catolic — în cazul nostru „unit” — îi este interzis categoric să înmormînteze un mort schismatic. Ii este apoi interzis să concelebreze cu preoți schismatici.

Dar repet: noi nu sîntem „catolici”, ci numai uniți cu biserica Romei printr-o convenție diplomatică impusă de vitregia vremurilor. Legea trebuie să stea pe loc, fiindcă asta a fost condiția unirii!

Și acum, îngăduiți-mi vă rog un moment de reculegere. Nu doar că aș fi obosit rostind această disertație, dar... am transpirat din pricina aducerilor aminte...

Părintele protopop, președinte al conferinței noastre, ar spune-o poate altfel, cam așa: „Ai transpirat frate Sabine, fiindcă... te simți cu musca pe căciulă”.

Nu, părinte protopop și iubiți frați! Conștiința îmi este pe deplin împăcată. Ceea ce am făcut, a izvorît din dragoste creștinească și frățască tovarășie. Am servit alături de trei frați uniți și trei frați ortodocși la înmormîntarea unei femei ortodoxe îmbătrînită în cinste și omenie și, în plus, mama duiosă a fratelui nostru protopop unit M... din Alba Iulia, fiindcă

aşa se cuvenea, chiar din porunca lui Iisus Hristos Domnul nostru : „Să vă iubiți unii pe alții, precum și eu v-am iubit pe voi” !

(In continuare, manuscrisul lipsește).

Am amintit desvoltat această dispoziție, dată de Mitropolia Blajului, pentru ca lumea cititorilor să cunoască preocupările principale ale simandicoaselor fețe de la centrul mitropolitan greco-catolic, în frunte cu Administratorul Apostolic.

Lumea era cuprinsă în vîlvătaia celui mai groaznic cataclism. Corbi cu ciocul de metal împînzeau văzduhul, umplînd cuprinsul cu cîlcănit lugubru. Ploi de foc se revărsau din văzduh și, în răbufnirile lor adînci, pămîntul se cutremura, icnind din temelii.

În urma armatelor hitleriste și a avioanelor de bombardament americane, sate și orașe rămîneau în ruină. Pretutindeni, în lungul și latul pămîntului era jale, prăpăd și suferință. Oropsitul popor român, căzut jertfă nebuniei hitleriste, își plîngea feciorii dragi căzuți pe străine meleaguri. Și din umbra acestui tablou apocaliptic, slujile inconștiente ale papalității alimentau ura și dușmănia între frați, prin dispozițiuni stupide și lipsite de sens. Curat vorba : „Casa arde și baba se piaptănă” !

Conferința ținută îl zăpăcise complet pe bătrînul protopop președinte. În cursul conferinței încercase în câteva rînduri să mă întrerupă, dar majoritatea preoțimii insista să vorbească mai departe.

— Ce mi-ai făcut frate ? — îmi spune între patru ochi, clătîind din cap necăjit. Dacă înaintez „disertația” Superiorității, mă fac de rîs, iar frăția ta îți scli în cap întreg Consistorul, în frunte cu Mitropolitul. Firește, în primul rînd eu sînt vinovat, fiindcă înainte de a-ți dezvolta disertația în conferință, trebuia să o revizuiesc. Dar nu-mi puteam închipui una ca asta.

— Tîmiteți-o, părinte protopop. Cele intercalate la sfîrșitul disertației îi vor trezi pe domnii consistorialiști la realitate.

— Da, au să-ți aplice niște sancțiuni, care te vor trezi și pe mult onorat frăția ta la realitate.

— Sistem inchizitorial, „specific catolic” ? !

— Nu anticipez nimic. Dar nici nu pot să-ți garantez că vei scăpa din treaba asta cu fața curată.

— E o chestie care mă privește personal.

Protopopul fierbea. Așa ceva nu i se mai întîmplase în timpul cît a condus tractul protopopesec.

În schimb, mi-am apropiat sufelește majoritatea preoțimii tractuale și a celor mulți care ajunseră la cunoștința celor petrecute la sinodul protopopesec din Sebeș. Fiecare își avea necazul lui și erau bucuroși că s-a găsit.

în sfârșit, omul care să nu le „curețe” ouă „reverendissimilor” care nu vedeau mai departe de vârful nasului.

În aceeași zi, un frate în Hristos îmi istorisi cu multă amărăciune cazul pentru care „canonicul” — zis „popa coadă” — îi purta sîmbetele.

Fratele în cauză funcționa într-o parohie mixtă. Trăia în cele mai bune raporturi de prietenie cu preotul ortodox din aceeași comună.

Născîndu-i soția un băiat, l-a invitat ca preot botezător pe colegul ortodox. Pe chestia asta, bietul preot „unit” a trebuit să înghită multe „găluște”, punîndu-i-se piedeci din partea Consistorului Mitropolitan de a se putea transfera, la repetate cereri, în comuna sa natală.

Un altul mi-a istorisit un caz și mai „interesant”.

Unica fiică ce-o avea, se logodise cu un tînăr ortodox, băiat foarte de treabă și la care ținea mult. În preajma cununiei, „camarila” din Blaj i-a pus în vedere preotului — tatăl fetei — să se opună acestei căsătorii, altminteri va fi transferat din parohie disciplinar.

Altuia i-au făcut mizerii, fiind amenințat chiar cu destituirea din serviciu, pentru motivul că două sau trei familii din parohia lui au trecut la confesiunea ortodoxă.

Astfel de nemulțumiri erau multe și în celelalte eparhii unite.

Mă așteptam și eu să fiu îndrumat la „ordine” și să dau „explicații” asupra atitudinii dovedită cu ocazia conferinței preoțești. Dar cronica a tăcut. Ba mai mult, organul oficial al mitropoliei a continuat să-mi publice povestirile și articolele înaintate redacției ziarului.

Dar buba care coace vreme îndelungată — cum spun moșii — de la o vreme se sparge.

Cu prilejul sărbătorii „Înălțarea Domnului” cînd se servea și parastasul pentru eroii căzuți pe cîmpurile de luptă, un grup de intelectuali refugiați și stabiliți temporal în comuna D..., între care se găsea și un preot, m-au rugat să le dau îngăduința de-a aduce și ei un parastas întru pomenirea eroilor neamului. Preotul ortodox și-a exprimat dorința, cu multă smerenie, să-i permit a servi și el alături de mine. Am acceptat fără șovăire.

Monumentul eroilor era ridicat în cimitirul bisericii unite. La slujba care s-a oficiat a luat parte întreaga comună, ba chiar și credincioșii din satele învecinate. După terminarea slujbei, cei doi preoți împreună slujitori, protopopul „unit” și preotul „ortodox”, s-au îmbrățișat, spre marea mulțumire și bucurie a tuturor celor de față.

După două-trei săptămîni, m-am pomenit cu invitația de-a mă prezenta de urgență la sfînta mitropolie. M-am dus. Dar vai, acum nu mai era în fruntea mitropoliei marele și bunul mitropolit „Vasile Vodă”. Trecuse la cele veșnice cu mulți ani în urmă. Murise și succesorul său, Alexandru Ni-

colescu, care își depănase zilele mai mult bolnav. Conducerea provinciei mitropolitane a bisericii unite — și în special conducerea Arhiepiscopiei Blajului — era încredințată episcopului de la Oradea, Valeriu Traian Frențiu, refugiat la Blaj, care deținea titlul de „Administrator Apostolic”. În conducerea eparhiei era ajutat de episcopul „adjunct” Vasile Aftenie.

Valeriu Frențiu era cunoscut ca bun administrator și mare catolic. A fost singurul arhieru unit care rostea Simbolul Credenței cu „Filioque”. În realitate, însă, conducerea o deținea „camarila”, în frunte cu canonicul „satrap”, poreclit „popa coadă”.

Intrat în palatul mitropoliei, episcopul adjunct Vasile Aftenie mă întâmpină cu multă bunăvoință. Eram prieteni. Imi făcea însă impresia că era mîhnit.

Întrebîndu-l asupra motivului pentru care am fost invitat să mă prezint în audiență, deși bănuiam, episcopul mă privi străduitor și îmi spuse doar alăt :

— Ai fost reclamat în cîteva rînduri, de un „binevoitor”, că le faci „curte” fraților din cealaltă strană. Ar fi bine să te smulgi din atmosfera care nu e pentru tine.

Îți promit că voi stărui să poți obține un protopopiat unde uniții sînt în masă compactă și astfel vei putea fi scutit în viitor de neplăceri.

— Îți mulțumesc Excelență și dragă Vasile pentru bunăvoință, dar îți mărturisesc sincer că „protopopiatul” nu mă tentează. De slujba asta m-am săturat. La vremea sa, am cerut parohia Alba Iulia. Nu mi s-a dat. Dar pentru asta nu e nici o supărare.

— S-a opus canonicul referent.

— Știu. Nu pot înțelege, însă, cum acest canonic, complectamente redus ca „intelect”, a reușit să terorizeze Consistorul și să conducă treburile mitropoliei ca un adevărat satrap ? !

Episcopul schiță un zîmbet și ridică privirea în tavan.

— Fă „mea culpa” și toate se vor aranja cu bine. Lumea e supărată pe tine și pentru svonul — întemeiat sau neîntemeiat — că ortodocșii ți-ar fi oferit un post de profesor la una din Academiiile lor teologice.

— Povestea e veche. Dar nu corespunde decît în parte realității. Unchiul soției mele, canonicul — sau cum spun frații din cealaltă strană — consilierul Gheorghe Ciuhandu de la Arad, bărbat care se bucură de o largă apreciere, făcea pe vremuri, mai ales în cerc familiar, anumite combinații, în urma cărora aș fi putut obține un post de profesor. Această combinație n-am luat-o în serios. Prefer viața preoțească din pastorație. De altminteri, au trecut de-atunci vreo cincisprezece ani, așa că nu înțeleg de ce se mai comentează și astăzi.

— Insuți dai prilej la comentarii. Faptul că ai rămas în pastorație, îți dă prilejul de-a face mai ușor, și, cu mai multe șanse de reușită, propagandă pentru ortodoxie. Asta n-o spun de la mine, dar cam așa se vorbește.

— Excelența Ta o crezi asta ?

— Eu n-am crezut-o niciodată, dar alții sînt de alte convingeri.

— Curios ! Iată un lucru pe care eu nu l-am știut.

— Imi dădeam perfect seama că „binevoitorii” din „camarilă” vor căuta să mă umilească, așa cum au umilit și pe alții. Legam însă unele nădejdi de Administratorul Apostolic, episcopul Valeriu Traian. Cu mulți ani în urmă, mă invitase pe timp de o lună la Stîna de Vale, pentru a le ținea meditații călugărițelor care se găseau în sezonul verii acolo.

În semn de mulțumire pentru această atenție i-am dedicat o broșură editată la „Presa Bună” din Iași.

Administratorul Apostolic, căzut cu totul sub influența „camarilei”, mă primi în audiență în prezența canonicului referent.

Aducîndu-mi-se la cunoștință acuzele, canonicul interveni :

— Cazul petrecut cu ocazia înmormîntării soacrei protopopului M... deși constituie o gravă abalere de la dispozițiunile date de Prea Venerata Superioritate, Vă rugăm Excelență să-l considerați ca neavenit. Asta, nu doar că mult onoratul... n-ar merita o aspră sancționare, dar... din anumite considerații față de vrednicul protopop M...

Este însă de-a dreptul revoltătoare atitudinea manifestată de M. On. Frăția Sa... — arată cu capul spre „fașul ispășitor” — cu ocazia conferinței preoțești ținută la Sebeș. E ceva nemaipomenit.

— Este realitatea crudă, „reverendissime”, îndrăznii eu.

Administratorul Apostolic făcu un gest.

— În tot cazul, nu pot aproba atitudinea mult onorat frăției tale. E foarte regretabil cînd un „protopop” unit aduce jigniri — și încă într-o conferință preoțească — bisericii catolice.

— Evident, Excelență ! — prinse curaj reverendissimul canonic inchi-zitor. În loc să facă „mea culpa”, caută să-și justifice atitudinea revoltătoare prin noi jigniri.

— N-am jignit pe nimeni. Tot ceea ce am spus, corespunde adevărului.

— Da ? — se aprinse inchi-zitorul. Și cu cele petrecute în ziua „Înălțării Domnului” cum stăm ? De ce ai acceptat ca un preot ortodox să servească sfeștania și parastasul pentru eroi alături de M. On. Frăția ta ? și încă în cimitirul greco-catolic ! ?

— Fiindcă în comuna D... există un singur monument al eroilor. Unde aveau să-și facă rugăciunile ? În fața unui stîlp de telegraf ?

— Ii privește ! — gesticulă canonicul. Faptul că ei nu au un monument al eroilor, nu te îndreptăția să „spurci” cimitirul bisericii catolice !

Il privii stupefiat.

Iertați-mă, Excelență, dar vorba asta n-o înțeleg și vă rog să mă credeți, în aceste momente am senzația că în sufletul meu s-a prăbușit o lume ! Cum adevărat ? Pe cîmpurile de luptă mor înfrățiți în jertfa singelui liii dragi ai poporului nostru, în proporție de un unit la zece ortodocși. Împărțita păcii de veci îi îmbrățișează deopotrivă, fără părtinire. Dar, dacă un „protopop” unit îi îngăduie unui frate, preot ortodox, să servească alături de el în fața monumentului eroilor, prin asta se „spurcă” cimitirul ? Iertați-mă, Excelență, dar reverendissimul părinte canonic făcea un lucru cuminte dacă înainte de a se prezenta în fața Excelenței Voastre, ar fi luat în gură o piatră și să rămână mut ! Eu nu mai am nimic de spus. Și tot ceea ce regret este că m-am prezentat în audiență.

Administratorul Apostolic își plecă capul în piept.

O plecăciune reglementară și făcui stînga-împrejur.

La ieșire mă întâmpină iarăși episcopul adjunct.

— Ei, cum s-a aranjat ?

— Am făcut „mea culpa”.

— Bravo ! Știam eu că Sabin e om de treabă și cuminte !

În scurtă vreme plecai din parohia D..., spre regretul unanim al credincioșilor. Luasem iarăși toiagul pribegiei.

Berlinul căzu. Armatele hitleriste capitulasera și, prin această capitulare, războiul luă sfîrșit. Lumrea căuta să vindece rănilor adînci pricinuite de războiul nefast care îngrozise lumea. Pe orizont se iviseră zorii vieții noi, cu suflu de libertate.

*

Funcționam acum ca preot într-o parohie modestă, situată în Munții Apuseni, întrelăiați de Valea Crișului Repede. Aici, în liniștea patriarhală, specifică satelor de la munte, m-am dedicat cititului care mi-a plăcut totdeauna. Parohia fiind mică, nu prea îmi dădea de lucru. Acolo am aflat, din ziarele pe care le primeam săptămînal, că lumea e preocupată iarăși de gîndul unificării suflatești a poporului nostru.

Reproduc în cele de mai jos cuvîntarea rostită de Episcopul Iuliu Hossu în catedrala unită din Cluj, la 25 ianuarie 1945 (și publicată în ziarul „Viața Creștină” nr. festiv 33—34, din 26 ianuarie 1947) :

„Hristos Domnul a venit în lumea aceasta să facă toate una, să adune popoarele din toate părțile lumii și să le așeze în împărăția Sa, a celor luminați cu Sf. Botez și împărțășiți cu Trupul și Sângele Lui. Aceasta i-a fost gîndul și dorința în întreaga viață și aceasta i-a fost cererea către Tatăl

ceresc în clipa pășirii spre patimile înfricoșate : „Ca toți să fie una, precum și noi una sîntem” (Ioan 17, 11).

Această unire o cere de două ori în rugăciunea de foc, ca să rămînă dovada vădită a misiunii Sale : „Ca să credă lumea că tu m-ai trimis”. (Ioan 17, 21).

Toți sîntem chemați la această unire : să mărturisim alături de Hristos, pentru Hristos, în unitatea credinței și a iubirii. Toți să fim stâlpi ai adevărului, împreună-lucrători în viața lui Hristos. Cine lucrează pentru unire, lucrează în sufletul rugăciunii Domnului și tot cel ce dezbină și învrăjbește, ori pune piedecă în calea unirii, lucrează împotriva lui Hristos.

Nu poate fi, preaiubiți frați, icoană mai dureroasă și întristătoare decît icoana dezbinării creștinilor. E dureroasă icoana sutelor de milioane unde n-a pătruns lumina Evangheliei, dar neasemănat mai dureroasă este înfățișarea bisericilor dezbinat.

Dezbinarea este slăbirea dovezii misiunii lui Hristos în lume. Ni se cutremură toată ființa gîndindu-ne la glasul de rugăciune al lui Iisus pentru unitatea celor ce cred în numele Lui și la icoana creștinătății dezbinat. Au doară s-a împărțit Hristos ? — ne întrebăm și noi cu Sf. Apostol Pavel. Hristos nu este unul decît în unitatea Bisericii Sale. Așa a dorit-o. Așa a voit-o. Așa a poruncit-o în testamentul Său. Așa a văzut-o. Una slîntă și neprihănită Mireasă a Sa.

În fața tristului spectacol de dezbinare, purtînd în suflet creștinesc selea arzătoare a unității Bisericii, ori purtînd în suflet testamentul reunirii, a pornit și această săptămînă de rugăciune, în care toți creștinii, fără deosebire de confesiune, se roagă pentru plinirea gîndului Mîntuitorului : „Ca toți să fie una”...

Să ne rugăm să se ridice marea sminteală din lume : dezbinarea creștinătății. Să lucrăm din răputeri cu toate mijloacele ce ne stau la îndemînă pentru restabilirea unității Bisericii lui Hristos. Să lucrăm mai ales la adîncirea vieții creștinești în suflete, căci aceasta va aduce unitatea.

Nu discuțiunile filozofice și teologice măiestrite și bine ticluite vor aduce unitatea, ci viața creștinească trăită în iubirea și sufletul lui Hristos. Aceasta va fi semnul că sîntem ucenicii lui Hristos, dacă vom avea dragoste între noi și vom înlătura zidul de despărțire, ca toți să fim și să trăim ca frații în Hristos și în Biserica Sa. Amin”.

În același număr al ziarului „Viața Creștină” s-a publicat o parte din cuvîntarea P. S. S. Nicolae Colan, Episcopul ortodox român al Vadului, Feleacului și Clujului, ținută la Teatrul Național în ziua de 10 martie 1946, despre „Ortodoxia în actualitate”, fiind de față și P. S. Sa Dr. Iuliu Hossu,

episcop greco-catolic al Clujului și mulțime multă din clerul și credincioșii ambelor Biserici românești.

P. S. Episcop Nicolae și-a exprimat bucuria că după anii de urgie și întunecare abătuți asupra nației române din Nordul Ardealului pe urma dictatului nefast de la Viena, Dumnezeu s-a întors cu milostivire și a ascultat rugile noastre și ne-a dăruit iarăși libertatea prin jertfa armatei sovietice și române, ai cărei reprezentanți erau de față la deschiderea ciclului de conferințe pentru Postul mare.

„Această bucurie se mărește — a spus P. S. Sa — în urma faptului că putem saluta în mijlocul nostru prezența iubitului în Hristos Frate Iuliu, căruia acum zece ani, din prilejul agapei de instalare a nevredniciei mele ca episcop al acestei de Dumnezeu păzite eparhii a Vadului, Feleacului și Clujului, i-am spus așa : „Eu ți-s frate, tu-mi ești frate, în noi doi un suflet bate”. Aceste cuvinte nu le-am tăgăduit niciodată în vremea acestor ani, nici cu vorba, nici cu fapta, dar mai virtos în cei patru ani de întunecare, când năvăl în năvăl am purtat greul și am înfruntat urgia dezlănțuită de vrăjmașii neamului nostru asupra noastră și a fiilor noștri”.

În continuare, P. S. Sa a arătat că Biserica Ortodoxă a fost totdeauna alături de popor, pentru că este din popor și slujește poporul. Ortodoxia nu înseamnă numai biserici după o anumită formă, icoane, lumânări, tămâie, slujbe, etc., ci înseamnă credința în Iisus Hristos trăită în fiecare clipă.

De încheiere, a spus : „Am vorbit despre ortodoxie în Biserica noastră strămoșească și la neamul nostru. Mulți se vor întreba cum stă lucrul cu Biserica soră ? Iată cum !

Avem cu toții același Dumnezeu, unul în fire, dar întreit în Fețe. Ne închinăm și unii și alții aceluiasi Domn, Iisus Hristos, și încă în aceeași formă, de Dumnezeu îndurare, iar alții milă. Însă peste toate acestea noi punem în practică ceea ce rostim de fiecare dată la Sf. Liturghie, și într-o Biserică și într-alta : „Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim”.

Ziarul „Viața Creștină” a publicat în acest număr festiv și alte articole, semnate de Gala Galaction (ortodox), Ion Agârbiceanu (canonic unit), Dr. Ilie Dăianu (fost protopop unit), George Pascu (profesor universitar, ortodox), N. Pura (profesor la Academia Teologică unită) și alții.

Astfel de articole s-au publicat și în ziarele „Unirea” de la Blaj, „Telegraful Român” de la Sibiu și în alte publicații ale ambelor biserici.

În majoritatea lor însă — să nu zic în totalitatea lor — cuvântările „ocasionale” pe care le rosteau unii și alții, ca și articolele publicate în ziare erau un fel de „apă dulce”. Toți cuvântau și scriau frumos — unii chiar cu anumite înflorituri de stil — despre unire, despre dragostea frățească, despre

pace, etc., dar toți se fereau să iasă cu cărțile pe față. Latura practică a problemei — care de altminteri îi preocupa pe toți într-un sens sau altul — nu o relevau nici unii, nici alții. Greco-catolicii ar fi dorit o unire a Bisericii Ortodoxe cu Biserica Romei, iar ortodocșii ar fi dorit o unire în sens tocmai contrar. Se bătea „apa în piuă” și se îmblăteau paie goale.

Și tare mă temeam că lucrurile vor degenera iarăși în reproșuri reciproce și înțepături, cum s-a întâmplat de atâtea ori în trecutul plin de zbu-ciumări.

Dar, în sfârșit, s-au ivit și zorile luminoase ale zilei mult așteptată.

La 15 mai 1948, cu prilejul serbărilor de la Blaj, marele Mitropolit de veșnică pomenire *Nicolae Bălan* al Ardealului a rostit pe „Cîmpia Libertății” cuvîntarea sa pe care, pentru frumusețea și profunzimea ei, o redau în întregime, după „Telegraful Român” din 30 mai 1948.

„Se împlinesc azi o sută de ani de cînd pe această Cîmpie a Libertății cele patruzeci de mii de romîni, ca trimiși ai întregii nații romînești din Ardeal, fremătau de o viață nouă ce răsărea în conștiința lor, cum răsărea în conștiința tuturor popoarelor europene.

O nație robită multe sute de ani politicește și economicește, o nație împotriva căreia se încercaseră toate mijloacele de nimicire, un popor căruia i se contestase dreptul firesc de a se socoti o națiune și se căutase a i se stinge cu totul conștiința națională, se ridică acum ca un singur om, trezită la conștiința unității sale, a destinului său propriu, a drepturilor sale de viață, cerînd să fie lăsată să holărească ea însăși de existența și eliberarea sa. Anul 1848 însemna nu numai o mișcare de eliberare socială a Europei; el primea și caracterul unei mișcări de trezire și de eliberare națională. Un șir întreg de popoare oprite pînă atunci să-și trăiască destinul și să-și valorifice puterile lor speciale în mod autonom, un șir întreg de popoare ținute sub tutela apăsătoare a altora, izbucnesc acum la lumina istoriei. Așa s-au petrecut lucrurile și în Ardeal. De aceea la noi mișcarea anului 1848 și-a găsit expresia cea mai adecvată în cîntarea lui Andrei Mureșanu: „Deșteaptă-te Romîne”. Iar marele discurs al lui Simion Bărnuțiu, care a fost reprezentativ pentru aspirațiunile poporului român din acel timp, dezvoltă aproape numai tema nației noastre de a-și conduce în mod liber și independent destinele ei.

Pe baza discursului programatic al lui Bărnuțiu, Adunarea Națională de pe Cîmpia Libertății a formulat o moțiune în 16 puncte cu ade-vărat revoluționare pentru vremea de atunci, prin care poporul român cerea pe toate tălmăcirile egalitate deplină cu celelalte națiuni din împărăția austriacă. Moțiunea nu proclama independența absolută a națiunii romîne, cum ceruse cu îndrăzneală Bărnuțiu, nici unirea cu frații din Balcani pînă

la Tisa, ci accepta rămânerea în cadrul împărăției austriace, dar pretindea cea mai largă libertate și deplină egalitate cu celelalte națiuni, mai pretindea ștergerea iobăgiei, abolirea dijmii, desființarea cenzurei și a oricărei opreliști a cuvîntului vorbit, scris și tipărit, libertatea personală, deputați proprii în dieta țării, gardă națională, tribunale proprii, școli românești pînă la Universitate, dotarea clerului român, reînființarea Mitropoliei, etc.

Dacă privim azi în urmă, vedem că hotărârile Adunării Naționale de la Blaj n-au fost produsul unei însuflețiri trecătoare, ci ele au avut rădăcini adînci în convingerile și aspirațiunile nestrămutate ale poporului român din Ardeal. Așa se explică de ce lupta pornită atunci nu s-a mai oprit nici o clipă, ci a continuat condusă de Mitropolitul Șaguna pînă aproape de moartea lui și pe urmă pînă la înfăptuirea deplină a tuturor dorințelor exprimate atunci. Lupta aceasta neostenită a schimbat atîtea în viața poporului român din Ardeal, încît azi ni se pare că n-au trecut de la acel început de luptă numai 100 de ani, ci multe sute.

Astfel poporul român din Ardeal și-a cîștigat libertatea națională și nu numai în cadrul unei împărății streine, ci într-un stat propriu, în unire cu frații săi de pretutindeni. Cu poporul maghiar azi avem raporturi de bună vecinătate, cu respectul libertății reciproce.

Iobăgia s-a șters. Ultimul pas în direcția aceasta s-a făcut sub regimul actual. Azi nimeni nu mai e rob pe pămîntul altuia și nimeni nu mai exploatează munca altuia. Azi avem școli românești de toate gradele pînă la Universitate pentru crearea unei culturi proprii și pentru exploatarea bogățiilor și noi nu mai trăim în umbră și în chip, ci în realitatea coborîtă întreagă printre noi.

Și totuși, iubiți frați, mai este o parte din visul înaintașilor noștri neînăptuită încă. Mai lipsește unirii noastre naționale ceva ca să fie deplină. Mai avem de realizat unitatea noastră bisericească, în Biserica strămoșilor noștri dinainte de 1700, în Biserica și în credința de totdeauna a neamului nostru, în credința neștirbită a lui Hristos Domnul și a Bisericii vechi. Habsburgii au rupt nația noastră din Ardeal în două ca să ne slăbească și să ne poată mai ușor stăpîni. Azi ei nu mai au putere asupra noastră, deci ei nu ne mai pot împiedeca de a ne readuce iarăși toți la un loc.

Ca urmaș al vechilor mitropoliți ai Bălgradului, care aveau sub obăduirea lor toată nația românească din Ardeal, îndrept, acum ca și altă dată, către voi, cei pe care interese străine v-au amăgit despărțindu-vă de maica voastră cea bună, de Biserica Ortodoxă, o chemare caldă de părinte: să vă întoarceți acasă.

Aceea va fi ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa. Aceea va fi ziua celei mai mari biruințe naționale. Va fi ziua

învierii naționale în care ne vom îmbrățișa și ne vom zice cu toții : Fraților ! Veniți, că noi vă așteptăm cu brațele deschise. În extaz de fericire va sălta sufletul neamului întreg, strîns din nou în jurul aliarului Bisericii strămoșești, ne vor binecuvînta strămoșii pentru împlinirea unui vis al lor și ne vor mulțumi urmașii pentru moștenirea neștirbită ce le vom lăsa în păstrare.

Rupeți pecețile cu care v-au încătușat străinii. Veniți acasă și faceți deplină unitatea și solidaritatea sufletească a neamului.

Bunul Dumnezeu să binecuvinteze cu izbîndă această chemare ieșită din sufletul neamului și să-și reverse darul Său peste această adunare”.

În același număr al „Telegrafului Român” de la Sibiu a apărut articolul redacției, sub titlul „APELUL” I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae, adresat credincioșilor greco-catolici, în care se spune :

„Apelul adresat de I. P.*S. nostru Mitropolit Nicolae credincioșilor greco-catolici, cu prilejul serbărilor centenare de la Blaj, a avut un puternic ecou în sufletul poporului român ardelen, adunat cu zecile de mii pe Cîmpia Libertății pentru a comemora acel moment de mare însuflețire, 15 mai 1848, cînd 40.000 de romîni ardeleni s-au înfrățit în lupta lor comună pentru libertate și o viață mai bună. La 100 de ani de la acea memorabilă adunare și la aproape 250 ani de la regretabila ruptură sufletească survenită în viața poporului ardelen, aruncînd o privire în urmă, ne îngrozim de cîtă înveninare și cîtă pagubă sub toate raporturile a produs acea rupere de la dreapta credință, operată cu viclean gînd politic de către Habsburgi în rîndurile romînilor ardeleni.

Chemarea pe care I. P. S. Mitropolit Nicolae le-a făcut-o acum credincioșilor greco-catolici nu e ceva nou, ci înaltul nostru ierarh a făcut-o în multe rînduri, în mod solemn, de la tribuna Senatului, în fața țării întregi.

Iar mergînd de data aceasta pe Cîmpia Libertății de la Blaj, ne așteptam să o auzim din nou din gura care a rostit-o cu atîta căldură, consecvent, și pînă acum. Eram convinși că Ierarhul nostru nu va merge la Blaj numai ca să amintească ceea ce s-a făcut înainte cu o sută de ani, ci va pune degetul pe rana încă nevindecată din sufletul nației noastre : unația. A vorbit ceea ce trebuia să spună. Altfel, nici nu avea rost să facă act de prezență pe Cîmpia Libertății.

Chemarea, însoțită ca totdeauna de gîndul cel bun al dragostei frățești, a avut un deosebit ecou și în presa romînească, marile cotidiene înclinîndu-i substanțiale articole de fond și comentarii largi, care vedeau în chip holărit însemnătatea și oportunitatea ei”.

În același an, Concordatul încheiat cu Vaticanul în 1927, a fost denunțat, ca orice convenție diplomatică perimată.

Evenimentele se precipitau.

Prea Fericitul Părinte Patriarh *Justinian*, în magistrala cuvîntare rostită cu prilejul primirii insignelor patriarhale (24 mai 1948) spunea :

„Către clerul greco-catolic, singura nădejde a Cesaro-papismului noilor imperialiști în țara noastră și către românii greco-catolici îmi îndrept părinteasca grijă însoțită de o caldă rugămintă :

Nu vă mai lăsați amăgiți. Fiți vrednici romîni ca și înaintașii voștri, care au păstrat cu viața lor tezaurul comun neamului romînesc, "toată legea și credința ortodoxă din liturghiile și slujbele Bisericii Ortodoxe", și care au murit cu nădejdea eliberării din jugul umilitor al tiraniei, cînd acest tezaur va înlesni revenirea voastră într-o singură Biserică, într-o singură credință, teinelia nezdruincală a neamului și Patriei.

Ce ne mai desparte ? Nimic altceva, decît credincioșia pe care o mai acordați cu supunere Romei ! Intoarceți-vă această credincioșie către Biserica neamului nostru, a strămoșilor noștri și ai voștri. Lăsați să biruiască în voi nu amăgirea Romei, ci dragostea voastră de neam și țară. Lăsați ca să-și ia nu numai răsplata cerească, ci și răsplata neamului, frumusețea morală a suferinței și statorniciei înaintașilor voștri în păstrarea „Legii dreptei credințe”, ce dau cîntare comună stranelor bisericilor noastre. Înaintașii noștri și ai voștri au semănat cu lacrimi și umilințe sămînța mîntuitoare a Evangheliei lui Hristos, pentru ca noi toți la un loc astăzi să secerăm cu bucurie roadele binecuvîntate ale libertății religioase și naționale.

Energiile pe care le-am cheltuit cu toții pînă acum în lupta defensivă pentru salvarea ființei religioase și naționale a neamului nostru, să le întrebuițăm de azi înainte sub scutul părintesc al Statului Român, al Republicii Populare Romîne, numai pentru asigurarea progresului religios, moral, cultural și economic al iubitei noastre națiuni, al iubitei noastre patrii, cum și pentru consolidarea suveranității, libertății și independenței naționale a Statului nostru democrat.

Cele mai largi perspective ni se deschid pentru activitatea noastră în viitor, cînd nu vom mai munci izolați, părăsiți și prigonți ca în trecut, ci vom fi închegați într-o Biserică puternică națională, care să cuprindă în sînul ei tot clerul și tot poporul român din scumpa noastră patrie.

Odată cu inima plină de părintească dragoste vă întind și mina mea frățească, chemîndu-vă cu cuvintele nemuritoare ale poetului : „Hai să dăm mînă cu mînă, cei cu inima romînă”.

*

Se putea oare ca preoțimea romînă să răspundă cu nepăsare și să rămînă rece la chemarea glasului de trîmbiță de pe Cîmpia Libertății de la Blaj ?

Și s-ar fi putut oare ca această preoție să refuze mîna întinsă cu părintească dragoste din partea întîiului-stătător în Scaunul Patriarhicesc al Bisericii noastre ?

Un atare gest ar fi putut face numai aceia în sufletul cărora sentimentul național și dragostea față de popor erau complet atrofiate.

Era clipa supremă, înscrisă cu litere de foc în destinul Bisericii și al neamului. Căci cine știe, dacă s-ar mai fi putut ivi vreodată prilejul prielnic și fericit care să dărîne peretele vrajbei dintre frații de aceeași obîrșie, aceeași limbă și aceeași credință strămoșească.

Ce ne mai putea ține pe loc ? Cele cîteva puncte dogmatice ? „Filioque”, „Purgatoriul”, „Indulgențele”, „Azima”, și „Primatul papal” ?

Dar acestea n-au intrat niciodată în conștiința maselor largi ale poporului dreptcredincios de la sate și nici chiar a majorității preoților. Purgatoriul n-a fost nicicînd punct despărțitor între uniți și ortodocși. Problema au rezolvat-o admirabil preoții Septimiu Popa, Aurel Munteanu și sutele de preoți ortodocși și uniți care au oficiat laolaltă în curs de decenii, „indulgențele papale” sînt pur și simplu o afacere „comercială”. Le-a combătut și condamnat chiar preotul catolic Martin Luther prin cele 95 de teze afișate pe ușa bisericii din Wittenberg. „Azima nu a fost cunoscută nicicînd în Biserica „unită”. Slujba Liturghiei se făcea cu „prescură”, întocmai ca la ortodocși, așa cum a rămas moștenire de la bătrîni.

La drept vorbind, singurul punct despărțitor între ortodocși și uniți era „primatul papal”. Dar acest „primat” nu avea și nu are un temei legal. Papa a fost și este un episcop și patriarh ca oricare altul, și fără nici un drept de suveranitate față de ceilalți.

Pe motivul că ar fi urmașul Sfîntului Apostol Petru, papa se consideră pe sine ca „vicar” — locțiitor al lui Hristos. Această teză este cu totul greșită. Iisus Hristos fiind de față în tot locul, nu are nevoie de locțiitor. „Iată eu cu voi sînt, în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacurilor” (Matei 28, 20).

De altminteri, e greșită și teza că Apostolul Petru ar fi avut prioritate față de ceilalți Apostoli și că singur el ar fi avut încredințarea de a conduce Biserica. Adevărul este că Petru se lepădase de trei ori, prin jurămint chiar, că nu-l cunoaște pe Hristos. De aceea, după înviere, arătîndu-se ucenicilor Săi pe malul lacului Ghenizaretului, Iisus îi adresă lui Petru întrebarea :

— Simone al lui Iona, mă iubești tu mai mult decît aceștia ? (Aluzie la cuvintele lui Petru din ajunul patimilor : „Doamne, chiar de s-ar sminti toți întru tine, eu niciodată nu mă voi sminti” !)

Și a răspuns Petru : Da, Doamne, tu știi că te iubesc.

Zis-a lui : Paște mieluseii mei.

Și l-a întrebat pe el a doua oară : Simone al lui Iona, mă iubești tu pe mine ?

Răspuns-a lui : Da, Doamne, tu știi că te iubesc.

Zis-a lui : Paște oile mele.

Și l-a întrebat pe el iarăși, a treia oară : Simone fiul lui Iona, mă iubești tu pe mine ?

Și Petru s-a întristat, pentru că l-a întrebat a treia oară și i-a răspuns : Doamne, tu toate le știi ; tu știi că te iubesc !

Iisus i-a zis lui : Paște oile mele.

În fața întrebării lepădări, era firesc ca Iisus să-l întrebe de trei ori „iubești-mă” ? Și la răspunsul afirmativ : „Da, Doamne, Tu știi că te iubesc !”, Petru obținu iertarea, fiind reșezat prin această iertare în rîndul celorlalți Apostoli. Dar atît și mai mult nimic.

Teza falsă a primatului papal e lămurită clar în „Procanonul” eruditului protopop unit Petru Maior.

Deși profesorii Academîilor teologice unite, cu studii făcute la Roma, Innsbruck, Viena și alte centre catolice, ascundeau probele contrare primatului papal, totuși o mare parte din preoțimea „unită” cunoștea adevărul, așa că, în realitate, nu-i mai putea opri nimic de a se întoarce în sinul Bisericii strămoșești ortodoxe.

U N I F I C A R E A

Comentariile pe chestia unificării se țineau lanț. Se vorbea chiar că acțiunea de unificare a celor două biserici surori o conduce Monseniorul canonic I..., prelat papal. Se mai știa că episcopii uniți refuză categoric orice discuții. Acest lucru era de prevăzut. În orgoliul lor, nu-și dădeau seama că stau pe un pedestal foarte șubred, care putea să se prăbușească în orice clipă.

Rezistența episcopilor o alimentau și canonicii și profesorii Academîilor teologice. Își puneau mari nădejdi în poporul de la sate care forma, propriu zis, masa credincioșilor. Dar această nădejde era un vis înșelător, o iluzie. Purtîndu-și mereu capul prin nori — cum spune zicătoarea — nu cunoșteau cît de puțin psihologia poporului de la sate, care e nemulțumit doar atunci cînd este împiedecat în exercitarea obiceiurilor moștenite din bătrîni.

Prin unirea de la 1700 legea a stat pe loc. Cu toate încercările de inovații — impuse de anumite dispozițiuni — în cursul celor aproape două veacuri și jumătate nu s-a schimbat nimic din vechile obiceiuri rituale la care poporul ținea cu sfințenie.

Episcopii și cei din anturajul lor, uitați că poporul e strâns legat de preot. Absolutismul și sistemul inchișitorial, practicat și în biserică, era lichidat. Ca urmare, episcopii aveau să se sufocă în propriul lor orgoliu.

În ziua de 25 septembrie 1948 m-am pomenit cu canonicul profesor A... Mare amator de excursii, venise ca și altădată în vacanțele de vară, să petreacă la mine câteva zile. Eram prieteni.

Unii erau de părere că de data aceasta venise să-mi spioneze acțiunile în legătură cu propaganda începută pe chestia „unificării”. E o părere greșită. Deși „catolic”, în sensul stric al cuvântului, ținea mult la aceia care îi erau prieteni.

În serile cu adieri de toamnă, stînd de vorbă pe îndelete, am discutat împreună, fără patimă, și problema unificării. Întrebîndu-mă, dacă aș accepta sau nu trecerea la ortodocși, i-am răspuns fără șovăire că da!

Firește, acest răspuns l-a mișcat.

Prietenul A... era și mare pescar. Avea în servieta voluminoasă cele mai moderne instrumente de pescuit cu undița.

Venindu-i dorul după păstrăvi, în după amiaza zilei de 30 septembrie plecă întovărașit de prietenul M... — unul dintre preoții reveniți în primele zile — spre comuna P... să-și încerce norocul.

Abia plecat, mă pomenii cu altă vizită. Doi prieteni, care făceau parte din Comitetul de unificare, veniseră cu mașina, în scopul de a mă ruga stăruitor să-i însoțesc la Cluj, pentru a participa și eu la adunarea fixată pe 1 octombrie, în care avea să se hotărască în mod oficial revenirea românilor greco-catolici în sânul Bisericii strămoșești ortodoxe.

Din cele relatate, am înțeles că Monseniorul I... s-a retras de pe arenă și astfel, după părerea lor, prezența mea la Cluj era necesară.

Le-am promis că dacă îmi va permite sănătatea șubredă, voi merge, dar numai în ziua următoare.

Eram așteptat. Din pricina autobuzului însă, care suferise o pană, soșisem la adunare în momentul cînd ședința începea sub conducerea Comitetului fixat în seara precedentă.

Eram bucuros — și fericit chiar — că delegații prezentau adeziunea unui număr de aproximativ cinci sute de preoți, protopopi, canonici și cîțiva profesori ai Institutelor teologice unite.

Actul unificării dorit de veacuri reușise.

A doua zi, deși greu bolnav, la insistența Comitetului de unificare, am plecat și eu la București.

Adevărat că delegația preoților și protopopilor greco-catolici nu avea în fruntea ei un episcop, ca pe vremea lui Atanasie, dar asta nu avea importanță. Episcop s-a găsit în scurtă vreme, în persoana smeritului și cu-

cernicului preot revenit Teofil Herineanu, adevărindu-se și prin aceasta cuvîntul veșnicului Adevăr: „Pogori-voi pe cei puternici de pe scaune și îi voi înălța pe cei smeriți”.

Cele ce s-au desfășurat în continuare, sînt lucruri cunoscute.

Unificarea suflătească a romînilor din Ardeal, dorită de toți oamenii cinstiți, deveni un fapt împlinit, o realitate.

Că ici-colo mai persistă unele frămîntări, provocate de mărunte și meschine veleități omenești — și ațîțate de cei care, stăpîniți de duhul veșnicei negațiuni, nu pot să-și găsească „odihnă” — acestea sînt cazuri sporadice care nu prezintă prea mare importanță.

Oameni nemulțumiți au existat totdeauna și vor exista cît va fi lumea. Dar aceste nemulțumiri nu au putut și nu vor putea opri niciodată cursul normal al evenimentelor și al evoluției vremilor. Ochiul mîngăiat de priveliștea codrului verde, nu se împiedecă în punctul disparent al ciutûreji uscate.

Cum cerbul din munți, cînd e însetat, e dornic să-și astîmpere setea în unda izvorului cu apă cristalină, așa sufletul poporului nostru, frînt vremelnice prin intriga alimentată de vitregia vremurilor, e dornic și însetat după apa vie, pe care nu o poate da decît izvorul cu apă dulce și lină al credinței ortodoxe, din care s-a adăpat din moși-strămoși, de la zămislirea creștinismului pe aceste meleaguri, întreg neamul romînesc!

Dragostea de frate, care ne unește acum pe toți, Dumnezeuul părinților noștri o va binecuvînta cu roduri îmbelșugate și cu pace!

Prof. slavr. SABIN TRUȚIA

vicar eparhial, Cluj

ALEGERILE DE DEPUTAȚI ÎN MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ A REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

La 30 noiembrie 1956 a expirat mandatul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne. Potrivit prevederilor Constituției R.P.R. (art. 39) în termen de cel mult trei luni de la expirarea acestui mandat, Prezi-diul Marii Adunări Naționale fixează noi alegeri de deputați pentru Marea Adunare Națională.

În temeiul art. 64 din Legea pentru alegerea deputaților în Marea Adunare Națională a R.P.R. — care prevede că data alegerilor trebuie stabilită cu cel puțin două luni înainte de ziua alegerilor — la 1 decembrie 1956, Prezi-diul Marii Adunări Naționale a emis un decret care stabilește data alegerii deputaților în Marea Adunare Națională pentru ziua de 3 februarie 1957. În acest scop, teritoriul patriei noastre a fost împărțit în 437 circumscripții electorale, ceea ce însemnează că atîția deputați vor fi aleși pentru viitoarea legislatură a Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne.

La alegeri participă cu drept de vot toți cetățenii care au împlinit vîrsta de 18 ani, fără deosebire de rasă, naționalitate, sex, religie, grad de cultură, profesiune sau durata domiciliului, iar cei ce au împlinit vîrsta de 23 ani pot fi aleși deputați în Marea Adunare Națională.

Cui dăm votul nostru ? Pe cine trimitem în Marea Adunare Națională ca reprezentanți ai intereselor obștești ?

Răspunsul este ușor de dat. Dorința oricărui cetățean cinstit este aceea de-a fi aleși deputați în Marea Adunare Națională cei mai buni fii ai po-porului nostru, elementele care și-au afirmat patriotismul și capacitatea creatoare pe nenumăratele șantiere de construcție socialistă ale țării noastre.

Dar aceștia sînt mulți, mult mai mulți decît locurile de deputați în Marea Adunare Națională. Consiliile Frontului Democrației Populare (FDP), con-

sfătuite pe tot întinsul țării în vederea bunei desfășurări a alegerilor de la 3 februarie 1957, vin în ajutorul nostru, arătându-ne care din nenumărații oameni de ispravă ai zilelor noastre sînt mai indicați să fie trimiși prin votul nostru al tuturor ca deputați în Marea Adunare Națională. La sediile FDP și din gura activiștilor săi, care și-au început din bună vreme munca de lămurire pe teren, cetățenii patriei noastre primesc cu sinceritate și bunăvoință orientările trebuincioase în acest scop, astfel încît selecționarea candidaților este pe deplin asigurată în cele mai bune condițiuni.

Către candidații propuși de FDP se vor îndrepta volurile noastre, arătându-ne și prin acest act patriotic încrederea pe care o avem în regimul de democrație populară al țării noastre și dragostea ce o purtăm Republicii Populare Romîne.

Încrederea pe care o avem în conducerea de stat a clasei muncitoare este pe deplin justificată. Ea se întemeiază pe mărturia *faptelor* care vorbesc despre capacitatea conducătoare a regimului de democrație populară al R.P.R.

Se știe în ce stare de înapoiere a fost lăsată România de către vechile regimuri politice burghezo-moșierești, care au deținut frînele conducerii de stat pînă la 23 august 1944. La acestea, s-au adăugat costisitoarele neajunsuri pricinuite de războiul nefast în vîltoarea căruia a fost tîrîtă țara noastră, împotriva intereselor ei superioare.

Stările de lucruri existente la 6 martie 1945, cînd întreaga putere de stat a trecut în mîinile clasei muncitoare, erau dezastruoase. Rănile pricinuite de război trebuiau lecuite, opera de reconstrucție postbelică nu suferea amîinare. Pe de altă parte, trebuiau lichidate urmele înapoierii în care țara noastră a fost ținută cu o vinovată nepăsare de gospodarii ei din trecut.

Regimul de democrație populară, încrezător în forța constructivă a întregului nostru popor și bucurîndu-ne efectiv de sprijinul politic și economic al Uniunii Sovietice, a purces fără preget la lucru și în curs de un deceniu a schimbat fundamental fața țării noastre. Munca de reconstrucție postbelică odată încheiată, s-a trecut fără întîrziere și fără precupețire la munca de construcție socialistă a unui viitor mai bun, de pace și îmbelșugare, pentru toți fiii patriei noastre. Dintr-o țară eminentemente „agricolă”, cum era calificată cu duioșie demagogică România, Republica Populară Romînă a devenit o țară cu o puternică industrie proprie, capabilă să facă față tuturor necesităților interne și să producă și pentru export mașini și utilaje îndeobște apreciate și căutate la expozițiile și tîrgurile internaționale de pe toate continentele. Agricultură — prin grija ocîrmuirii de stat a clasei muncitoare — a făcut saltul considerabil de la plugul de lemn la tractor, de la secere și „îmblăciu” la combina care odată intrață în lanul de grîu, îți toarnă hobil din spic în sac,

Saltul acesta este un salt specific socialist. Socializarea agriculturii și a creșterii vitelor au luat în acest răstimp forme concrete din cele mai expresive și mai pline de făgăduințe : pe baza liberului consimțământ, tot mai mulți țărani — convinși de avantajele lucrării în comun a pământului — intră în întovărașiri și în gospodării agricole colective, alegînd astfel calea belșugului, calea ridicării reale a nivelului de trai individual și obștesc.

Orașul și satul se bucură astăzi de întreaga sollicitudine a ocîrmuirii de stat. Paralel cu creșterea suprafeței de producție industrială, care a accelerat ritmul vital al orașelor noastre, satul cunoaște o etapă de înflorire fără precedent. Eliberat de exploatare și apărat de abuzurile și nesațiul moșierilor, el pășește viguros pe căile propășirii.

Ce erau satele noastre pe vremea partidelor burghezo-moșierești — mai ales cele din „Vechiul Regat” și din regiunile periferice ale țării — se știe : așezări omenești care nu-și prea meritau acest nume, aglomerări de argați pe moșiile boierești, cuibare de boli (ca pelagra, sifilisul, ș. a.) ucigătoare, vizuini de întunerec în care neștiința de carte (analfabetismul), ignoranța și superstiția puiau ca le ele acasă.

După statisticile oficiale din 1930, un număr de aproximativ 12.000 moșieri stăpîneau tot atîta pămînt cît 2.500.000 familii țărănești. Prin reforma agrară, moșierimea a fost desființată ca clasă și peste un milion hectare de pămînt a fost împărțit țăranilor săraci și mijlocași. Totodată au căzut și ponoasele legate de exploatarea burghezo-moșierească : dijma, clăcile, corvezile, ș. a., au dispărut lipitorile satelor : bancherii, cămătarii, precum și autortățile care împilau pe săteni din ordinul și ca să fie pe placul celor avuți.

Grija de om a regimului de democrație populară este vădită apoi de revoluția culturală operată în țara noastră. Milioane de analfabeți au învățat să citească, să scrie, să socotească. Peste 10.000 cămine culturale și peste 12.000 biblioteci cu mai mult de 8 milioane volume stîrlesc plaga neștiinței de carte, înfrumusețează viața oamenilor și le ușurează traiul. Numeroase așezări sătești au fost electrificate și radioficate. Mii de formații artistice, profesionale și mai ales de amatori — acestea din urmă alcătuite fiind în mare parte din analfabeții de ieri — arată măsura covîrșitoare în care sub regimul de democrație populară, cultura a devenit cu adevărat un bun obștesc.

La sate s-au construit spitale, dispensare, puncte sanitare, maternități. În 1938, nu existau în toată țara decît 2 case de nașteri. Astăzi avem peste 1.400 — și altele răsar an de an. Oftica, pelagra și alte boli dezgustătoare, simț că le ruginesc coasele cu care secerau anual zeci de mii de vieți,

Minoritățile naționale se dezvoltă în țara noastră în cele mai bune condiții. Vrajba dintre naționalitățile conlocuitoare a fost curmată. Munca productivă și bunavoire între oameni definesc climatul cel nou care s-a așezat la noi, pentru totdeauna.

Pe plan extern, trăim în pace cu toată lumea, facem comerț, legăm preitenii frânice și adâncim mai ales frăția cu popoarele țărilor socialiste, în frunte cu Uniunea Sovietică. Pacea lumii are în Republica Populară Română un sprijinitor activ, convins, de nădejde.

Desigur mai sînt destule de făcut pînă cînd vom atinge nivelul de trai spre care tinde orice orînduire socialistă. Prevederile celui de-al II-lea Plan Cincinal al Republicii Populare Romîne așteaptă să fie împlinite și depășite. În acest scop, avem nevoie nu numai de brațe harnice, ci și de ocîrmuitori luminați, devotați, încercați, destoinici.

Pe aceștia îi vom alege la 3 februarie a. c.

Să-i alegem pe cei mai încercați, pe cei mai buni, pe cei mai cinstiți și mai devotați intereselor obștești ! Să alegem pe candidații propuși de Frontul Democrației Populare !

*

Calea oamenilor Bisericii este și în această împrejurare calea întregului nostru popor muncitor. Sub scutul legilor făurite de clasa muncitoare, cultele religioase din R.P.R. se dezvoltă în pace, în conformitate cu „pravilele” lor tradiționale. Slujitorii și credincioșii lor vor ști să-și facă datoria și la 3 februarie 1957, potrivit intereselor superioare ale patriei noastre iubite, pe linia colaborării lor loiale cu statul de democrație populară. Alegerile de deputați în Marea Adunare Națională, sărbătoare a întregului nostru popor, este și sărbătoarea noastră, a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne și a celorlalte culte religioase din Republica Populară Romînă. Aceasta, cu atît mai vîrtos cu cît în compoziția Marii Adunări Naționale pe care o vom alege la 3 februarie 1957, aceste culte își vor avea reprezentanții lor, aleși dintre acei slujitori bisericești care s-au distins prin osîrdia lor misionară și socială. În cadrele adunărilor cetățenești care au avut loc pe tot întînsul țării, alături de activiști de partid și de stat, fruntași în muncă, oameni ai culturii și ai artei, etc., au fost desemnați candidați pentru alegerile de deputați în Marea Adunare Națională a R.P.R. și doi reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Romîne : I. P. S. Mitropolit al Ardealului Dr. *Iustin Moisescu* (într-o circumscripție electorală moldoveană, la Hîrlău) și P. C. Preot *Alexandru Ionescu*, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor (într-o circumscripție electorală din Capitală). De asemenea, între cei propuși să fie aleși, își au și celelalte culte mai populate ale patriei noastre reprezentanții lor (romano-catolicii, reformații, evanghelicii-luterani, mozaicii, etc.).

Este în tradiția poporului nostru — începînd cu cele mai vechi forme de organizare a vieții de stat și continuînd cu „divanele” din Țările Romîne, pînă aproape de vremurile noastre — ca oamenii Bisericii să facă parte din forurile legislative ale țării, ca reprezentanți ai credincioșilor încredințați păstoririi lor.

Regimul de democrație populară al R.P.R., reluînd această tradiție, dovedește că prețuiește tot ceea ce e bun și de preț în trecutul istoric al poporului nostru, transformînd această moștenire a înaintașilor în factor de zidire a lumii celei noi. Marea Adunare Națională a R.P.R., pe care o vom alege la 3 februarie 1957, va cuprinde astfel tot ce are mai de seamă poporul nostru muncitor, toate categoriile de cetățeni harnici și cinstiți ai patriei noastre avîndu-și reprezentanții legiuîți în compoziția ei.

REDACȚIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

TEXTELE PSALMILOR MESIANICI ÎN LUMINA SCRIERILOR SFINȚILOR PĂRINȚI

Psallirea este un fel de Biblie în miniatură. Tot ce cuprinde Vechiul Testament se află rezumat în Psaltire. Pare că s-a voit să se scrie această carte pentru ca cel ce nu poate citi Vechiul Testament întreg, să afle într-un mic volum conținutul lui. Voind să vezi pe Hristos și Biserica Sa într-un tablou de mici dimensiuni, iei Psaltirea și acolo vei afla o oglindă clară a vieții și activității Domnului nostru Iisus Hristos, ți se va arăta ce este creștinismul, nu de către Sfinții Evangheliști, martori oculari, ci după minunata schiță trasată de Duhul, care a grăit prin prooroci.

Psalmii mesianici sînt destul de numeroși. Vom stăruî însă numai asupra acelor texte cari sînt mai mult decît altele obiecte de preocupare în scrierile Sfinților Părinți. Acestea sînt ps. 2, 8, 16, 34, 38, 40, 50, 72, 89, 102, 110 și 118. În fruntea lor se află celebrele cuvinte din ps. 2, 1—3 : „Pentru ce se zbugiumă păgînii și popoarele plănuesc cele deșarte ? Se răscoală regii pămîntului și căpeteniile lor țin sfaturi împotriva Domnului și a Unsului său (zicînd) : să rupem legăturile lor și să îndepărtăm de la noi funiile lor”.

Unsul din psalm e Hristos. Expresiile din 2, 6 : „Eu te-am născut” indică divinitatea Sa. Pentru întărirea acestei afirmații, *Teodoret*¹ se referă la ps. 110, 3 : „Mai înainte de luceafăr te-am născut”. Ca fiu al lui Dumnezeu Hristos e născut din veci, era ieri și este și azi același. Această idee despre Fiul lui Dumnezeu, *Origen* o aplică la Hristos, „făptura în care se întîlnește desăvîr-

¹ *Teodoret, Ελς τ. Ψαλ.* M. G. tom. 80, col. 808,

șirea omenească în gradul cel mai înalt", cum precizează el.² De aceea și după moarte El are o soartă diferită de a muritorilor de rînd : „nu va vedea stricăciune” (Ps. 16, 10). Cuvintele acestea *Teodoret* le referă la Hristos, ele fiind „o precizare a nestricăciunii și a nemuririi, de care s-a învrednicit”.³

Dintre textele cu caracter mesianic face parte și ps. (33) 34, 20—21 : „Multe sînt necazurile dreptului, dar din toate îl mîntuie Domnul. El păzește toate oasele lui, nici unul din ele nu se va zdrobi”. Psalmul acesta conține ideea că e aspră calea virtuții, prin multă renunțare se dobîndește mîntuirea. Omul drept așteaptă cu încredere ceea ce are să fie în viitor, el știe că află sprijin la Dumnezeu. Această convingere se exprimă în cuvintele : „păzește Domnul toate oasele lor”, adică Dumnezeu se interesează de ei și nu vor primi nici o lovitură fără știrea și aprobarea Lui.

Comentînd această mare idee despre providența divină, *Sf. Vasile* zice : „Dumnezeu este pentru dreptii Săi ceea ce este generalul pentru ostașii copleșiți de vrăjmași, căci după cum un general instruit cu măiestrie în ceea ce privește arta armelor, este totdeauna gata să ajute părții aceleia care este copleșită de vrăjmași, tot așa este Dumnezeu alături de oricine caută să lupte împotriva răului”.⁴

După *Origen*, „oasele” sînt „puterile care mențin viața sufletului”.⁵ În interpretarea *fer. Augustin* „oasele” sînt bolta de sprijin a credincioșilor, puterea credinței, oasele cele dinlăuntru, care nu pot fi frînte. *Augustin* nu exclude conținutul mesianic al psalmului, dimpotrivă, profeția află plinire în Domnul, dovadă Ioan 19, 33.⁶

Sf. Atanasie aderă la un sens spiritual. E vorba despre oasele virtuții : dreptatea, răbdarea și evlavia⁷, „căci precum prin oase se menține în echilibru corpul, tot astfel prin cugetele cele bune sufletul rodește mîntuirea”, scria ceva mai tîrziu *Teodoret*.⁸

Ideea acestui psalm este înrudită cu (21, 2) 22, 2 : „Dumnezeul meu ! Dumnezeul meu ! Pentru ce m-ai părăsit ?...” și află continuare în psalmul (37) 38, 12—14. Sînt cuvintele : „Iubiții

² *Origen*, Εἰς τ. Ψαλ. M. G. tom. 12, col. 1185.

³ *Teodoret*, o. c. M. G. tom. 80, col. 963.

⁴ *Sf. Vasile*. Com. la ps., trad. de O. Căciulă, București, 1939, p. 235.

⁵ *Origen*, Sel. în ps. 33 M. G. tom. 12, col. 1309.

⁶ *Augustin*, Enarratio in ps. M. L. tom. 36, col. 320—321.

⁷ *Atanasie*, Expos. in ps. 33. M. G. tom. 29, col. 169.

⁸ *Teodoret*, o. c. 33. M. G. tom. 80, col. 1142.

mei și cunoscuții mei stau departe și la o parte sînt rudele mele, de necazul meu. Și se silesc cei ce-mi doresc pierzarea, inventînd în mine rele, grăind deșertăciuni și urzind vicleșuguri. Iar eu sînt ca un surd care nu aude și ca un mut care nu grăiește”.

În genere, Sf. Părinți admit conținutul mesianic al textului. Ei diferă deolaltă în neînsemnate detalii. După interpretarea Sf. *Anastasia*,⁹ iubiții (prietenii) și cunoscuții sînt evreii în general. Așa interpretează și *Teodoret*,¹⁰ doar *fer. Augustin* dă detalii văzînd în ei pe iudei și pe Apostolii Domnului, cari „vor sta la o parte ca nu cumva să îndure împreună cu Hristos”.¹¹

În cazul acesta „cei ce se silesc” sînt dușmanii lui Mesia, care neavînd capete de acuzare, grăbesc cu orice preț punerea în aplicare a planului de condamnare.

Omul căzut în păcat nu se putea mîntui singur, spre a intra iar în comuniune cu Dumnezeu. Sf. Părinți cred că această activitate pregătitoare a lui Dumnezeu e cuprinsă și în psalmi. Astfel și Psaltirea este un fel de pedagog spre Hristos. Aceasta o mărturisește psalmul (39) 40,7—9 : „Jertfa de sînge și prinosul nu le-ai voit, ardere de tot pentru păcat nu ai cerut, atunci am zis : „Iată vin, în sulul cărții este scris despre mine, ca să fac voia ta”.

„Jertfa de sînge” e cea din animalele admise de lege. Victima substituie pe păcătos. Cel ce aduce pe sine se aduce, omorînd păcatul, pe omul cel vechi. Important este la aducerea sacrificiului nu materialul adus, ci intenția care însoțea darurile.

„Prinosul” e jertfa nesîngeroasă. Aceeași semnificație o au și jertfele nesîngeroase, că sacrificatorul se supune cu trup și suflet voii lui Dumnezeu, și tot așa „arderea de tot” : sacrificatorul se lasă pe sine cu totul în voia lui Dumnezeu. Prin jertfa pentru păcat se urmărește ștergerea păcatelor. În cuvintele : „Iată vin” culminează profeția care anticipează jertfirea de sine. *Teodoret* scrie că această introducere solemnă în profeție „privește credința mîntuitoare”.¹²

După *Origen*,¹³ vorbitorul din psalm e Hristos. El pleacă de la epistola către Evrei, cap. 10, pentru a susține valoarea mesia-

⁹ *Atanasie*, o. c. (ps. 37), M. G., tom. 27, col. 186.

¹⁰ *Teodoret*, o. c. (ps. 37), M. G. tom. 80, col. 1142.

¹¹ *Augustin*, o. c. M. L. tom. 36, col. 406.

¹² *Teodoret*, o. c. com. la ps. 39. M. G. tom. 80, col. 1155.

¹³ *Origen*, o. c. com. la ps. 39. M. C. tom. 12, col. 1409.

nică a textului, că sacrificiile Vechiului Testament nu aveau putere expiatoare și că numai un om liber de păcat ar putea desăvârși opera de mîntuire. Aici avem unul din locurile care prevestesc că Hristos se va substitui pe Sine jertfei sîngeroase. După *Sf. Atanasie*¹⁴ se introduce aici, în vorbire, Hristos, care adresîndu-se Tatălui, arată că va veni o vreme cînd nu vor mai trebui sacrificii după rînduiala Vechiului Testament. În comentariul său la ps. 39, *fer. Augustin* se întreabă : Unde sînt acele sacrificii ? Au pierit desigur, fiind abrogate, căci voind a le mai aduce nu te vădești a fi în ritmul vremii și al credinței.¹⁵

În ce privește „sulul cărții”, unii Sfinți Părinți se gîndesc la Pîntateuh. *Origen* consideră că autorul a avut în vedere întreaga Scriptură a Vechiului Testament, care în anumite părți conține profeții privitoare la Hristos,¹⁶ iar *fer. Augustin* referă „sulul” la psaltire, și anume la întîiul psalm el ei.¹⁷

De însemnătate mesianică este și teofania din psalmul (49) 50, 3 : „Dumnezeul nostru va veni și nu va tăcea, înaintea lui merge foc mistuitor și împrejurul lui viitor puternic”. În privința sensului, Sfinții Părinți se împart în două categorii. Unii, în frunte cu *Origen* și *fer. Augustin*, referă textul la epoca mesianică, alții, în frunte cu *Sf. Ioan Gură de Aur*, dau psalmului un cuprins eshatologic. *Sf. Ioan Hrisostom* vorbește despre a doua venire, „căci întîia dată a venit pe tăcute, încît nici frații lui (ai Domnului) n-au crezut într-însul”.¹⁸ Legîndu-se de expresia „Dumnezeu va veni”, *Origen* o referă la Hristos, a cărei venire se va face în chip văzut („în carne vine Hristos”).¹⁹ *Fer. Augustin* e convins că operei mîntuitoare îi premereg cele necesare, pregătirea profetică pentru venirea lui Mesia. Textul ar scoate în relief firea-i dumnezeiască.²⁰

Psaltirea ocupînd-se de persoana lui Mesia, anticipează în termeni clari demnitatea de împărat în baza căreia El judecă și învinge puterile vrăjmașe, impunînd dreptatea Sa. Astfel psalmul (71) 72 îi atribuie lui Mesia însușiri împărătești în baza cărora

¹⁴ *Atanasie*, com. la ps. 39. M. G. tom. 27, col. 192.

¹⁵ *Augustin*, o. c., M. L. tom. 36, col. 442.

¹⁶ *Origen*, o. c. (com. la ps. 39), M. G. tom. 12, col. 1409.

¹⁷ *Augustin*, o. c. (com. ps. 39). M. L., tom. 36, col. 443.

¹⁸ *Hrisostom*, Εἰς τ. Ψαλ. (com. la ps. 49). M. G., tom. 55, col. 242.

¹⁹ *Augustin*, o. c., M. L., tom. 36, col. 569.

²⁰ O. c. M. P. L. 36, col. 569.

desăvîrșește opera de dreptate pe lume. Sînt cuvintele : „Dumnezeule, dă împăratului judecățile tale și fiului împăratului dreptatea ta !”.

„Împăratul” și „fiul împăratului” e una și aceeași persoană, e Mesia, „împăratul Hristos, fiul lui Dumnezeu”, cum precizează *Origen*,²¹ *Sf. Atanasie*²² și *Teodoret*.²³

De fapt, în Noul Testament se spune că Dumnezeu toată judecata a dat-o Fiului (Ioan 5, 22). De la acest loc evanghelic pleacă fer. *Augustin*,²⁴ în comentariul său la acest psalm.

Funcțiunea împărătească și-o exercită Mesia stăpînind pînă la marginile lumii : „Și va stăpîni de la mare pînă la mare și de la rîu pînă la marginile pămîntului” (71) 72, 8. Rîul e, după fer. *Augustin*²⁵ și după *Teodoret*,²⁶ Iordanul sau Eufratul, care adesea se iau ca limită de hotar îndepărtat (Fac. 15, 16 ; Ios. 1, 4). Textul arată că Mesia își va exercita puterea Sa asupra lumii văzute, făcînd pe oameni părtași sieși, pe toți oamenii care vin la Hristos” — cum scriau *Origen*²⁷ și *Teodoret*.²⁸

Sînt în psaltire, cîteva texte cari cuprind suferințele îndurate de Mesia și descrierea morții pe care o va suferi. Atari psalmi sînt (88) 89 și (101) 102 : „L-ai lipsit de strălucirea sa și tronul lui la pămînt l-ai aruncat, ai scurtat zilele tinereții lui și l-ai acoperit cu ocară”.

„Strălucirea” se referă la coroana regală, pe care o pierde, „tronul” e imaginea regalității, „gloria” și „mărirea” care vor „fi doborîte la pămînt”, cum interpretează *Sf. Atanasie*.²⁹ „A scurtat zilele lui” înseamnă a muri înainte de vreme. Psalmul are un bogat conținut mesianic. Cîta vreme unii comentatori îl referă la un rege oarecare, la regele David, sau chiar la faimosul Solomon, fer. *Augustin* îi combate zicînd : „Regii din Iuda erau conștii de făgăduințele tronului veșnic. Se credea la început că David ar fi faimosul rege prevăzut de profeți ; văzîndu-se apoi

²¹ *Origen*, o. c. (com. ps. 71). M. G. tom. 12, col. 1525.

²² *Atanasie*, o. c. M. G. tom. 27, col. 324.

²³ *Teodoret*, o. c. (com. ps. 71). M. G. tom. 80, col. 1429.

²⁴ *Augustin*, o. c. M. L. tom. 36 (ps. 71). col. 902.

²⁵ *Augustin*, o. c. M. L. tom. 36, col. 909.

²⁶ *Teodoret*, o. c. M. G. tom. 80, col. 1434.

²⁷ *Origen*, o. c. (com. ps. 71). M. G. tom. 12, col. 1524.

²⁸ *Teodoret*, o. c. M. G. tom. 80, col. 1436.

²⁹ *Atanasie*, *Exegetica* III. De titulis psalmorum (ps. 88). M. G. tom. 27, col. 1033.

la Solomon atîta înțelepciune, s-a crezut că în el se plinește făgăduința, dar a murit și Solomon și a rămas altul să fie așteptat”.³⁰

Un text mesianic intrat în atenția Sfinților Părinți e ps. (117) 118, 22. Textul e bine cunoscut nu numai din Vechiul Testament, ci și din Noul Testament. Sînt celebrele cuvinte: „Piatra pe care au nesocotit-o ziditorii s-a făcut cap al unghiului”.

„Piatra” este în rîndul întîii imaginea lui Israil, cel neluat în seamă; în rîndul al doilea, piatra e Mesia. Psalmistul îl va fi numit pe Mesia „piatra din capul unghiului” pentru că el avea să unească atît pe iudei, cît și popoarele păgîne, cele două mari părți constitutive ale omenirii privite din punct de vedere pur religios, într-o unică zidire mare a lui Dumnezeu, într-o Biserică”.³¹

Convingerea despre mesianismul psalmului e unanimă la Sf. Părinți. *Origen* spunea clar că „această frază (117, 22) se referă la Hristos”.³² După *fer. Augustin*³³ piatra e „omul cel nou” (desigur se gîndește la Hristos). *Teodoret* fixează amănuntele sensului. Astfel „piatra” e Hristos, o lature a unghiului reprezintă pe iudei, altă lature pe păgîni,³⁴ iar *Damian* din veacul al 11-lea ceartă pe iudeii care n-au primit pe Hristos cunoscut lor (în Vechiul Testament) sub numirea de „Piatra din capul unghiului”.³⁵

Rezultă că din punct de vedere mesianic, Psaltirea e o scriere de rangul întîii. Sfinții Părinți erau convinși de locul deosebit pe care îl ocupă psalmii mesianici în istoria spirituală a omenirii. De aceea ei consideră că ceea ce leagă Psaltirea de Noul Testament și de creștinism în genere, este mai ales ideea mesianică. Gîndul dumnezeesc comunicat omenirii vechi, cu adevărat se află depozitat și în psaltire, care în acest înțeles constituie preistoria mîntuirii prin Hristos.

Prof. Dr. NICOLAE NEAGA

Profesor la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

³⁰ *Augustin*, o. c. (com. la ps. 88). M. L., tom. 37, col. 1135.

³¹ *V. Gheorghiu*, Ev. după Sf. Matei, p. 612.

³² *Origen*, o. c. (ps. 117), M. G. tom. 12, col. 1584.

³³ *Augustin*, o. c. (com. ps. 117). M. L., tom. 37, col. 1499.

³⁴ *Teodoret*, o. c. M. G. tom. 80, col. 1816.

³⁵ *Damian*, Antol. contra Iudaeos, M. L. tom. 145, col. 42, 57, 62.

CIRCULAȚIA CUVÎNTULUI „ORTODOX” DUPĂ 1054

În studiul precedent despre istoricul noțiunii de Ortodoxie, pînă în 1054, am constatat cum în întreaga creștinătate cuvîntul *ortodox* era întrebuințat în același sens al integrității în credință. Cu ocazia schismei din 1054, Ortodoxia stătea în centrul real al conflictului și pentru ea de fapt s-au ciocnit patriarhii, unul în revendicarea de drepturi noi, altul în apărarea drepturilor tradiționale. Schisma însă s-a împlinit și cele două patriarhii, cea romană și constantinopolitană, s-au îndepărtat una de alta.

Cu această ocazie se pune întrebarea : Ce s-a întîmplat cu cuvîntul *ortodox* de-acum înainte ? La această întrebare răspunde studiul de față.¹

I

Schisma din 1054 a îndepărtat sfera latină a Bisericii Mîntuitorului de cea grecească, așa precum însă Humbert cardinalul a indicat-o, că în sînul Bisericii este o biserică latină a apusului și una grecească a răsăritului (MiPL 143,1000s). În acest cadru credincioșii latini sînt îndemnați să se numească de preferință „catolici”, precum o preconiza și rabinul Samuel, care prevedea pentru anul 1072 Parusia Domnului pe pămînt, la împlinirea mileniului de la căderea Ierusalimului sub romani (MiPL 149,453).

¹ Unele indicații au apărut în studiile mele : Pravoslavi na zapade, po 1054, în Hlas Pravoslavi 7, Praha 1954, p. 129 s ; Ortodoxia noastră, în Mitropolia Moldovei și Sucevei 7/8, Iași 1955, p. 377 s și Ortodoxia în apus după 1054, în Telegraful Român 5/6 pe 1956, — Folosesc aceleași prescurtări și anume MiPL sau Pl și PG pentru Migne, Patrologia latina și Patrologia graeca ; — Rallys V pentru Rhallys-Potlis, Syntagma canoanelor, ed. Atena 1855, volumul V. — Hefele, pentru Hefele-Leclercq, cu urmași, Histoire des conciles, ediția franceză, mai multe volume.

La *Bizanț*, disputa cu Humbert a dus la accentuarea poziției ortodocșilor și de aceea împărații Mihail Stratioticul (—1057) și Isaac Comnenul (—1059) lasă să fie bătut pe monezile lor titlul specific de „basileu ortodox”.² Prin aceasta s-a și determinat pe viitor atitudinea tuturor împăraților bizantini, de a fi apărătorii convinși ai Ortodoxiei tradiționale.

De aceea împ. Alexie I Comnenul (—1118) susține ortodoxia și-i dă expresia verbală, militând pentru dogma ortodoxă și pentru indrumarea (kerygma) ortodoxă (Rallys V, 294), iar teologii epocii, ca arhiepiscopul Teofilact al Ohridei, Eutimie Zigabenu, Ioan Zonaras, Alexiu Aristen, mitrop. Eustațiu al Saloncului, patr. Teodor Balsamon și alții operează neîncetat cu noțiunea de ortodox, devenită și păstrată drept specifică pentru calea cea dreaptă a viețuirii și a credinței în Biserica Mântuitorului. Chartofilaxul Niceta Tesaloniceanul (cca 1130) vorbește chiar despre Biserica Ortodoxă, ὁρθόδοξος ἐκκλησία (Rallys V, 384) iar istoricul Niceta Choniatul (—1206) a compus renumita sa lucrare cu titlul: *Comoara Ortodoxiei* — θησαυρὸς ὁρθοδοξίας care face chiar epocă. De aceea pentru întregul viitor al Răsăritului creștin, Ortodoxia rămîne singurul normativ de conduită al credincioșilor.

În aceeși vreme, la Roma, papa Grigorie VII susținea planul său de teocrație universală, de a-i concentra pe toți creștinii sub efectivă sa conducere personală, pentru că toți aceștia ar fi credincioșii fericitului Petru (Hefele V—1, 250), fără însă a-i numi catolici și a indica vreo biserică catolică specifică (p. 301, 320). În schimb, însă, își justifică primatul prin unele decizii ale multor episcopi „ortodocși” (MiPL 148, 756).

Cu toate acestea, noțiunea de ortodox stăruie mai departe la Roma, și astfel cardinalul Petru Damiani (—1072), adept al jurisdicției romane pînă dincolo de Babilon, precizează în lucrarea sa: De fide catholica, că trebuie evitat ceea ce regula credinței ortodoxe nu admite — quod orthodoxae fidei regula non admittit (Pl 145, 22).

² Totuși Laurent V. în Le titre d'empereur orthodoxe et le sens de son emploi en numismatique byzantine, *Cronica numismatică și arheologică* XIX, 1945 p. 34–49, strecoară anume îndoiele față de această interpretare, însinuind că ea era numai o „simplă tradiție protocolară și un omagiu particular, în loc de cuvîntul „pistos”-credincios. Dar lipsește tocmai explicarea, de ce și cînd în locul lui pistos s-a pus ortodox!

Dar de la papa Urban II, din 1098, începe numirea papei drept: *catholicae ecclesiae episcopus* (PL 151, 509) și atunci cruciații latini se vor considera apărătorii adevăratei credințe — *verae fidei defensores* (PL 155, 997), iar pe grecii ortodocși îi vor socoti drept eretici (PL 151, 554). În aceste împrejurări părea lucru firesc ca latinii să reclame integral pentru ei epitetul de ortodox și papa să se socoată capul Ortodoxiei, și totuși nu era așa, pentru că și în 1196 papa Celestin III se numea: *catholicae ecclesiae episcopus* (PL 206, 869 s), iar de la papa Alexandru II (—1073) stăruia definiția că eretic este acela care nu urmează adevărul catolic, iar schismatic era acela care nu îmbrățișa pacea catolică (PL 149, 473 s).

În *Italia* abatele Bonizo din Sutri (cca 1089) știa că în trecut arienii au fost combătuți prin zelul credinței ortodoxe — zelo *orthodoxae fidei* (PL 150, 807), că împ. Teodosiu cel Mare a restituit ortodocșilor bisericile (c. 809), că Ermogen a fost pedepsit de ortodocși prin foc și că la Mediolan s-a întrunit un sinod de episcopi ortodocși împotriva celor arieni (c. 856).

Cu toate acestea, arhiep. Petru Chrysolanul din Milano (—1117), întreținând o corespondență cu împ. Alexie I Comnenul, afirmă că grecii înzadar susțin că cred ortodox — *ὁρθὸς πιστεύω* (recte credo), pentru că adevărata credință ar fi numai în cadrul lui *catholicae fides* a latinilor (PL 161, 1013 s). Totuși arhiep. Hugo din Rotomagna (—1164), scriind episcopului Alberic din Ostia, îl laudă că din cauza activității sale ortodoxe credincioșii săi nu pot fi eretici — *coram orthodoxa praedicatione tua plebs haeretica stare non poterat* (PL 192, 1256). El putea să-i scrie astfel, pentru că s-a întărit interesul pentru vechea ortodoxie, despre care pomeneau canoanele din colecția canonistului Grațian de la Bologna (—1150).

În *Germania*, cronicarul Ekehard (cca 1120) știa că pe vremuri împ. Valens i-a urmărit pe cei ortodocși (PL 154, 472), că împ. Iustin era ortodox — *prius et orthodoxus* (c. 786) și că din Răsărit a venit lumina credinței cea ortodoxă spre a combate orice erezie — *per tot iam annos obnubi lata lux oriri coepit nostris in partibus orthodoxa* (c. 1001).

Că mulți germani se socoteau pe atunci ortodocși, aceasta ne-o mărturisește abatele Paul din Carnutum (cca 1100), care citează un text de la abatele Widbert, din 985, în care acesta se adresa: *omnibus orthodoxae et apostolicae fidei cultoribus* —

tuturor cultivatorilor credinței ortodoxe și apostolice (PL 155,236). Același text este apoi reprodus și de abatele Eustachiu din Carnutum, în 1088, care scrie într-o circulară că dorește ca toți mărturisitorii credinței ortodoxe să-i cunoască voința — notum esse volumus omnibus orthodoxae fidei cultoribus (c. 353).

De aceea abatele Jvo din Carnutum (—1116) amintește, printre altele, că în biserică să nu se citească și nici să nu se cînte altceva decît ceea ce este din autoritate divină și din autoritatea părinților ortodocși — in ecclesia nihil legatur aut cantetur, nisi quae divinae auctoritatis sunt et patrum orthodoxorum auctoritas sanxit (PL 161, 1101). De aceea Anselm din Havelberg (—1154) precizează că la sinoadele ecumenice, credința ortodoxă a fost definită și consolidată, după numeroase frămîntări, spre a ieși biruitoare — ipso vero fides orthodoxa post tot impulsiones adeo est roborata et fundata et solidata (PL 188, 1152). Apoi arată ca prin grija episcopilor ortodocși s-a păstrat legătura cu Roma (c. 1228), dar constată că în credința ortodoxă a grecilor se manifestă unele devieri — in orthodoxa Graecorum fide (c. 1247), recunoscînd, deci, că pe lîngă latinii ortodocși și grecii sînt de asemenea ortodocși prin credința lor.

În fine, Gerhoniu din Reichesperg (—1165) arată, împotriva ereticilor valdensi, că adevărata credință a fost păstrată prin hotărîrile părinților bisericești ortodocși vechi — antiquorum patrum orthodoxorum (PL 194,1162), între care îl socotește și pe fer. Augustin, ca un doctor orthodoxus (c. 1182). Deci în Germania se știa prea bine despre Ortodoxie și nevoia de a fi și rămîne ortodox.

În *Francia* abatele Hugo din Flavincia (cca 1100), deși dădea preferință cuvîntului de catolic, totuși știa, împreună cu Anselm din Luca, devenit papa Alexandru II, că un eretic era combătut în trecut în mod public de către cei ortodocși (PL 154,92). Iar cronicarul Sigebert din Gemblac (—1112) referă pentru anul 416 despre convertirea unui iudeu la Biserica ortodocșilor — ad ecclesiam orthodoxorum (PL 160,76), că apoi împ. Justinian II era cuprins de credința ortodoxă (c. 135) și că împ. Constantin V Copronim i-a tiranizat pe ortodocși pentru că se închinau la sf. icoane (c. 143 s). Dar el scrie că prin patriarhul Mihail Cerularie grecii au alunecat în erezie multiformă (c. 211, 581).

Cînd Petru Abelard (—1142) a provocat discuție în jurul părerilor sale, el se apără folosind Simbolul Credinței în forma

acceptată de papa Leon III, care a semnat cu girul său acel Simbol, din dragoste pentru credința ortodoxă — ad cautelam fidei orthodoxae (PL 178,629). Atunci îi răspunse abatele Guilelm, imputându-i că s-a abătut de la credința care a fost proclamată din autoritatea ortodocșilor — a hoc fide, orthodoxorum auctoritate proclamata (PL 180,294), iar Orderic Vitalis îl folosea de mai multe ori în Istoria bisericească (PL 188,78 și 88).

În aceste împrejurări, Petru Lombardul (—1164), profesor la Paris, traduce în latinește *Acrivia* sf. Ioan Damaschinul, dându-i titlul corespunzător din original : De fide orthodoxa, pe care apusenii o iau drept bună și a lor (PL 192,766 ss). El mai arată că papa Leon III a fixat Simbolul de credință în forma originală și l-a girat prin semnătura sa, din dragoste pentru credința ortodoxă — pro amore et cautela fidei orthodoxae (c. 552) și că deci adevărata credință s-a păstrat prin grija părinților ortodocși și catolici — orthodoxorum patribus atque catholicis (c. 766).

Atunci Hugo Eterianus (—1180) se ridică împotriva grecilor și apărînd punctele de vedere latine îi acuză de îndepărtare de la credința apusenilor, după obiceiul Bisericii răsăritene, din care cauză ei nu au introdus în principiile credinței ortodoxe cele folosite de latini — neque orthodoxae fidei quispiam ante illum simile chartis inaraverant (PL 202,369). Deci el îi recunoștea ortodocși, precum înșiși latinii din Francia erau pe acea vreme de asemenea ortodocși. De aceea Alanus de Insulis din Paris (—1203) îi combate pe valdensi cu citate din Părinții ortodocși, între care îi numără pe Ilariu din Pictaviu, sf. Ioan Hrisostomul, Augustin și Ieronim (PL 210,308). Deci nici Francia nu era pe atunci străină de cunoașterea Ortodoxiei.

În *Britania* cea îndepărtată de Răsărit, uzul cuvîntului ortodox era obișnuit și de aceea monahul William Calculus (cca 1087), cronicarul regelui William Cuceritorul, își începe cronica sa a normanzilor britanici în numele : piosului, victoriosului și ortodoxului rege suprem William al Anglilor — pio, victorioso atque orthodoxo summi regis nutu Anglorum regi, Wilhelmo (PL 149, 779). Insuși acest rege victorios William, evitînd termenul de catolic, se adresează mănăstirii din Meldun, vestindu-i pe toți ortodocșii de acolo de voia sa — omnibus orthodoxis notum est (c. 1352).

Folosirea frecventă a acestui cuvînt de ortodox, precum și înțelegerea lui în Anglia, se explică și prin faptul că la abația

Becca se aflau în bibliotecă numeroase opere ale Părinților bisericești răsăriteni și apuseni, de pînă în sec. VIII, în scrisul cărora cuvîntul ortodox provenea atît de adesea (PL 150,771 ss). Totuși Lanfranc din Canterbury (—1089), aplicînd definiția lui Isidor din Sevilla despre termenul ortodox, înlocuiește acest termen cu cel latin : recta — drept (PL 150,441), iar Anselm din Canterbury (—1109) se face apărătorul latinității apusene împotriva grecilor (PL 158,326).

Cu toate acestea, un urmaș al său la scaunul arhiepiscopal de la Canterbury, Balduin (—1188), a compus o vastă lucrare teologică, dîndu-i în frontispiciu răsunătorul titlu : De orthodoxia dogmatibus, fapt care trebuia să-i îndrumeze pe cititori că cele scrise în carte sînt din autoritatea purului adevăr, fiind vorba de ortodoxia dogmelor (PL 204,401).

În *Spania* lui Isidor din Sevilla, stăpînirea arabă a slăbit mult legăturile bisericești cu Răsăritul și astfel cuvîntul de ortodox se păstrează doar în scrisul înaintașilor. De aceea S. Martin din Spania (—1210), apărînd Sfînta Biserică a lui Dumnezeu (PL 208,33 și 138), știe că credința ei este catolică și adevărată, în transcripție latinească vera, și că orice eretic trebuiește combătut de credinciosul catolic (c. 109 și 93).

În *Boemia* s-au păstrat tradițiile răsăritene ortodoxe la noua mănăstire de la Sazava, ctitorită de principele Oldrich, în 1030, la rugămintea anahoretului Procopie, care și-a făcut ucenicia monahală, se pare, în mănăstirea sf. Ioan Botezătorul de la Moris-sena-Murășana. În această mănăstire se vorbea de tradiția Sf. Constantin și Metodie, apostolii slavilor, se susțineau legăturile cu Lavra peșterilor de la Kiev și se știa despre Ortodoxia răsăriteană — pravoslavie. Dar opoziția latină a dus pînă la urmă, în 1097, la expulzarea monahilor slavoni și la arderea cărților slavone de cult. Astfel se urmărea suprimarea ritului răsăritean la slavi și în consecință cronicarul latin de la Praga, Kosmas (—1125), vorbește numai despre latinie și despre catolicitatea romană (PL 166,71 ss).

În concluzie, se constată pentru intervalul istoric de la 1054 pînă la 1204, că în Apus cuvîntul și noțiunea de ortodox provenea în circulație încă în 12 forme latine combinate și anume : orthodoxia, ecclesia orthodoxorum, orthodoxa fides, orthodoxa romana ecclesia, orthodoxa lux, orthodoxia dogmatum, orthodoxa praedicatio, orthodoxi Patres, orthodoxi episcopi, orthodoxus doctor sau rex și orthodoxe, ca adverb. Dar totodată apare în unele texte și

înlocuirea cuvîntului ortodox cu altele asemănătoare, precum este vera (adevărat), recta (corect) și sana (sănătoasă); uneori cuvîntul ortodox era înlocuit în textele mai vechi cu termenul nou de catolic. Această înlocuire li s-a părut unora necesară pentru motivul că în scrisul unor latini, ca al lui Honoriu din Augusta, răsăritenii erau taxați drept adepții unei „xenodoxii”, iar latinii nu aveau curaj suficient să reclame ei înșiși, în mod fățiș, că sînt peste tot ortodocși, în sensul patristic al cuvîntului, recunoscînd deosebiriile lor în credință față de greci.

II

Evenimentele istorice ne duc spre anul 1204, cînd expediția cruciaților latini stabilește la Constantinopol un imperiu și o patriarhie latină. Această cucerire o justifică Gunther din Paris (—1212), pentru că grecii ar fi rebelat împotriva credinței latine și atunci cruciații au fost nevoiți să restabilească acolo unitatea bisericească (PL 212,234). Despre aceleași împrejurări referă și episc. Siccard din Cremona (—1221), care ajunge în 1204 episcop în Constantinopol. El știe că în trecut credincioșii erau ortodocși (PL 213,472) și menționează ulterioara „zîzanie” dintre greci și latini (c. 534).

În acest cadru, poziția papii Inocențiu III (—1216) constituie o etapă importantă în folosirea cuvîntului ortodox în Apus. El tratează cu stăpînitorii ortodocși din Bizanț, Haliciu, Bulgaria și Sîrbia și firește că diplomația l-a obligat și la un limbaj mai înbiator, deși în principiu era pentru cel mai absolut centralism papal față de toți creștinii din lume (PL 214,327 și PL 215,450). El însă justifică această predominanță bisericească prin faptul că biserica romană a primit de la biserica din Ierusalim tainele credinței ortodoxe — *orthodoxa ecclesia romana... mater omnium ecclesiarum, ab Hierosolymitana ecclesia orthodoxae fidei sacramenta recepit* (PL 214,763 și PL 216,1191). Prin aceasta el justifică posibilitatea ca răsăritenii să poată face pasul de revenire spre Roma, pentru că și asupra lor, după cuvîntul papii, strălucește lumina adevărului Sf. Duh și-i luminează lumina credinței ortodoxe — *veritatis lumen a s. Spiritu lucet et orthodoxae fidei lumen ipsos illuminat* (PL 214,768).

Prin urmare, se observă că credința papii era cea ortodoxă, din care Sf. Duh revărsa și asupra răsăritenilor. De aceea țarul Ioniță al romîno-bulgarilor s-a putut socoti, în 1204, drept fiu

iubit al sf. biserici romane ortodoxe — dilectus filius orthodoxae sanctae romanae ecclesiae (PL 215,291). În acest sens, că și forma exterioară de manifestare a creștinilor să fie uniformă, papa dispune pentru latini ca semnul crucii să se facă cu 3 degete, de la frunte în jos și de la dreapta spre stînga, așa precum a indicat-o pe vremuri Sf. Ignățiu al Antiohiei și precum o săvîrșeau toți creștinii ortodocși răsăriteni de-a lungul veacurilor (PL 217, 825). Iar la sinodul general de la Lateran, din 1215, papa rînduiește în canonul 3 ca să fie excomunicată orice erezie care se opune credinței sfinte, ortodoxe și catolice — excommunicamur omnem haeresim adversus hanc sanctam, orthodoxam et catholicam fidem (Hefele V—2, 1330).

În aceste împrejurări Frater Franciscus scria, în 1225, către marele retor Manuil din Constantinopol, un tratat teologic și ortodox, spre a-l converti la credința latină (PG 140,470 s). Dar Manuil reproșează că latinii au căzut în numeroase „kakodoxii”, pentru care un răsăritean nu mai poate accepta credința lor, pentru că nu mai este cu adevărat ortodoxă (c. 471 ss).

În ciuda tuturor divergențelor ce se nasc între Roma și greci, în *Ungaria* cuvîntul ortodox intră în vocabularul latin. Astfel, în 1203, regele Bela III scrie papii Inocențiu III că l-a readus pe banul Kulin din Bosnia de la rătăcire la articolele credinței ortodoxe — articulis orthodoxae fidei (PL 215,240). Iar mai tîrziu, papa Grigorie IX s-a adresat regelui Bela IV, în 1234, regretînd că în Transilvania mulți dintre cei dreptcredincioși latini, numiți însă în document „ortodoxi”, trec la eresul grecilor.³

Din cauza împrejurărilor politice, împ. Mihail VIII Paleologul de la Bizanț inițiază tratative cu papa Grigorie X și atunci el le cere teologilor săi, arhid. Meliteniotul și George Cipriotul, să declare ortodoxia lui filioque și să se alăture la ortodoxia latinilor (Hefele VI—1,163). De aceea la sinodul unionist de la Lyon, din 1274, papa se bucură că grecii au revenit la credința cea adevărată, sfîntă, catolică și ortodoxă — la doctrine véritable, sainte, catholique et orthodoxe (p. 175). De asemenea în deciziile canonice ale sinodului se precizează că ele urmează : fides orthodoxorum patrum atque doctorum latinorum pariter, adică atît ale Părinților ortodocși, precum și ale doctorilor latini în mod egal (p. 181).

³ Academia Republicii Populare Romîne, Documente privitoare la istoria romînilor seria C. Transilvania, vol. 1, 1952 doc. 230, p. 245.

În acest sens, apoi, papa Nicolae III îl îndeamnă pe regele Ladislau al Ungariei, în 1279, prin legatul Filip de Ferna, să susțină o vie campanie de botezare printre cumani, pentru ca aceștia să îmbrățișeze „credința catolică sau ortodoxă” (Documente C., Transilvania 1, nr. 236). Iar mai târziu delegatul papal Benevenuto este îndemnat de papa Nicolae IV, în 1290, să păzească biserica și să-i combată pe aceia care sînt împotriva „cultivatorilor credinței ortodoxe”, adică latine.⁴

Și în vremea în care în Răsărit patriarhii din Alexandria și Constantinopol își împărtășeau, pe la 1315, trăinicia în credința ortodoxă⁵ și arătau că Biserica din Răsărit și-a menținut vechea calitate a catolicității răsăritene, drept *καθολικὴ ἐκκλησία τῆς ἀνατολῆς* (Miklosich, I, p. 306,351 etc.), care păstrează și apară fără șovăire întreaga Ortodoxie tradițională (p. 161), și se bucurau de roadele duhovnicești ce le aduce prăznuirea Duminecii Ortodoxiei, — în Apus, papa Clement IV scria, în 1345, către regele ungar Ludovic cel Mare, că se bucură de trecerea unor vlahi de la schismă la latinie, spre întărirea credinței ortodoxe, socotind astfel mărturisirea lor cea latină (Marienescu, p. 29).

Cu toate acestea, numai răsăritenii rămîn sfăruiitori întru afirmarea Ortodoxiei. Astfel mitropolitul Nicolae Cabasila (—1370) arăta că apusenii sînt încadrați numai într-o : latinon ekklesia - biserică latină (PG 150, 433), iar Constantin Harmenopol (—1383) alcătuia o lucrare specială în contra ereziilor, intitulată : *Expunerea credinței ortodoxe — τῆς πίστεως ὀρθοδόξου ἐκθεσις* (PG 150,29 ss și Rallys V, 453 s).

În aceeași vreme era discuție în Apus, de asemenea, pentru Ortodoxie, între latini și Ioan Hus de la Praga, care în 1411 își apăra ortodoxia mărturisirii sale — Huss afirma lui-mîme son orthodoxie (Hefe VII-1, 142). Dar la sinodul de la Constanța, din 1415, socotit ca al 16-lea general al Apusului, au fost condamnați : reformatorul Wycliff, în numele credinței catolice (Hefe VII-1, 224), iar Ioan Hus și Ieronim de Praga în numele credinței ortodoxe — in favorem ipsius fidei orthodoxae (p. 516).

Pe cînd, deci, apusenii își disputau întreolaltă ortodoxia, de la Salonic răsuna glasul mitrop. Simeon al Tesalonicului, care afirmă că numai răsăritenii sînt cu adevărat credincioși ortodocși,

⁴ *Marienescu At., Izvoare pentru istoria Bisericii ortodoxe, Sibiu 1911, p. 19.*

⁵ *Miklosich-Müller, Acta Patriarchatului constantinopolitan, vol. 1, Viena 1860, p. 22.*

pentru că au păstrat intactă întreaga tradiție creștină (PG 155, 823 s).

Deci, pînă la sinodul unionist de la Florența, din 1439, în Apus, după 1204, noțiunea de ortodox a mai circulat, cu aceeași semnificație tradițională, încă în 6 forme variate, precum sînt : orthodoxi, orthodoxa fides, orthodoxa ecclesia, orthodoxia, orthodoxi Patres și orthodoxe, adverb.

III

Sinodul unionist de la Ferrara-Florența, din 1438—9, a pus din nou accentul pe circulația cuvîntului de ortodox. Astfel cardinalul Cesarini spunea grecilor, la Ferrara, că numai latinii ar fi acum de fapt unicii ortodocși, precum odată la Efes, în 449, nu Dioscur era ortodox, pentru că o spunea, ci numai Flavian, care a suferit maltratare, pentru că a ascultat de epistola papii Leon I (Hefele VII-2, 984). Dar cu toate acestea, în decretul de unire din 6 iulie 1439, nu este nîci o singură mențiune că grecii s-ar fi unit cu ortodoxia latină, ci peste tot este evitat cuvîntul ortodox, înlocuit prin catolic, sau lipsește cu desăvîrșire vreun epitet determinativ pe lîngă substantivele de biserică, credință și ierarhi (Hefele VII-2, 1037). Deci se pare că adepții papii nu mai doreau să fie socotiți ortodocși. De aceea eșecul unirii, care de altfel era de prevăzut, a contribuit la întărirea Ortodoxiei în Răsărit față de latinia catolică a papii. Atunci li s-a părut unora din Apus că termenul de catolic, folosit cu predilecție de papă, reprezintă de fapt autenticitatea de credință, pe cînd cel de ortodox ar fi expresia schismei, a abaterii de la adevărul catolic.

Cum aceste discuții au tulburat înțelegerea unora despre ceea ce este sau trebuie să fie catolicitatea și ortodoxia, de aceea filunionistul Ioan din Plusios, numit și Iosif din Methona, și-a pus problema : Unde se află credința cea cu adevărat ortodoxă ? Cu lămurirea ei se ocupă într-o lucrare specială intitulată : *Πολυ ἑστιν ἡ ὀρθόδοξος πίστις* — Quaenam sit fides orthodoxa ? (PG 159, 965 s). În formă de dialog, el întreabă : Oare latinii nu mai sînt ortodocși — latini itaque orthodoxi non sunt ? La care vine răspunsul categoric și laconic al grecilor, că nu, pentru că latinii au părăsit Ortodoxia de acum 500 de ani. înainte. Prin aceasta era probabil vizată măsura din sec. X de a se înlocui în textele sinodului IV ecumenic termenul de ortodox cu cel de catolic, în redacțiunea latină. Totuși Ioan încearcă să dovedească faptul că și la-

tinii sînt ortodocși, pentru că s-au întrunit cu ortodocșii la un sinod comun și pentru că și înainte de schismă ei tot ortodocși au fost și au **simțit** astfel — *latinos orthodoxos esse*, latini itaque ante schisma orthodoxe sentiebant (c. 970). La noua ripostă a grecilor, Ioan susține o justificare a ortodoxiei latinilor (c. 979 s), spre a încheia în mod împăciuitor : că atît grecii cît și latinii sînt ortodocși — *christiani orthodoxi* tam graeci, tam latini sunt (c. 989 s).

Dar această concesiune era lipsită de precizie și de aceea Gheorghe Scholariul declară, în 1445, că stăruința sa principală este sa apere Biserica și Ortodoxia și să susțină adevărul Ortodoxiei. De aceea, punîndu-se în fruntea opoziției unirii, este numit exarhul adunării ortodocșilor,⁶ iar sinodul din 1451, condus de el, la care s-a prezentat cu mărturisirea de credință husită Constantin Anglicul, spre a fi recunoscut ortodox, s-a numit : sinod ortodox cu adevărat.⁷

Iar dacă un alt filounionist, George Trapezuntinul, încerca să definească Biserica drept o mulțime a creștinilor ortodocși — *ecclesia catholica est christianorum orthodoxorum multitudo* (PG 161,838), atunci, după căderea Constantinopolei, în 1453, Laonikos Chaïkokondyles îi lămurea pe turci că ortodox este, pe grecește, acela care ține credința cea corectă — *orthodoxus graecis est, qui rectam sententiam tenet* (PG 159,779). Și patriarhul Simeon Trapezuntinul îi combătea cu hotărîre pe acei care alunecau de la credință și-i primea cu bucurie pe acei latini, care din erezia latină treceau la biserica cea ortodoxă și catolică a Constantinopolului (Rallys V, 193). În vremea acestor frămîntări s-au auzit și voci din Apus, că Bizanțul trebuia ajutat, pentru că și el s-a învrednicit în trecut de apărarea ortodoxiei.⁸

De aceea nu e de mirare că tot pe atunci, între Roma și Ungaria circulau documente, din care reiese că Apusul încă se mai credea de asemenea ortodox. Astfel, în 1476, trimisul regelui Matei Corvinul se plînge că vecinii eretici provoacă pierderi credinței ortodoxe (latine), încît papa Sixt IV propune, în 1483, inchizitorului Nicolae Ignațiu din Cașovia să susțină o acțiune mai vie, pentru ca credința ortodoxă (latină) să se poată iar întări (Marienescu, p. 41 și 44).

⁶ Pulpea I., Ghenadie Scholariul, în *Ortodoxia* 1, 1956, p. 82 s.

⁷ Hrejsa F., *Dejiny krestanstvi v Ceskoslovensku*, vol. 3, Praha 1948, p. 88.

⁸ Pastor L., *Geschichte der Päpste*, ed. 1925, vol. 1, p. 601 s.

În același sens, Ortodoxia e chemată să sprijine combaterea ereticilor din Apus. Pe această bază e condamnat Ieronim Savonarola, în 1498, deși unora totuși li s-a părut că doctrina lui era întru totul ortodoxă — sa doctrine était parfaitement orthodoxe (Hefele VIII-1, 183). Mai serios a fost combătut Martin Luther, prin bula papală din 1520, în care e refuzat articolul 30 al lui Luther, în care afirma că respectiva teză a lui Ioan Hus, osîndită la Constanța, era foarte ortodoxă, susținându-se tocmai contrariul, că nu era defel ortodoxă, ci eretică (Hefele VIII-2, 741). Deci se înțelegea încă prea bine în Apus sensul real al cuvîntului ortodox.

În aceste împrejurări s-a întrunit sinodul al 19-lea general al bisericii latine, la Trident, între anii 1545 și 1563. El precizează că urmează exemplele părinților ortodocși — orthodoxorum patrum exempla secuta (Hefele X-1, 20) și avînd grijă de maica Biserică, spre a înlătura părerile tuturor acelora ce se opun doctrinei religiunii ortodoxe — qui orthodoxae religionis doctrinae adversari (p. 106), care își manifestă idei mai puțin ortodoxe (p. 529), definește contrareforma papală. Dorind renașterea catolică (Hefele IX-2, 1027), papa Piu IV încheie sesiunea printr-o mărturisire de credință, din 13 noiembrie 1564, prin care dispune că nimeni nu se mai poate mîntui fără de această adevărată și catolică credință — sine hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo salvus esse potest (Hefele X-1, 641). Prin această declarație se suprimă de formă și de fapt orice circulație pe viitor a cuvîntului ortodox în cadrul bisericii papale, în care de acum înainte domină în mod oficial „catolicismul roman”. Acum, ajuns la culmea puterii, papa nu mai are nevoie de vechea Ortodoxie a bisericii.

Cu toate acestea s-a inițiat, între 1535 și 1617, publicarea în Apus a mai multor ediții din *Acrivia* Sf. Ioan Damaschinul, în limba originală și în traducere latină, la Basilea, Verona și Paris, sperîndu-se că textul este un sprijin al catolicismului papal. Totuși titlul lucrării a rămas și în traducerea latină orientat după original și anume: *De fide orthodoxa* (PG 94, 781 ss). Deci se presupunea de către editori că cititorii își vor da seama că în acea carte nu era vorba de erezii, ci de curat adevăr teologic. În aceeași vreme a apărut și *Codex iuris canonici*, în 1580, dar în el cuvîntul ortodox din vechile canoane era înlocuit cu cel de catolic.

Dar circulația cuvîntului ortodox încă nu se încheie în Apus și astfel, în 1601, Jean Pappus publică la Strasbourg lucrarea sa: *Libellus synodicus omnes synodos, tam orthodoxos quam*

haereticos, brevi compendio continens, iar Frater Camerarius editează, în 1605, la Heidelberg : *Historica narratio de Fratrum orthodoxorum ecclesiis in Bohemia, Moravia et Polonia*, socotindu-i pe husiți drept ortodocși. Mai târziu, unitul Leon Allațiu a publicat, în 1630, lucrarea : *Graecia orthodoxa*, în care descria viața grecilor schismatici, din punct de vedere al Romei latine. Era pe atunci însa frământare în sînul protestantismului pentru „ortodoxia” luterană, adică pentru prezentarea corectă a gândirii și scrisului lui Luther, încît s-a mai uitat de reala Ortodoxie tradițională. Despre ea vorbea doar lucrarea lui Beveregiu G., *Synodicon sive pandectae canonum ss. apostolorum et ss conciliorum ab Ecclesia graeca receptorum*, 2 vol. Oxford 1672, indicînd în textele canoanelor și termenii de ortodox, dar lucrarea a fost pusă la Index de către Curia romană.

Din cauza oscilațiunilor apusene, în Răsărit se menține tot mai dîrză conștiința vechii catoliciități și a Ortodoxiei, ceea ce este exprimat într-o serie de holăriri și scrieri. Astfel patr. ecumenic Eremia II precizează la sinodul de la Constantinopole, din 1593; că Biserica răsăriteană e a ortodocșilor (Rallys V, 149 s), că cetatea Moscovei este cea mai ortodoxă — *pólis orthodoxotáte* (p. 152), și că trebuie întreținută grija arhieriei pentru biserica cea catolică a ortodocșilor lui Hristos (p. 154).

În acest sens, patriarhul Meletie Pigas al Alexandriei (—1601) a compus o Mărturisire ortodoxă — *Ὁρθόδοξος ὁμολογία* fiind urmat de către mitropolitul Petru Movilă al Kievului, cu o Mărturisire ortodoxă a Bisericii catolice și apostolice de Răsărit, care devine apoi carte simbolică pentru toți ortodocșii de limba greacă, slavă și romînă, vorbindu-se în ea despre Ortodoxie și pravoslavie. Contra latinilor publică patr. Dositei al Ierusalimului lucrarea : *Scutul ortodoxiei — Aspis orthodoxias*, combătînd în ea kakodoxiile vremii, iar Antim Ivireanul tipărește, cu ajutorul lui Constantin Brîncoveanu, o mărturisire ortodoxă de credință, în limba greacă, la Snagov, în 1699.

În aceeași vreme Dimitrie Cantemir preciza în *Descrierea Moldovei*, din 1716, că Ortodoxia era vechea credință a creștinilor de pretutindeni, din sec. IV înainte, că și apusenii erau ortodocși pînă la schismă și că după aceea numai răsăritenii reprezintă ortodoxia cea tradițională, care a fost vestită la unguri, la ruși și la bulgari și a rămas stăpîină în Moldova (ed. Tocilescu Gr., 1901, p. 239 ss și passim).

Iar dacă în Apus dominicanul Ribeira, de la ambasada spaniolă de la Moscova, publică în 1732 : Răspuns antapologetic al bisericii catolice contra calomniilor și blastemiilor lui J. F. Buddeus față de ortodocșii latini și greci (în limba latină), socotindu-i și pe unii și pe alții ortodocși în fața protestanților, apoi totuși numai răsăritenii se mîndreau mai departe de-a fi rămas ortodocși. De aceea Atanasie Ipsilante Comnen, scriind după 1750 istoria faptelor celor de după căderea Constantinopolei, se străduiește pentru ortodoxie și „neamul ortodox de pretutindeni”. În același sens sînt socotiți sfinții martiri din Mineiul grecesc, publicat în 1790, de pildă pentru luna octombrie, ziua 14 (p. 87) drept : îndrumătorii ortodoxiei — orthodoxias odigai și atunci serdarul Antonie Manuil din Moldova publică, în 1791, la Viena, Tropariul credinței ortodoxe, în grecește.

Astfel este firesc ca și în secolul XIX-lea Biserica răsăriteană să se considere pe mai departe ortodoxă (Rallys V, 173) și să fie numită pe deplin : Biserica mamă, catolică și ortodoxă (p. 177, 182). Această delimitare precisă stătea și în concordanță cu lepădarea definitivă a catolicismului papal de Ortodoxie, încă din sec. XVI și aceasta într-un mod atît de radical, încît nici măcar în Dicționarul de teologie catolică nu se află la locul potrivit un articol despre Ortodoxie, deși însuși Apusul și papalitatea au trăit secole de-a rîndul sub oblăduirea ei comună.

Evidența păstrării Ortodoxiei tradiționale în Răsărit l-a convins pe vechiul catolic E. Michaud să precizeze, că : aceea este catolic ce a fost crezut totdeauna și pretutindenea și de toate bisericile particulare ortodoxe.⁹ De aceea și catolicul A. Palmieri și-a denumit lucrarea sa despre teologia răsăriteană în mod corect : *Theologia dogmatica orthodoxa* (1911), iar luteranul Fr. Heiler își încheia vasta lucrare : *Urkirche und Ostkirche* (1937) cu reflexia omagială : *O, benedetta chiesa orientale* — O, binecuvîntată Biserică orientală-ortodoxă.

Prof. Dr. MILAN ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

⁹ Les corruptions de l'idée catholique, *Revue internationale de théologie* VIII Berna 1900, p. 721.

DIN VIAȚA PREOȚIMII ROMÎNE TRANSILVANE ÎNTRE ANII 1848—1854

— ȘTIRI INEDITE —

Odată cu înăbușirea revoluției maghiare din anii 1848—1849, dominația austriacă asupra Transilvaniei fiind restabilită, stăpînitorii reveniți au reluat politica de exploatare colonială și în această provincie, cu hotărîrea de a realiza venituri mai mari decît pînă atunci.

Toți cetățenii erau impuși la dări și sarcini publice, pe care stăpînitorii le-au sporit mereu.

Sarcinile către stat, comitat și comună au apăsător, cum era de așteptat în statul bazat pe stăpînire de clasă, masele populare, în deosebi țărănimea — indiferent de naționalitate — cea mai numeroasă, dar cu cele mai modeste pretenții de trai.

Viața mizeră a țăranilor după revoluția de la 1848, romîni mai ales, pentru că ei au format majoritatea populației transilvane, a fost resimțită, în condițiile de trai de atunci, și de păstorii lor sufletești din numeroasele sate ortodoxe și unite.

Intr-adevăr preoțimea romînă, spre deosebire de clerul religiilor privilegiate, a fost lipsită de sesie parohială;¹ ea plătea dări către stat, fiind scutită numai vremelnic de sarcinile către comitat și comună, deoarece, potrivit unui decret imperial, cu anul 1852 nu numai personalul bisericesc auxiliar — cantorii și crîsnicii — au fost obligați la prestații, ci și preoților li s-a ridicat, printr-o interpretare interesată a decretului, scutirea de această sarcină.

¹ Arhiva fostei episcopii de Gherla, Pachetul nr. 60—1853, în adresa episcopului Al. St. Șuluțiu din 30/18 aprilie 1853; fondul clerului catolic și greco-catolic din Ardeal a fost foarte mic, încît preoții catolici au fost preferiți...

Abia în anul 1854 patenta imperială a obligat comunele să atribuie preoților și învățătorilor pământ dacă nu au, a cărui suprafața să corespundă unei sesii iobăgești, dar concretizarea acestei măsuri a întârziat câteva decenii, pentru ca atribuirea a fost condiționată pe de o parte de dezbaterea numeroaselor procese urbariale pentru determinarea naturii urbariale — iobagești — sau alodiale — senioriale — a pământurilor, pe de altă parte de lucrările de separare a locurilor de pășune și pădure, folosite în comun de foștii stăpîni feudali și foștii lor supuși.²

Datorită acestor împrejurări, la care se adaugă pagubele provocate de revoluție, sînt dese plîngerile preoților, în care ei înfățișează viața lor mizeră și stăruiesc pe lîngă protopopi ca să îndrume pe credincioși în a le veni în ajutor, iar pe episcopi îi roagă să intervină la împărat în cauza dotării lor cu sesie parohială.

Sînt numeroase parohiile în care credincioșii împart puțină lor agoniseală cu preotul și se arată fericiți cînd pot să cuprindă în act scris această dărnicie a lor, care fără îndoială îi caracterizează.

Ni se pare impresionant și pilduitor actul de dăruire a credincioșilor din parohia Vireag, protopopiatul Becleanului, pe care îl reproducem în întregime: „Dăruire. Noi mai jos scrișii săteni romîni, din satul Vireag (Virágos Berek),³ am aflat adevărat aceia cumcă pentru Preotul nostru precum din părinții noștri a rămas provisia de a putea trăi cît de cît omeneste în parohia ce-i slăbăție tare și așa după consfătuirea domnului Protopop al nostru, Vasile Silași, cu care ne-am luminat în timpul vizitației în anul acesta curgător 1853 a 9-a februarie făcută, a fi de trebuință să mai îmbunătățim starea pentru Preot, ca și al nostru să se numere între parohi, frămîntîndu-ne mintea cum să putem ajuta după putiință, ne-am aflat următoarele moduri de ajutoriu, adică:

a) avem niște delnițe numite sertesești de cosit, acestia așa le-am apucat și le-am dat și noi pentru birul popesc.

Deoarece acumă în moșia în care ne-a apucat libertatea, precum celorlalte locuri așa și acestor delnițe ne știm adevărați

² Landes Regierungs-Blatt für das Grossfürstenthum Siebenbürgen, Jahrgang 1854, I. Abtheilung, VIII. Stück; Patenta imperială din 21 iunie 1854, par. 41 și Ion Pușcariu, Comentarium la prea înalta patentă din 21 iunie 1858 pentru Ardeal, Sibiu 1858, p. 129. Patenta prevede să li se acorde preoților și învățătorilor pădure și loc de pășune în proporția pămîntului pe care îl posed, sau îl vor primi; Ibid., par. 43, 48, 49.

³ C. Martinesici și N. Istrati, Dicționarul Transilvaniei, Banatului și a celorlalte ținuturi alipite, Cluj, 1921, p. 264; Vireag, în fostul comitat Solnoc-Dobica, plasa Beclean.

proprietari, acestea din bună voința noastră cu toți le dăruim de canonica porție pentru preotul nostru rumînesc al satului .

b) mai erau unii între noi cari da Preotului din capătu cînepiștilor din jos a satului, iară alții nu, iar acum ne-am învoit cu toți, ca peste a tuturor capete de cînepiște să aibă preotul nostru volnicie totdeauna loc de capete ca de 3 stîngeni de lat în lungul cînepiștilor aceia.

c) voim și sîntem plecați de acum înainte, care n-am dat pentru aceste capete de loc, să dăm bir popesc 1 metre de grăunțe și una de ovăs pe tot anul ca și ceilalți toți, cari erau din părinți obișnuți la asemenea capete a da, pentru că nu are delnițe și capete de cînepiști de unde a da preotului.

Aceasta a noastră sub 3 puncte însemnată Dăruire pentru Preotul nostru din Vireag, de acum și pentru urmașii lui voim să fie pînă cînd va sta dreptul proprietății pe moșie, în care ne aflăm al nostru nezmintit și neclătit, nezmînte și neclătite să stee și de fiii noștri, în veci nevătămată rămînînd condițiunea cînd porțiile canonice ar îmbrăca altă față.

Se îmbunătățește așa dară canonica noastră porțiune prin aceasta cu loc de 7 cară de fîn și arător de 5 metre semînte cînepă și cu biru subscrișilor.

Despre care pentru viitor înșine am voit aceasta a noastră Dăruire a se da în scris și pentru deplina de credere a adevărului cu toată voioșia ne-am tras cruce lîngă scrisul nostru nume. Scris Vireag, 9-a febr. 1853 prin I. Fogarașu. În a cărui adevăr și noi subscriem, întărindu-l cu sigiliul Tractual".⁴

Episcopul Al. St. Suluțiu, în răspunsul său la raportul protopopului din Beclean, cu al cărui concurs s-a realizat actul de dotațiune, remarcă zelul protopopului, care „este vrednic de toată recunoașterea, dar și dragostea acelor fii sufletești ai noștrii care au arătat-o cătră păstorul lor cel sufletesc, va străbate cerurile, de unde toată răsplata pot aștepta”; apoi face cunoscut acestui protopop că „actul îmbunătățirii traiului vieții parohului lor îl punem sub acest număr la archiv, ca aci păstrîndu-se și vîzîndu-se și de alții să ia pildă creștinească de la acei făcători de bine”.⁵

Un alt aspect al acestei contribuții materiale pentru preot din partea țăranilor, dornici de a avea între ei în mod statornic

⁴ Arhiva fostei episcopii de Gherla, Pachetul 53—1853.

⁵ Ibid., în Dosarul 85—1853; adresa protopopului și răspunsul episcopului sub nr. 161.

pe părintele lor sufletesc, mi-l dezvăluie cazul parohiei Colțirea din protopopiatul Mireșul Mare.⁶

În trecut au fost numeroase parohiile care nu au avut nici casă și nici sesie parohială, iar preotul nu putea să-și asigure existența „cu sudurea mâinilor sale” pentru că și el era sărac, sarcinile publice îl apăsau și pe el și îndeplinirea obligațiilor sale religioase îi răpeau o parte din timpul necesar muncii agricole.

În astfel de cazuri credincioșii și-au ales candidatul de preot din mijlocul lor, față de care, după ce l-au trimis la cursul de preoție, s-au angajat să-l ajute pe plan material, ca să le fie păstor sufletesc el și urmașii lui.

Un astfel de aranjament a încercat să definitiveze episcopul Suluțiu în răspunsul său, adresat protopopului Ștefan Pap, răspuns pe care îl facem cunoscut: „Așa fiind starea parohiei Koltrirea cât fără scădere în celea sufletești nu se poate affilia la altă parohie, nici altul acolo a se așeza de Paroh statornic fără numai candidatul Zacharie Simon din pricina că Casa parohială nu este nice canonica porțiune de deplin deunde să poată trăi, iar candidatul avînd moșia sa cu simbria de la poporeni, din pricina canonica porțiune ajutorîndu-se și din moșia sa, va putea trăi; după dorirea acelor fii ai noștri sufletești din numitul sat Koltrirea, candidatul lor se reprimește la Theologia morală, cu aceea însă condițiune ca aceeași poporeni și fii ai noștri deacolo să deie în scris obligațiunea cumcă vor cîștiga loc și vor face casă parohială și vor misloci și canonica porțiune deplinită pentru traiul Parochului său, ca în viitoriu să poată dobîndi și dînșii parochu care să nu fie silit a trăi cu sudoarea mâinilor, ci avînd cele de lipsă, singur în procopsirea poporului să se nevoiască și în slujbele cele d-zeești spre spasană sufletelor lor să se deprindă — care obligațiune subscrisă și de Comisariul Cercului însuși candidatul să o aducă încoace, după a căruia putere apoi acel candidat depunînd și restanțele din Theologia Dogmatica examen, se va hirotoni”.⁷

*

Dar preoții romîni din Transilvania s-au plîns episcopilor și din cauza prestațiilor pentru construirea drumurilor, la care și ei au fost obligați, plîngerii care relevă, în același timp, condițiile grele de muncă și de trai ale preoțimii rurale.

⁶ Dicționarul o. c., p. 74; Colțirea. Kolczér, în fostul comitat Sătmár, plasa Șomcuta Mare. Tot acolo și Mireșul Mare — Nagy Nyíres; ibid. p. 164.

⁷ Archiva o. c., Pachetul 1—1852 adresa nr. 625/1952.

Informațiile prețioase, pe care le cuprind aceste plângeri, au fost utilizate de episcopi la întocmirea unui raport detaliat, pe care s-au grăbit să-l trimită guvernului transilvan, solicitând scutirea preoților de prestații, la care ei au fost impuși, dar și de răscumpărarea acestora, ce li s-a cerut, dacă nu voiesc să le îndeplinească.

Reproducem dintr-un raport părțile care ilustrează convingător viața mizeră a preoțimii române și dovedesc că ea, prin comunitate de soartă, s-a simțit mereu aproape de popor.

a) „Cunoscut este că parohii noștri nefiind dotați, sunt siliți a-și câștiga pâinea cea de toate zilele cu sudoarea feții sale, cu lucrul mâinilor, ca ori care colon de rînd, însă și purtarea economiei parohului îi vine mai greu decît poporanului său, căci întru aceasta este împiedecat cu funcțiunile câte sînt, care trebuie să le servească pentru poporeni săi, pentru Înălțatu Impărat și pentru patrie, prin care servicii publice i se răpește partea cea mai mare a timpului, adeseori trebuind dela coarnele plugului a alerga la îngropăciune, botez, ș. a. ; la care dacă i se impune și îndatorirea de a purta greutatea comune, firește urmează că întru această întimplare purtînd două feluri de lucruri publice, de două ori va fi mai îngreunat decît poporeni, grijii sale celei sufletești încredințați ;

b) parohi proprietari de casă nu sunt, căci în care șed sunt a bisericii, iară bouleni trebuie să țină pentru lucrarea canonicea porțiuni, după care neavînd altă dotațiune, pentru aceea după părărea acestui consistoriu, neputîndu-se avea realități private, luând afară pe aceia cari au bunuri patrimoniale nemișcătoare, de care nu mulți putem număra — în înțelesul prea grațioasei ordinațiuni guberniale din 10 martie a. c. Nr. 4881/408 sînt vrednice de scutiri dela toate greutatea comunale ;

c) venitul curat (purus proventus) a unui paroh g. catolic, toate izvoarele de cîpătare aci socotindu-le, precum se vede din conspectul proventelor parohiale pe anul 1850 pregătît, calculo media nefiind mai sus de 20—60 florini și din aceștia nici pe sine și familia putîndu-se cuvenit îmbrăca, prestațiunile naturale precum se poștește a le plăti cu bani îi este cu neputință, și așa de nu va fi de drumuri scutiți și cei mai mulți parohi, pentru sărăcie neputîndu-și conduce servitor, căruia în drum mai depărtat și pe timp mai îndelungat să-și poată încredința boulenii, vor fi siliți înșiși în persoană a merge la facerea drumului, prin urmare

biserica spre dauna sufletească a poporului va rămîne încuiată și poporul în lipsele sale cele sufletești va suferi mare scădere.

Deci, deoarece credem că starea cea mizeră a parohilor noștri în genere — și în C. R. Comisariat este cunoscută și de tocmai s-ar afla cineva care despre aceasta să se îndoiască, acela întrînd în casele parohiilor noștri de pe sate, în multe văzînd o vie icoană a sărăciei, despre adevărul acestui lucru bine s-ar putea convinge — acest Consistoriu cu toată oficialitatea la același Inclit se roagă ca acea mizeră stare la dreaptă socoteală luând, cererea Măriei Sale Domnului Episcop mai sus atinsă și aci reînchisă, cu puternicul său cuvînt prosternîndu-o înaintea In. C. R. Guberniu pe lângă așa favorabile opiniuni a o așterne să binevoiască”.⁸

*

Dar știrile inedite ne oferă informații prețioase și pentru condițiile de trai ale cantorilor și crîsnicilor și ocrotirea autorităților bisericesti, manifestată față de ei.

Cantorii și crîsnicii, ortodocși și uniți deopotrivă, au fost scutiți de sarcinile comunale, pentru a îndeplini fără plată îndatoririle lor bisericesti.

Totuși, datorită politicii fiscale tot mai excesivă a săpîntitorilor străini, și acest personal bisericesc auxiliar a fost impus la sarcini comunale excepționale și la construirea drumurilor, mai ales că Împăratul a fost așteptat în Transilvania în vara anului 1852, unde intenționa să constate realizările din anii de după revoluție.

Plîngerea cantorilor și crîsnicilor din protopopiatul Somcutei Mari, adresată protopopului, pe care o reproducem, înfățișează această stare de lucruri și hotărîrea lor de a refuza îndeplinirea serviciilor bisericesti, în cazul cînd cererea lor nu va fi satisfăcută.

„Cu durere avem a ne plînge înaintea prea Onorate Domnii Tale că precum bine-ți place a ști noi în Diregătoria cantorească și a crîsnicieii nu suntem cu plată, nici pe eclejie, fără singur pentru scutița care și în rînduri de rînduri s-a îndurat Inaltul Guberniu a face orînduială a ne scuti dela greutățile comunale, iar acum de cum să ne scutească dela alte dări, care pică pe sat, ba și la drum cu săptămînile întregi ne mână ; noi nu putem a fi și la Biserică sau la alta deservire preotească și la greutăți comune și de nu împlinim, ne globesc de toate lature(le) ; pentru aceia ne rugăm

⁸ Ibid., Pachetul nr. 693—1852.

ca să te înduri a mijloci la Măria Sa. Episcopul nostru ca să se milostiveasca a arăta durerea noastră la Înălțatul Guberniu, că almintrelea de (nu) vom dobîndi mîngăiere ne vom lăsa de diregătorie și vom ti ca alții, încalte vom ști că ne ținem de o stăpînire și vom plini cele vărmegești,⁹ dacă nici plată, nici scutință nu avem”.¹⁰

Protopopul Șomcutei Mari, Ioan Pap, s-a adresat atît pentru preoți, cît și pentru cantori și crîsnici, subcercului cesaro-regesc din Șomcuta, dar răspunsul nu l-a satisfăcut, deoarece i s-a adus la cunoștință că, potrivit ordinului guberniului ardelean, toți cetățenii, „fără deosebire de persoană, sunt obligați să iese la facerea drumului de țară, excepție făcînd cei prevăzuți la paragraful 7, în înțelesul căruia numai acei oficiali sunt scutiți de sarcina facerii drumului, care n-au nici casă, nici vite ; în afară de dispoziția de mai sus mai concură și împrejurarea — călătoria Majestății Sale Împăratului — care va avea loc la sfîrșitul lunii iulie viitoare, pînă atunci punerea drumului de țară în cea mai bună stare este aspru ordonat, ceea ce fără mare putere e cu neputință să se realizeze ; persoanele eclesiastice, potrivit ordinelor superioare nefiind exceptate de sub sarcina facerii drumului, nu pot fi ocrotite de oficiul de subcerc, pentru a căror ocrotire Prea Onoratul Domn poate să facă pașii săi la forurile mai înalte”.¹¹

Protopopul însă a stăruit în acțiunea sa și prin raportul său scris, a rugat pe episcop, ca acesta, „cătînd pîrintește la soarta lor — a cantorilor și crîsnicilor — nici pe eclejie, nici cu plată fiind, fără singur pentru scutința de la greutățile comune, să se îndure Măria Sa a arăta însuși la Înaltul Guberniu și a mijloci ca, precum s-a îndurat în rînduri de rînduri a ne mîngăia cu decretul său în acest obiect și acum nu ne lese a le supune fețele bisericești la greutăți ; însă, un caz s-a (în)tîmplat parte la neuniți, deși — în cît și — preotul a ieșit cu palmele sale ; de cumva nu se va ține decretul favorabil în privința scutirii fețelor bisericești și preoțești în defect — în cauză — vor veni la mai marilor noștri plîngeri multe, care la timpul său, dacă se va cerca, se vor afla a fi în defectul acesta”.¹²

Din motivarea comisarului de subcerc ne putem da seama de răspunsul negativ al guberniului ardelean, care a îngăduit doar

⁹ Sarcini vărmegești — sarcini comitatense.

¹⁰ Ibid., Pachetul nr. 1—81 din 1852.

¹¹ Ibid., Pachetul nr. 693—1852.

¹² Ibid., Adresa nr. 121 din 28 iulie 1852.

răscumpărarea în bani, și numai din partea preoților, a prestațiilor împreunate cu construirea drumului de țară.¹³

În măsura în care episcopul a știut să prețuiască sacrificiile materiale ale credincioșilor în vederea îmbunătățirii condițiilor de trai ale preoților, în aceeași măsură a îndrumat pe preoți să nu stăruie pe lângă parohieni în a spori obligațiile lor materiale față de ei, într-un timp când țărănimea abia mai poate suporta sarcinile publice; și tot ei au aflat soluții potrivite în cazuri de sărăcie vădită a multor preoți.

La cererea în acest sens, primită în aprilie 1853 de la trei preoți, înțeleptul episcop Alexandru Sterca Șuluțiu a răspuns protopopului că neîntrerupt a făcut cunoscută forurilor mai înalte — politice și administrative — starea clerului și că în toamna anului trecut a fost la împărat și „cu culori vii descriindu-o aceea — soarta lor — cu vorba și cu condeii Apostoliceștii Sale Majestății, de unde m-am întors mîngăiat și cu nădejde bună”; apoi continuă astfel:

„Poporul, fiilor, nu-i bine acum cu înnoiri de greutate a-l amări, și credeți că această faptă numai l-ar ațâța și l-ar întărâta în timpul de acum asupra sa — a preotului — așa dar nouă nu ne rămîne alta decît cu răbdare să așteptăm dela Mila Majestății Sale îmbunătățirea sorții noastre, care cred că nu mult se va amîna”.¹⁴

Merită să fie cunoscută plîngerea unui preot, Teodor Cîmpean din Ciglean, protopopiatul Jiboului, adresată episcopului său în noiembrie 1852 și răspunsul acestuia, chibzuit și pătruns de dragoste creștină:

„Stările împrejur mă silesc a supune părinteștii mile a Mării Tale prin această umilită arătare. Eu, precum poate și Măria Ta părintește te înduri a ști, în vremea răscoalei fugăr fiind prin țări străine, păzindu-mi viața, iar răsculătorii jefuindu-mă de toate, am rămas numai cu nouă prunci în starea cea mai miseră, într-atîta cît porunca Măriei Tale slobozită în tot diecezul pentru fa-

¹³ Ibid., Pachetul nr. 32—1852; în adresa Comisariatului districtului Dej, preoții în cf. cu „Decreti Gubernialis de 1-a septembris a. c. a publicis oneribus non eximuntur sed facultantur praestationes naturalis pecunia reluere”.

¹⁴ Ibid., Pachetul nr. 56—1852. Ibid., Pachetul nr. 1—81 din 1852; în adresa parohienilor din comuna Husmezeu către protopopul Olpretului, se face amintire de „anii cești grei din urmă și de impunerea nouălor poveri de atunci încoace”. Husmezeu, comună în fostul județ Sălaj, plasa Șimleul-Silvaniei; Dicționarul o. c. p. 131.

cerea Uniformului, dela mine în timpul de față, fără de îngropare în datorie, a se împlini nu se poate; ba fiind sărac nici nu capăt — împrumut —. Domnul protopop al locului sub dezbrăcarea preoții, în trei rînduri mi-a poruncit să-mi fac Uniform, neuitîndu-se la ale mele stări în prejur. Pentru aceea cu fiiască plecaciune mă rog milei Mării Tale ca dela acea ordinăciune până mă voi mai înciripa — înfiripa — ceva, fiindu-ți milă nu atît de mine cît de cei nouă prunci ai mei, a mă absolve, că de almintrele rămân ca pilug.¹⁵ Suman lung negru am. Lăngă care umilita rugare, așteptând porunciasca îndurată rezoluțiune, sărutându-ți mâinile sunt al Mării Tale umilit fiu...”.¹⁶

Episcopul, în răspunsul său adresat protopopului, i-a făcut cunoscută hotărîrea sa în sensul că acordă preotului și o filie; iar în ce privește absolvirea lui de a-și face „uniformă”, același episcop îi comunică: „Luând la părinteasca socoteală și sărăcia acestui amărât paroh, spre a lui mângăiere îl dispensez și de la facerea Uniformului, însărcinându-l numai să aibă tundră lungă neagră cu bumbi — nasturi — negri îmbumbată”.¹⁷

Din prezentarea știrilor inedite, care se referă la viața preoților romîni din Transilvania, din anii care au urmat după revoluția de la 1848, se desprind cîteva constatări valoroase, care contribuie la fundamentarea unor adevăruri cunoscute.

Pînă la dotarea preoților cu sesie, care va întîrzia cu cîteva decenii, decretată de Patenta imperială din iunie 1854, viața preoților romîni din Transilvania nu s-a deosebit de traiul mizer al țăranilor noștri.

Comunitatea de soartă și originea țărănească a majorității covîrșitoare dintre membrii clerului rural au întărit legătura sufletească, care exista între credincioși și preoți, ea fiind de mare folos în lupta comună împotriva foștilor stăpîni feudali, care au urmărit pe de o parte depozedarea țăranilor de pămînturile ale căror proprietari au ajuns în legea agrară din 1848 și Patenta imperială din 1854, pe de altă parte desnaționalizarea acestora, intenții care au început să se concretizeze în deosebi după încheierea pactului dualist din anul 1867.

¹⁵ Pilug = gol pușcă.

¹⁶ Ibid., Scrisoarea preotului din 8 noiembrie 1852, fără număr de înregistrare, din Czeglén. Dicționarul o. c., p. 37; Cigleán, Csíglén, comună în fostul județ Sălaj, plasa Jibou.

¹⁷ Ibid.; rezoluția episcopului.

În sfârșit, țărănimea romînă transilvană, cu bogate resurse sufletești, a jertfit totdeauna din puțina ei agoniseală pentru îndrumătorii lor pe calea revendicărilor drepte, de natură socială, națională și religioasă.

Și au biruit, fiindcă poporul și îndrumătorii lui cei mai apropiați „fără orice alegere de confesiune, unită ori neunită, convinși cumcă sîntem romîni cu toții” — după cum mărturisește la 1861 un învățat protopop unit al Lăpușului, Ioan Dragomir,¹⁸ au fost înfrățiți în suferințe și năzuințe drepte.

Prof. Dr. LIVIU PATACHI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

¹⁸ Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei R. P. R., secția corespondență, Fondul Al. St. Șuluțiu, mapa nr. 11; în memoriul clerului și credincioșilor din cercul Lăpușului din 10 martie 1861, adresat mitropolitului Alexandru St. Șuluțiu la începutul erei semi-constituționale, inaugurată în imperiul austriac cu diploma împărătească din octombrie 1860. Ion Dragomir, despre care vom scrie într-un număr viitor al Revistei, a fost unul dintre învățații profesori blăjeni, prizonieri de episcopul Lemenyi, dar reabilitat în mare parte de mitropolitul Șuluțiu.

UN DOCUMENT CONTEMPORAN

PRIVITOR LA TEORIA ȘI PRACTICA BOTEZULUI, EUHARISTIEI ȘI SERBĂRII DUMINECII LA CREȘTINI ÎN JUMĂTATEA ÎNTÎIA A SECOLULUI AL DOILEA, ERA NOĂSTRĂ

Sfântul Iustin Martirul și Filosoful († 167) în prima sa apărare scrie :

64. „Dar și felul cum ne-am consacrat lui Dumnezeu după ce ne-am înnoit prin Hristos, îl vom expune (acum), pentru ca nu cumva, trecînd cu vederea acestea, să se pară că am fi necinstiți în expunerea noastră.

Pe cei ce s-au convins și cred că sînt adevărate cele învățate și spuse de noi și promit că vor putea să ducă o viață corespunzătoare, îi învățăm să se roage și să ceară, postind, de la Dumnezeu, iertarea păcatelor (lor) anterioare, rugîndu-ne și postind și noi împreună cu dînșii. După aceea îi ducem unde este apă și se nasc a doua oară, prin același fel de renaștere, prin care ne-am renăscut și noi ; căci ei iau atunci, în apă, o baie, în numele lui Dumnezeu, Tatăl și Stăpînitorul a toate, și al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și al Duhului Sfînt. Căci și Hristos a zis : „De nu vă veți fi născut a doua oară, nu veți intra în împărăția cerurilor”.¹ Iar, că nu este cu puțință ca cei odată născuți să intre înapoi în mitrele mamelor lor, este lucru evident pentru oricine. Și, cum am scris mai sus, s-a spus prin profetul Isaia în ce fel pot să scape de păcate aceia care au păcătuit și se pocăiesc. S-au spus adică următoarele : „Spălați-vă, curățiți-vă, îndreptați răutățile din inimile voastre, învățați-vă a face bine, judecați pentru cel

¹ Ioan 3, 3.

sărac și faceți dreptate văduvei și (apoi) veniți să ne întrebăm, zice Domnul. Și de vor fi păcatele voastre ca purpura, le voi face albe ca lîna, și de vor fi roșii ca scarlatina, albe le voi face, ca zăpada. Iar de nu mă veți asculta, sabia vă va mînca ; căci gura Domnului a grăit acestea”.²

Iar ca motivare pentru aceasta am primit de la Apostoli următoarele : În prima noastră naștere ne-am născut fără să știm, din necesitate... și am crescut în moravuri stricate și în principii rele ; pentru aceea, ca să nu rămînem copii ai necesității și ai neștiinței, ci ai libertății și ai științei, și ca să ne împărtășim și de iertarea păcatelor, facute mai înainte, se rostește, în apă, asupra celui ce voiește să se nască a doua oară și s-a pocăit de păcatele sale, numele lui Dumnezeu Tatăl și Stăpînitorul a toate, numai acest (nume) întrebuițîndu-se de către cel ce-i conduce în baie pe cel ce urmează să fie îmbăiat. Căci nimeni nu poate da un nume lui Dumnezeu, celui nespus ; iar cine ar îndrăzni să afirme că este (nume pentru Dumnezeu), ar (trebui să) fie cuprins de nebunie incurabilă. Iar această baie se chiamă iluminatie, pentru că se luminează cu mintea cel ce învață (lucrurile) acestea. Dar și în numele lui Iisus Hristos, cel răstignit sub Pontius Pilat, și în numele Duhului Sfînt, care a vorbit mai dinainte, prin profeți, toate cîte se referă la Iisus, se spală cel ce se luminează”.

65. „După ce l-am spălat în felul acesta³ pe cel ce a crezut și a intrat (la noi), îl ducem la aceia care se numesc frați, (în locul) unde sînt adunați, pentru a face rugăciuni comune, fierbinți, atît pentru ei înșiși, cît și pentru cel ce s-a luminat,⁴ precum și pentru toți ceilalți de prețuîndeni, ca după ce am cunoscut adevărul, să ne învrednicim a fi găsiți, și în fapte, ca buni membri ai societății și păzitori ai poruncilor, ca astfel să ajungem la mîntuirea cea veșnică. După terminarea rugăciunilor ne salutăm unii pe alții cu sărutare. După aceia i se aduce proistosului frate pîine și un pahar cu vin și amestecătură, și acesta, luîndu-l, aduce laudă și slavă Tatălui a toate prin numele Fiului și Duhului Sfînt, și (-i) mulțumește îndelung că am fost învredniciți de acestea de către El ; cînd acesta încheie rugăciunile și mulțumirea, tot poporul de față își exprimă consimțirea sa, zicînd : „Amin”. Acest „amin” în limba ebraică însemnează : „să fie”.

² Isaia 1, 16—20.

³ Vezi 61.

⁴ Botezat.

După mulțumirea proistosului și consimțirea întregului popor, dau cei ce la noi se numesc diaconi, fiecărui din cei de față, să guste din pâinea și (din) vinul și apa pentru care s-a adus mulțumirea și le aduce (și) celor ce nu sînt de față.

66. Această hrană, la noi, se numește euharistie ; cu ea n-are voie să se împărtășească nimeni, decît (numai) acela care crede că cele învățate de noi sînt adevărate și a fost spălat în baia cea pentru iertarea păcatelor și pentru renaștere și trăiește așa cum (ne-) a învățat Hristos. Căci nici ca băutură comună și nici ca pâine comună le luăm pe acestea, ci precum Mîntuitorul nostru Iisus Hristos cel întrupat prin Logosul lui Dumnezeu a avut trup și sînge pentru mîntuirea noastră, tot așa am fost învățați că și mîncarea, pentru care s-au adus mulțumiri prin rugăciunea (făcută) cu cuvîntul cel de la El, cu care se hrănește, în urma transformării, sîngele și carnea noastră, este carnea și sîngele celui întrupat Iisus. Căci Apostolii ne-au predat, în memoriile compuse de ei, care se numesc Evangheliile, că li s-a dat instrucțiunea aceasta : că Iisus luînd pâinea, a mulțumit și a zis : „Aceasta s-o faceți în amintirea mea, aceasta este corpul meu”, și luînd, la fel, paharul și mulțumind a zis : „Acesta este sîngele meu”, și le-a dat numai lor.

67. După acestea, ne amintim de ele în tot timpul următor, unii altora și cînd ne dăm mîna, sprjinim pe toți cei lipsiți și ținem totdeauna laolaltă ; și la toată mîncarea binecuvîntăm pe Făcătorul a toate prin Fiul Său Iisus Hristos și prin Duhul Sfînt. Și în ziua numită a soarelui se ține adunarea în același (loc) a tuturor cîți sînt prin orașe sau pe la țară și se citesc memoriile Apostolilor și scrierile profeților, cît se poate. După aceea, cînd cetitorul încetează, proistosul îndeamnă și invită, într-o cuvîntare, la imitarea acestor (lucruri) bune. După aceea ne ridicăm toți la un loc și ridicăm rugăciuni și, cum am mai spus, după ce încetăm cu rugăciunea, se aduce pâine și vin și apă și proistosul înalță, de asemenea, rugăciuni și mulțumiri din toată puterea lui și poporul își exprimă consimțirea zicînd acel „Amin” ; apoi se face împărțirea și fiecare se împărtășește cu (pâinea și vinul) pentru care s-au adus mulțumirile și celor ce nu sînt de față li se trimite prin diaconi. Cei ce sînt bogați însă, și voiesc, dau, fiecare după plăcerea lui, cît voiește, și ceea ce se adună se depune la proistos și acesta ajută pe orfani și pe văduve și pe cei lipsiți din cauză de boală sau din altă cauză și pe cei ce sînt în cătușе și pe străinii

ce se găsesc vremelnice în comună ; și, scurt, el este un purtător de grijă pentru cei ce se găsesc în nevoie. În ziua soarelui⁵ însă ne întrunim cu toții în adunare comună, pentru că (ea) este ziua întâia, în care Dumnezeu, întorcînd întinericul și materia, a făcut universul, și pentru că Iisus Hristos, Mîntuitorul nostru, a înviat din morți în aceeași zi; căci în (ziua) dinaintea (zilei) lui Cronos,⁶ care este chiar ziua soarelui, s-a arătat Apostolilor Săi și ucenicilor și i-a învățat”.

Trad. de Prof. Dr. NICOLAE COTOS

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

⁵ Duminică.

⁶ Ziua lui Cronos = Sîmbătă.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN ARDEAL ȘI UNGARIA ÎN VEACUL LUI IANCU DE HUNEDOARA (XV)

1. *Introducere și caracterizare*

Comemorarea în 1956 în republicile română, ungară, iugoslavă și bulgară a apărătorului Europei creștine împotriva turcilor, Iancu sau Ioan Corvin (fost „Sibineanu”)¹ de Hunedoara la 500 de ani de la moartea sa († 11 aug. 1456), ne deșteaptă interesul pentru istoria Bisericii noastre în veacul său și-n țara sa, cu atât mai virtuos că-n anul morții sale el fu silit de propaganda catolică a altui Ioan, Capistran, să prigonească pe mitropolitul ortodox, numit tot Ioan (de Cafa), cu reședința și catedrala în același oraș al Hunedorii.

Rîul Cernii despărțea-n Hunedoara două lumi în poporul român din veacul XV : De o parte, pe un mal castelul românului mare moșier, dar înstrăinat, de alta, pe celălalt mal biserica și casa vlădicului ortodox sărac, dar iubit de popor deși era străin.

Veacul lui Iancu de Hunedoara e veacul în care lupta contra turcilor servea ca mijloc diversionist atât moșierimii feudale maghiare, cât și ierarhiei latifundiare catolice spre a-și prelungi abuzurile, fără a ține seama de avertismentul răscoalei husiste și al celei țărănești din 1437, pînă ce își atrag dezastrele din 1517 (Luther) și 1526 (Mohaci).

Încă din veacul XIII sileau legații papali pe regii maghiari să ia măsuri împotriva Ortodoxiei înfloritoare din Ungaria : În 1204 împotriva mănăstirilor, în 1234 împotriva vlădicilor, în 1279

¹ Așa-l numea poezia lui Arany : Szibinyáni Jank, pentru o refugiere la Sibiu în tinerețe.

împotriva preoților ei. În veacul regilor angevini de origine italo-franceză (1307—1382) și al regelui-împărat german-roman Sigismund (1386—1437) statul maghiar devine tot mai prozelitist catolic și Biserica Ortodoxă din cuprinsul lui mai strîmtoară în drepturi publice, economice și politice. Ea păstrează totuși pînă în veacul lui Iancu de Hunedoara organizația bogată din veacurile anterioare, mai bogată în părțile sudice, unde avuse-n 787 episcop pe Ursu la Murăș, în 953 mitropolit pe Ierotei la Szenteș, cu urmașii mutați la curtea maghiară, unde sînt pomeniți în veacul XI, în 1020 episcopia Timișului, în veacul XII mitropolia de Bacica, pe urmă de Murăș, și unde fuseseră cele mai multe, mai vechi și mai bogate mănăstiri ortodoxe.²

În veacul lui Iancu de Hunedoara prozelitismul catolic, prin presiunea statului feudal, convertește la catolicism și la magniarism sau cosmopolitism familii ortodoxe și romîne fruntașe și ariviste, ca a Corvinilor și a Dragfietiştilor. Pierderea aceasta i-o compensează însă Bisericii Ortodoxe și poporului român refugiații ortodocși din părțile bîntuite de turci, mai ales din peninsula Balcanică, și înmulțirea în măsură mult mai mare a ortodocșilor, iobagi, pașnici și economici, decît a moșierilor și nobililor decimați de neconținutele războaie.

Refugiații ortodocși din calea turcilor sprijinesc și îmbogățesc organisme bisericești existente, ajutor ce culminează în mutarea-n jumătatea a doua a veacului XV la Feleac a mitropoliei de la Severin, vechea mitropolie a Ardealului.

Pentru a avea icoana cadrului în care s-a dezvoltat Biserica Ortodoxă Romînă în veacul și-n țara lui Iancu de Hunedoara, trecem întîi în revistă organisme ei care apar și pe cît apar în documentele timpului.

2. Mănăstiri

Importanța le-o arată rînduirea-n 1391 a egumenului de Perica administrator vlădicesc peste jumătatea de nord a Ardealului și a Ungariei.

Cele mai vechi erau în valea Murășului și-n Banat : Măn. Sf. Gheorghe din Maidan, în care mută Cenad în 1032 monahii timocenii din măn. Sf. Ioan Botezătorul din Morisena-Cenad, aduși de Ohtum în 1002 din Vidin, o întemeiasse strămoșul lui Cenad,

² *Moravcsik Gy.* : *Bizánc és a magyarság*, Bp. 1953, p. 54—55, 57, 59, 62.

Arslanici.³ Ea exista și era ortodoxă și după devastarea mongolă din 1241,⁴ pe vremea lui Iancu de Hunedoara însă se amintea doar ca biserică tributară papii Eugen IV.⁵ Măn. Hodoș (nume slavon, înseamnă : solemn), lângă Arad, pe moșiile aceleiași familii și fără ordin latin în 1177, a fost restaurată de egumenul ei Alexie în 1201 cu ajutor de la împăratul romîno-bulgar Ioniță. În 1465 era schit în pădure, în 1498 iar mănăstire, cu ziduri de cetate. Pe fațada bisericii s-a scris în 1523 numele egumenului ei, Mihai.⁶ Dintre alte mănăstiri ale familiei Cenad, din colțul Tisa-Murăș, Tempeș se pomenea ca existentă-n 1488, satul mănăstirii Cnejna în 1561, tradiția despre ortodoxia mănăstirii dăinuia și-n sec. XIX.⁷ Mănăstirea Galad, spre sud de Kikinda,⁸ păstra numele ctitorului ei din veacul IX, Glad. În 1462 era, ca și Rohonța (nume slavon, de la Roh-corn, în 1232 avea satul Șurani), mănăstire ortodoxă,⁹ după sîrbi¹⁰ sîrbă. Mănăstirea de la Horom-Iladia, din epoca slavo-bulgară,¹¹ a fost restaurată după turci, deci existase pînă la ei.¹² Cea de la Voilovița se pomenea ca existentă-n 1383 și-n 1542.¹³ Cea de la Orșova (Ogradena veche), din vremea slavo-bulgară și ea,¹¹ numită Mrăcunea (=Intunecata), o au părăsit călugării ei după 1453 de groază turcilor, plecînd la Oravița, unde, la Ciclova, li s-a desgropat în 1859 schitul săpat în piatră, cu icoane și obiecte bisericești vechi.¹⁴ Mănăstirea Bezdin, sîrbă din 1539, a moștenit două mănăstiri din acel loc, peste Murăș de Pecica : Mănăstirea de călugări a lui Ohtum (din 1002—1031), amintită-n documente ungaro-latine și-n 1355, fără ordin latin,¹⁵ și mănăstirea de maici Isău, a Adormirii Maicii Domnului, zidită cu binecuvîntarea mitropolitului Morisenei în 1206 de Anca, fiica

³ Juhász K.: Die Stifte der tschanader Diözese im Mittelalter, Münster, 1927, p. 64.

⁴ Lupșa Șt.: Catolicismul și rominii, Cernăuți 1929, p. 13—14.

⁵ Juhász, p. 65.

⁶ Szentkláray J.: A szerb monostoregyházak, Bp. 1908, p. 24—26; Vlăduceanu V.: Mănăstiri băn., Tim. 1947, p. 76—79.

⁷ Juhász, p. 181—195.

⁸ Id. p. 207.

⁹ Id. p. 88, 170, M. Sion, Esztergom 1866, p. 286.

¹⁰ Szentkl. p. 65.

¹¹ Dinainte de unguri, ca și măn. de la Cuvin, Orșova, etc., ortodoxe și cu puternică influență culturală sub arpadieni. Borovszky S.: Temesvm., Bp. 1912, p. 255, 272.

¹² Meleş Șt.: Mănăstirile, S. 1936, p. 224.

¹³ Id. p. 279, Szentkl. 54, I. Minea în Foaia Dec. 1906, p. 40.

¹⁴ Meleş, p. 193, 197, Vlăduceanu, 98, 111.

¹⁵ Márki S.: Aradvm. t., I, A. 1892, p. 70, n. 1. Juhász, p. 173.

lui Pota, castelanul Timișorii, și refăcută după 1241 de cnejii romîni din Munar și Zădărlac.¹⁶ Mănăstirea timișeană Partoș au clădit-o-n 1186 din lut 6 cnejii romîni, notați pe cărțile ei de slujbă vechi, grecești. Biserica de zid i-o va fi zidit mitropolitul țării Murășului, Constantin, înmormîntat în ea-n 1286. Ajutată de Vlaicu-Vodă în 1371, de Ion Brancovici în 1486, distrusă de tătari în 1594, refăcută de lemn cu ajutor de la Mihai Viteazul în 1600, de zid în 1653 de mitropolitul Timișorii, Iosif cel 'Sfînt, există și azi.¹⁷ Mănăstirea Adormirii Maicii Domnului din Lipova (=tei, pe slavonește) au întemeiat-o-n 1338 cnejii locali cu ajutor de la Basarab cel Mare, voievodul Țării-Romînești. În ea s-a înmormîntat în 1365 mitropolitul Murășului, Teodosie.¹⁸ În 1426 îi pomenea regele Ungariei biserica.¹⁹ Ea și-a păstrat pictura veche (sub cele mai noi), înfățișînd în stilul pictural din sec XIV pe părinții monahismului, Pahomie și Teodosie.²⁰ O hotărnicie din 17. VI, 1426 pomenea moșiile „mănăstirii ortodoxe romînești” din stînga Murășului.²¹ Mănăstirii timișene Săraca (Șemlac, Șumig, Butin) îi confirma regele-n 1270 moara cumpărată de la iobagul Caz,²² iar în 1404 ea își zidea actuala biserică bizantin-cruciformă, cu turlă și portic.²³ Din secolul XIV datau după arhitectură și pictură bisericile mănăstirilor din Vărădia (cu monede romane) și Lugoj, dispărute-n 1879.²⁴ Mănăstirea Sf. Gheorghe de lîngă Deta a clădit-o egumenul venit de la Xiropotam, Teodosie, cu ajutor de la Mircea cel Bătrîn.²⁵ Biserica de azi e cruciform-bizantină, în stilul epocii Hunyadi, zidită după istoricul bănațean Bárány în 1503.²⁶

În țara Hațegului mănăstirea Plosca era mai veche decît cetatea Hunedorii, găsită de unguri la intrarea lor în Ardeal ca una

¹⁶ *Cotoșman Gh.: Viața Sf. Iosif, Tim. 1956, p. 25, după Damaschin Udrea: Arătare, Caransebeș 1699.*

¹⁷ *Id. p. 18.*

¹⁸ *Id. p. 24, Juhász, p. 98.*

¹⁹ În actul prin care dona prințului bulgar Șisman cetatea Lipovei. *Transilvania, 1917, p. 30, n. 4.*

²⁰ *Vlăduceanu, p. 51—2, Stoia-Udrea I.: Bis. din Lipova, Tim. 1930, p. 28.*

²¹ *Trans. 1917, p. 28, n. 4*

²² *Vlăduceanu, p. 13.*

²³ *Id. p. 10.*

²⁴ *Metes, p. 223, Altarul Ban, II, p. 104.*

²⁵ *Cotoșman, p. 20.*

²⁶ În același stil și din aceeași epocă e și biserica de azi a mănăstirii Mesici de lîngă Virșeș, arsă-n 1716, care a înlocuit pe cea din 1225 a hilandariotului Arsenie Bogdan (*Id. p. 46—7*).

din cele șapte cetăți care i-au dat numele slavon de Semigrad (german-: de Siebenbürgen).²⁷ Sf. Nicodim de la Tismana, refugiat în Ungaria în urma luptelor dintre Mircea cel Bătrîn (refugiat și el trecător în 1397) și Vlad, întemeiea mănăstirea-n stilul Vodii, Prislop. În 1404, „în al șaselea an al refugierii sale”, în ea scrisse un evangheliar ilustrat, păstrat din sec. XIX în București. Altul, ilustrat numai pe scoarțe, din același secol, a ajuns din aceiași mănăstire sau din alta vecină, la episcopia Lugojului.²⁸ Nicodim a întemeiat și mănăstirea vecină, Răchitova, distrusă-n 1700.²⁹

În Zarand, la Crișcior și Ribița, zidiră mănăstiri gotice, pictate-n 1386 și-n 1417, voievozii deveniți în sec. XVI nemeșii catolici Kristsori și Ribiczei.³⁰

În teritoriul rămas în 1947 mitropoliei Ardealului existau în sec. XV mănăstirile: Scoreii Făgărașului (pomenită-n 1391, cu egumenul Stanciu),³¹ Lupșa Turzii (1421, ctitorii iobăgiți după 1487),³² Feleac-Cluj (1851),³³ Rîmeț (de piatră, zugrăvită-n 1487),³⁴ Vad-Someș (cu satele Vad și Zlatna de la voievozii pomeniți ca străvechi în 1553),³⁵ Copalnic (făcută de sat între 1404 și 1424),³⁶ Strîmba din Fiziș (cu inscripție din 1461),³⁷ Hordou (reclădită-n 1523),³⁸ Deda Turzii (în 1451 își procura un clopot mic pentru biserica sa mare, de zid).³⁹

În Maramurăș: Peri (pomenită din 1329, exarhie din 1391, biserică de zid ruinată-n 1657) din 1402, egumenul Simion Sălăgeanul în 1456—58 îi apără averile de catolici, Ilarie în 1490—98 de ruteni),⁴⁰ Bîrsana (1329, 1414, sec. XVIII),⁴¹ Uglea,⁴² Biserica Albă (a Miliței din neamul Sas; călugării ei fac parohie-n sat în 1492),⁴³ Cuhea (clădită și pictată cu chipurile regilor sfinți de fiii lui Iuga-Vodă în sec. XIV, apare-n 1411, 1471),⁴⁴ Ieud (biserică

²⁷ *Meșes* 101.

²⁸ *Cartoian N.*: Ist. liter. r. vechi, Buc, 1940, p. 18, *Iorga*: Ist. r. III, 306, *Studii și doc.* XIII, p. 3.

²⁹ *Radu I.*: Ist. vicariatului Hațeg, Lugoj 1913, p. 295.

³⁰ *Dragomir S.*: Vechile biserici din Zarand, Cluj, 1930.

³¹ *Meșes*, p. 96.

³² *Hurm.* 1—2, p. 288—90, II—2, p. 118—20, *Trans.* 1872, p. 114, *Kurz*: Magazin, II, p. 335—9.

³³ *Meșes*, p. 69.

³⁴ *Id.* p. 53—4, *Giurescu*: Ist. r. II, 322.

³⁵ *Meșes*, p. 149.

³⁶—⁴¹ *Id.* p. 143, 146, 65, 133, 173, 157.

⁴² *Cultura Cr.* 1936, p. 397.

⁴³ *Id.* p. 395, *Meșes*, 158.

⁴⁴ *Meșes* p. 160, *Dragomir*, p. 11.

din 1364, cărți și manuscrise din sec. XVI), etc., — În Bihor numele satelor Remetea-Beiuș, Remetea-Ciumeghi (dispărut după 1552), Remeți, Călugări, Pomezău, Sînnicolau de Beiuș, indică mănăstiri ortodoxe dispărute după 1333.⁴⁵

3. Bisericile de mir, ctitorii, patronii și meșterii lor, și slujitorii lor : protopopi, preoți, dieci și învățători

Pentru vremurile vechi, din care ne-au rămas puține documente scrise, ne servesc ca izvoare informative și monumentele. Așa ne servesc și unele clădiri de biserici, și anume de cele de zid pentru veacul XV, sau în primul rînd de cele de zid, căci lemnul rareori durează-n țări umede cinci-șase secole, ca-n biserica din leud cea cu anul 1364 săpat în grindă.

Bisericile noastre de zid din regiunile ajunse sub stăpînire maghiară însă tocmai în veacul XV au fost ținta acaparării catolice, efectuate ușor acolo, unde ctitorii-patroni erau moșieri romîni ariviști, aplicați a-și vinde Ortodoxia pentru favoruri de stat în regatul de la 1308 semivasal papii. De nu era oportunismul moșieresc, Ortodoxia asigura înflorirea acelor biserici mai mult decît a celor catolice, cum constata împăratul-rege Sigismund în 14 I 1412, scriind că „bazilicile și templele” romînilor și ale altor „schismatici” din Transilvania înfloresc mai mult decît ale catolicilor din cauza scutirii lor de dijma catolică și de dările papale extraordinare,⁴⁶ foarte mari și abuzive atunci, pe vremea schismei papale triple.

Cele mai vechi biserici parohiale de zid, unele păstrate pînă azi cu picturile lor vechi, sînt cele din regiunea Hunedorii :

Densuș, de la slavi,⁴⁷ în 1360 avea paroh pe Dalc, membru-n judecătoria ținutului Hațeg, s-a pictat în 1372—5, cu inscripții slavone (pictor Ștefan ?). În sec. XV n-a suferit nici o schimbare.⁴⁸

⁴⁵ Bunyllay V.: A váradi püsp. t. III, p. 377 și harta.

⁴⁶ Zimmermann & c.: Urkundenbuch. III, S. 1902, p. 515.

⁴⁷ Vătășianu V.: Vechile biserici de piatră românești din județul Hunedorii, Cluj, 1930, p. 33—43, 122—31.

⁴⁸ Dragomir S.: Cel mai vechi protopopi romîni. Rev. Teol., S. 1911, p. 531—534. Id.: Vechile biserici din Zarand, Cluj, 1930, p. 11—12, 14. Meșes Șt.: Ist. bis., S. 1935, p. 164. Hramul, Sf. Nicolae, e pictat în timpanul deasupra porții împreună cu Maica Domnului, ca și cum biserica ar fi luat locul altor două biserici. Pictorul pare iscălit Ștefan. I. D. Ștefănescu: La peintures relig. en Valachie et en Transylvanie, Paris, 1932, p. 256, și Siebenbürgen, I, Buc. 1943, p. 302.

Strei, în cimitirul satului, ca bisericile creștine daco-romane,⁴⁹ dreptunghiulară și cu altarul mai scund și mai îngust decât naosul, avînd de piatră și iconostasul, și coiful turnului masiv ce-i ține loc de pridvor, e de pe la 1200, ca și pictura sa bizantină cu inscripții slavone, din care însă tabloul votiv s-a tăiat în sec. XIX, cînd s-a făcut intrarea sudică.⁵⁰

Gura-Sada, în cimitir, patrulobă, cu turlă și turn, din piatră turnată-n tencuială cu cărămidă pisată. Și planul, și tehnica de construcție le are de la armenii care au dat nume Hațegului în vechime indeterminabilă. Pictată pe la 1500, repictată-n 1765.⁵¹

Cetatea Colții (mănăstire cu chiliile la picioarele cetății, biserică peste apă de ele), fără pronaos și cu turn de apărare pe altarul dreptunghiular, zidită de boierii Cîndea, pomeniți aici în sec. XIII, s-a ruinat după 1700. Pictura din altar pare de la 1500 după iconografie, cea din naos s-a distrus.⁵²

Sîntămăria-Orlea, zidită de Cîndești pe la 1300, cu pictura de atunci păstrată-n altarul mai scund și mai îngust decât naosul mărit pe la 1450, la trecerea ctitorilor la catolicism, și repictat cu picturi latine, ca și pridvorul de aceleași dimensiuni cu altarul și suportînd turn romanice.⁵³

Bîrsău, asemănătoare și contemporană cu cea din Strei, a restaurat-o în 1560 soacra voievodului Țării-Romînești, Petru cel Tânăr. În 1879 s-a studiat și înlocuit.⁵⁴

Ostrovul Mare, din sec. XIII, cu iconostas de zid, cu turn masiv de piatră tăiată, adaus ulterior, fiindcă acopere oranta deasupra ușii.⁵⁵

⁴⁹ *Pîrvan V.*: Contrib. epigr., Buc. 1911, p. 32 (bis. din Mursa la 355); *Condurachi E.*: Monumenti cr. nell'Illyrico, Roma, 1940, p. 75. *Tudor D.*: Prima bazilică creștină descoperită-n Dacia Traiană, Iași, 1948. *Cotoșman Gh.*: Din trecutul Bănățului: Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad, Timișoara, 1935; *Zeiller J.*: Les origines chr., P. 1918, p. 190 ss. 5. În colțul sudic al altarului perdeaua pictată sub apostolii liturghisind e întreruptă spre a face loc sfîntului Nicolae, hramul, ținînd biserica, dar nu cea din Strei, ci o catedrală cu două turnuri. Alături un tînăr în costum de cruciat, nu pictorul care semna deasupra: Ambrozie meșter... e pisat în rîkvi, cum crezuse Ștefănescu-n 1932 (p. 218), ci ctitorul, cum îl prezenta-n 1943 (planșa X).

⁵⁰ *Vătășianu, o. c.*, p. 2—5, 96—7.

⁵¹ *Văt.* p. 43—47, *Ștef.*: La peinture, p. 263.

⁵² *Văt.* 22—26, *Ștef.* 265—67, *Radu I*: Ist. vicariatului Hațeg, Lugoj, 1913, p. 304-7.

⁵³ *Văt.* 6—11, *Ștef.* 238—9.

⁵⁴ *Văt.* 11—15, *Meșes 163*, *Dragomir S.*: Ctitorii bisericii din Bîrsău, An. C. M. I. Trans. 1932, p. 139 ss.

⁵⁵ *Văt.* 15—18, *C. Petranu*: Arta r. în Trans., S. 1943, p. 8, *Giurescu*: Ist. R. II, p. 218 după I. D. Ștefănescu: La peinture, p. 259, o data din sec. XV.

Strei-Sîngeorz, ctitoria diacului Litovoi, restaurată-n 2 X 1408 de nepoții, moșierii locului, Lațcu Cîndea, soția Nistora, fratele Kendereș și fiul acestuia, Vlaicu, după inscripția tabloului votiv, în care ei țin biserica fără pronaosul adaus ulterior.⁵⁶

Peșteana, în 1360 avea paroh pe Balc, membru-n judecătoria țării Hațegului, în 1553 pe Ioan, avansat atunci mitropolit al Ardealului. În 1928 s-a mărit.⁵⁷

Rîu de Mori, vatra Cîndeștilor, și Rîul Alb, ambele cu iconostas de zid, cu numai două uși, ulterior pus și cu pictură din veacul XV; Rîu-Bărbat (hram Sf. Nicolae), 1411 a protopopului ținutului, Dobrotă; Clopotiva (paroh în 1360: Zampa, azi calvină); Tuștea (paroh în 1360: Dragomir, înlocuită-n 1842), Băiești, Paroș-Peștera; Sălașul de sus, Șerel, Ciula mare (sat donat în 1453 lui Ion de Ciula, strămoș de superintendent calvin), Pui, renovată-n 1661, etc.⁵⁸

Hunedoara, arsă de cruciații lui Capistran în april 1456, în noiembrie orășenii români și sîrbi obținură permis a o reface așa cum e și azi: cruciform-bizantină ca Domneasca din Argeș, cu turla îngustată sîrbește ca la Cozia și cu iconostas de piatră. Pronaosul i s-a adaus în 1634—54, cînd s-a și repictat, clopotnița în continuarea lui în 1827. Inscripții din sec. XV îi atestă legăturile cu Tismana.⁵⁹

Sf. Nicolae-Deva s-a zidit și pictat ca ortodoxă în 1370—1444, (avea-n ea stema regelui Ludovic de Anjou și a lui Iancu Hunyadi).⁶⁰ În 1885 i s-a descoperit pictura ortodoxă,⁶¹ văruiată de calvinii care o răpiseră-n sec. XVI—XVII,⁶² în 1896 s-a dărîmat.⁶³

Leșnic, de la sfîrșitul veacului XV după iconografie și după tabloul votiv din colțul nord-estic al naosului, scos de sub repictarea din 1765.⁶⁴

⁵⁶ Văt. 27—32.

⁵⁷ Id. p. 32, Șlef. 393: Picturile, din sec. XV, nu mai există.

⁵⁸ Văt. 21, Meleş 162—3, Radu, p. 165, 181, 299—304: La Clopotiva se zărea-n 1860 pictura ortodoxă sub varul calvin.

⁵⁹ Văt. 65, 68, Șlef. 274, Iorga: Studii XII, p. 278, Ist. r. din Ardeal, I, 1915, p. 108.

⁶⁰ Vereșș E.: Évkönyv az 1896—98 évekéről, p. 67 ss., Ștefănescu, p. 259, Giurescu, p. 320. Zidirea ei în 1370 o atestă documente. Siebenb. I, p. 301.

⁶¹ Candela, Cernăuți, 1885, p. 685.

⁶² Meleş, Ist. bis. p. 327, 363, 477.

⁶³ Ștefănescu, p. 263.

⁶⁴ Id. p. 271.

Nucșoara, longitudinală ca cele din Strei, Orlea și Deva, de aceeași vechime cu ele după arhitectură și după pictura înnoită-n 1776.

Cinciș, repictată tot în 1776 și tot de popa Simion. Răzînd Samarineanca lui, apărură Arătarea Domnului lui Toma, pictură italiană din sec. XV, cu inscripția IOANNIS XX,⁶⁵ de pictori cari au lucrat și la Sîntămăria-Orlea, și la bis. neagră Orașul Stalin (Brașov).⁶⁶

Și-n mănăstirea Prislop s-a refăcut în sec. XVI și XVIII pictura din sec. XV. În 1752 i s-a repictat și icoana Maicii Domnului din sec. XVI.⁶⁷

Biserica din Almașul Mare e atestată documentar în 1418.⁶⁸

Cea din Roșcani e dintre 1350 și 1450 după arhitectura-i gotică. Tradiția o atribuie boierilor Caba, înfîlșiți în documente dobrene în sec. XV.⁶⁹

În Lancrăm și-au zidit biserică românii în 1439 cu ajutorul sîrbilor imigrați atunci aici și-n Pianul vecin. În 1508 le-o dărîmă vicarul catolic din Alba Iulia din cauza uciderii de ei a plebanului catolic ce i l-a trimis, dar cu ajutorul regelui la care au apelat, și-au rezidit-o și mai frumoasă.⁷⁰

Biserica din Turdaș, răpită de calvini în 1652, o numea atunci parohul ei „veche de la daci”.⁷¹

Sîntimbrul are biserică gotică din sec. XII, cu altarul din 1442. În naos are pictură din sec. XIII : Purtarea Crucii, în altar din 1442 : Hristos între Maica Sa și Ioan Evanghelistul, ultimul îmbrăcat ca episcop catolic.⁷²

Tieușul avea biserică romînească de zid de la mijlocul secolului XV, cu picturi care azi nu mai există.⁷³

Aceste exemple, dintr-o singură regiune, mai studiate decît altele pentru vechimea lor, ca a monumentelor bisericesti celor mai vechi păstrate-n uz din toată romînimea, aruncînd lîumină asupra perioadei puțin cunoscute a civilizației romînilor din vea-

⁶⁵ Id. 257—8.

⁶⁶ Id. 239.

⁶⁷ Id. 257 și *Monuments*, Bruxelles 1931, p. 601.

⁶⁸ *Meleș*, p. 47.

⁶⁹ *Petranu C.* în *Omagiu Mitr. Bălan*, S. 1940, p. 643—46.

⁷⁰ *Bunea A.*: *Ierarhia*, Blaj, 1904, p. 133 și 235.

⁷¹ *Bunea A.*: *Vechile episcopii*, Blaj 1902, p. 42—3, *Meleș*, p. 147 și 472.

⁷² *Ștefănescu*: *La peintures*, p. 430—1.

⁷³ Id. 393.

curile XII—XIV,⁷⁴ ajung spre a întemeia concluzia că biserica românească din Ardeal și Ungaria intră-n secolul XV într-o stare de înflorire pe care presiunea catolică, urmată de la mijlocul secolului XVI de cea protestantă, o vor micșora, fără a putea însă seca vitalitatea cu rădăcini atât de puternice a celei mai vechi biserici creștine din țară. Exemplele sînt din regiunea care a format patria restrînsă a lui Iancu de Hunedoara, plină de vechi cnezi și boieri găsiți aici de stăpînirea maghiară și porniți abia-n același timp cu familia lui spre înstrăinare, uneori cu ctitoriile lor cu tot în acest veac de culme a catolicismului. Avem însă exemple și din alte regiuni.

Prot. Dr. ȘT. LUPȘA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

⁷⁴ Id. 374.

CREȘTINISM ȘI BUDHISM

N-au fost puține și nici lipsite de stăruință sau de îndrăzneală chiar, încercările de a pune pe Domnul nostru Iisus Hristos în comparație cu Budha. Astfel, ca să dăm numai câteva exemple, englezul I. M. Robertson îl așează pe Iisus în paralelă cu Budha,¹ iar Arthur Drews îl pune pe Mântuitorul pe același plan cu Budha și stăruie foarte mult asupra asemănării dintre „mitul lui Hristos” și cel al lui Budha.² Ce să mai zicem, dacă Renan este de părerea că Iisus poate fi foarte bine comparat cu Budha.³

Din astfel de comparații, s-au tras mai totdeauna concluzii forțate și în defavorul lui Iisus, care a fost redus la dimensiunile unei personalități pur umane. Pe baza unor astfel de concluzii, Iisus a fost așezat pe aceeași treaptă cu ceilalți întemeietori de religie, iar religia întemeiată de El a fost apreciată ca una pur naturală.⁴

Faptul acesta și împrejurarea că în anul acesta întreaga Asie sărbătorește împlinirea a 2500 de ani de la nașterea lui Budha,⁵ ne-au îndemnat să încercăm paralela comparativă de față. Pe aceasta o vom face comparând momentele principale ale vieții lui

¹ Mihălcescu Ioan: *Istoricul cercetărilor despre viața lui Iisus*, în revista „Biserica Ortodoxă Română”, 1922, p. 126.

² Mihălcescu Ioan: *Creștinism fără Iisus Hristos?*, în revista „Biserica Ortodoxă Română”, 1922, p. 288.

³ Grandmaison Leonce: *Jésus Christ*, în „Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique”, 4-e éd., Paris, 1925, t. II, col. 1371; vezi și Sawicki Franz: *Die Wahrheit des Christentums*, 7. u. 8. Auflage. Paderborn 1924, p. 332 sq.

⁴ cf. Esser Gerhard: *Jesus Christus, der göttliche Lehrer der Menschheit*, în „Religion, Christentum, Kirche”. Eine Apologetik für wissenschaftlich Gebildete. Kempten und München 1913, II. B., p. 145 sq.

⁵ Cf. Moștenirea lui Buda, în revista „În apărarea Păcii”, anul IV, nr. 50, iulie 1955, p. 37.

Iisus și Budha, precum și trăsăturile esențiale și caracteristice ale activității lor.

Dacă ținem seama de tradiția budhistă despre existența lui Budha, atunci trebuie să începem această paralelă cu o trăsătură de asemănare și anume: Cei doi întemeietori de religie nu și-au început firul existenței lor numai odată cu apariția lor în cadrul istoriei, adică în momentul când au luat chip de om, ci apariția lor în istorie este continuarea existenței lor în altă lume. Căci și unul și altul au preexistat și au pășit pe arena istoriei nu ca aparițiuni cu totul noi, ci ca unii cari — existînd mai dinainte — s-au coborît pe pămînt ca să mîntuiască lumea.

Potrivit concepției creștine, Iisus nu-i deținătorul unei existențe obișnuite, ci El este Dumnezeu adevărat și om adevărat. Ca Dumnezeu adevărat, El este Fiul lui Dumnezeu sau Logosul, născut din veșnicie din Dumnezeu Tatăl și deținătorul nu numai al unei existențe absolute, ci și al tuturor deplinătăților divine. Dar pentru că omenirea căzută în păcat nu se putea mîntui prin puterile sale proprii, Fiul lui Dumnezeu - în urmă unei hotărîri din veșnicie — a luat asupra Sa, pe lîngă natura divină, și natura omenească, întrupîndu-se din Preacurata Fecioară Maria, pentru ca să ne izbăvească din moarte și să ne deschidă din nou calea spre fericirea veșnică. În felul acesta, existența mai presus de istorie a lui Iisus a luat formele unei existențe istorice, încadrîndu-se într-un anumit timp și într-un anumit spațiu.

După teologia budhistă, Budha a venit pe pămînt din cerul tusita, locul desfătării, unde a locuit ca Bodhistava, (ca cel ce aspira să devină Budha, iluminatul ajuns la culmea cunoașterii). De unde rezultă că Budha cel preexistent se află în stadiul unei evoluții succesive, ce are să-l ducă la cea mai înaltă desăvîrșire. Procesul acestei evoluții, învață dogmatica budhistă, este îndelung și multiform, întrucît Bodhistava a ajuns în cerul tusita numai după 550 de renașteri, în cursul cărora a luat nu numai formă de om în diferite situații și cu diferite ocupații, ci și de diferite animale.⁶

Potrivit concepției budhiste despre procesul infinit al renașterilor, pre existența de felul celei a lui Budha o au și alte ființe. De unde deducem că venirea lui Budha pe pămînt nu-i o întrupare propriuzisă, ci numai o simplă migrare. Căci pe cînd Iisus este numai unul și unic în felul său, Budha nu-i o apariție

⁶ Găina Vasile: *Buddhismul și Creștinismul* Studiu apologetic. Cernăuț 1906, p. 203 sq.

unică. Înainte ca ascetul Gotama să devină Budha, au mai existat încă multe alte persoane cu aceleași calități și cu aceiași demnitate. Căci în fiecare vîrstă a lumii apare cîte un Budha. Ca și succesiunea lumilor, seria lor e infinită. Insuși Budha, despre care vorbim, a învățat răsplată, că înainte de el au mai existat 24 de Budha. Nici cu ascetul Gotama, devenit Budha, n-a încetat seria infinită a apariției de noi Budha. De aceea, în templele Budhismului sudic se și adoră Budha cel viitor ; și anume, lîngă statuia actualului Budha e așezată o icoană albă, destinată pentru urmașul său. Prin urmare, numele de Budha nici nu este un nume propriu, pentru că n-a existat numai o persoană cu acest nume,⁷ ci e numai un nume generic pentru toți cei ce se încadrează în seria infinită a celor ce dețin demnitatea celui „perfect”, care vine în lume să-i înlesnească eliberarea de renașteri și de dureri.

Toate acestea ne îndreptățesc să subliniem, că între preexistența lui Iisus și a lui Budha există deosebiri așa de esențiale, încît nu pot fi puse pe același plan și nici rînduite în aceiași categorie.

Trecînd acum la momentele vieții pămîntești a celor doi bărbați, ne oprim mai întîi asupra nașterii lor. Atît antecedentele ei cît și nașterea însași a celor doi întemeietori de religie, sînt întretesute cu elemente miraculoase. În această privință, biografiile lui Budha se iau parcă la întrecere cu documentele evanghelice. Astfel nu numai nașterea lui Iisus a fost prevestită prea curatei Fecioare Maria de către îngerul Domnului, ci și nașterea lui Budha a fost anunțată mamei sale, Maya, în împrejurări extraordinare. Apoi, nu numai zămislirea pruncului Iisus, în pîntecele Fecioarei Maria, s-a făcut în condiții suprafirești, ci și conceperea lui Budha a fost tot minunată. În privința aceasta, mitologia budhistă spune următoarele : Cu îngăduința soțului său, mama viitoare a lui Budha se retrage în singurătate, unde are un vis. Și anume, cei patru ocîrmuitori divini ai lumii o duc cu patul pe muntele Himalaya și o așază sub un arbore cu multe crengi. Soțiile celor patru o spală de toată necurăția omenească și o îmbracă într-o haină cerească. După aceea, o duc pe un munte de argint, într-un palat dintr-o peșteră de aur. În acest moment, se pornește bodhistava din cer cu mare alai. De la dînsul iradiază o splendoare fără margini, care luminează mii de lumi. Ajungînd pe un deal

⁷ *Gălna*: O. c., p. 204 și 58.

de aur, se prefăce într-un foarte frumos și tânăr elefant alb. Apoi se urcă pe muntele de argint cu o floare de lotus în bot și făcînd un vuiet teribil, se coboară în peștera de aur. După ce înconjoară de trei ori, în semn de reverință, patul viitoarei sale mame, intră în coasta ei cea dreaptă. În această clipă, o schimbare mare se produce în Univers. Totul e învăluit într-o lumină strălucitoare, focul din iad se stinge, ghirlande de trandafiri atîrnă liber în aer, cei gîrbovi se fac drepti, orbii văd, etc.⁸

Dacă nașterea lui Iisus s-a petrecut în cadrul unor momente minunate, nici nașterea lui Budha nu-i lipsită de un astfel de cadru. În această privință, tradiția budhistă e și mai bogată în creații legendare. Ea spune că pe cînd se afla Budha în pîntecele maicii sale, a fost vizitat de zeul Brahma, care i-a dăruit un strop de rouă, în care se cuprindea o putere de viață extraordinară. Așa se face că puterea copilului s-a arătat încă înainte de a veni la lumina zilei. Căci el abătea stelele din mersul lor, aducea ploaie și pregătea maicii sale palate minunate. Apropierea nașterii a fost anunțată de trei zeci și două de semne minunate. Au înflorit flori, s-au arătat spirite prin aer, s-au oprit din mersul lor soarele, luna și stelele, etc. Iar cînd s-a apropiat momentul nașterii, viitoarea mamă a lui Budha a intrat în orașul Devahrada. Soțul său i-a împodobit calea cu banane, cu vase pline de apă și cu steaguri. Două zeci de mii de ostași, mii de elefanți împodobiți și servitoare au plecat ca gardă de onoare. Călătoria a fost însoțită de muzică, ploaie de flori și cutremure de pămînt. Cînd convoiul s-a apropiat de parcul Lumbini, toți pomii au înflorit, iar paserile zburau ciripind. Aici s-a petrecut nașterea lui Budha, care a ieșit din coasta dreaptă a maicii sale, fără a-i pricinui vre-o durere. Patru îngeri din cel mai înalt cer au culcat copilul într-o rețea de aur, iar zeii Brahma și Indra l-au asistat ca moașe. Din cer s-au revărsat două raze de apă, ca să răcorească pe copil și pe maică-sa. Cînd cei patru conducători ai lumii l-au luat în brațe, copilul s-a desprins, a stat în picioare și și-a îndreptat privirile spre răsărit. Atunci zeii și oamenii i-au adus omagii strigînd : „Sublime, nu este altul în lume asemenea ție”. Uitîndu-se în toate părțile, copilul a văzut că într-adevăr nu-i nici unul ca dînsul. Făcînd șapte pași spre nord, a exclamat triumfal : „Eu sînt cel mai sublim în lume”. Au urmat apoi trei zeci și două de semne minunate : pă-

⁸ *Găina* : O. c., p. 59.

mîntul s-a cutremurat, cerul a produs muzică, săracii s-au făcut bogați, etc., etc.⁹

Ceea ce pare să prezinte și mai mult interes, este următorul epizod: Bătrînul ascet Asita, părăsind muntele Himalaya, s-a dus la locul nașterii și aflînd pe trupul copilului semnele lui Budha, s-a bucurat foarte și i-a prezis un viitor strălucit: „Acest prinț va atinge vîrfurile desăvîrșitei iluminări”.¹⁰ Unii au considerat că există o mare asemănare între acest epizod și cel al bătrînului Simion din Sf. Evanghelie de la Luca. Dar dacă comparăm cu atenție toate amănuntele, constatăm deosebiri esențiale.¹¹

Din capul locului, ne frapază deosebirea dintre ținuta relațiilor biblice și cea a referatelor budhiste. Caracterul istoric al rapoartelor evanghelice este confirmat întru totul de simplitatea, naturalitatea, sobrietatea și nemeșteșugirea cu care sînt alcătuite. Aceste trăsături fundamentale produc convingerea că ele sînt înșirarea unor fapte ce s-au întîmplat în realitate, că adevărat sînt istorisiri reale. Nici nu se manifestă într-însele vre-o tendință de a prezenta evenimentele altfel decît s-au petrecut în realitate.

În schimb, referatele budhiste își trădează în chip vădit caracterul lor legendar. Totul e îmbrăcat într-o ținută așa de bombastică și de fantastică, încît se vede cît de colo că nu avem de a face cu relatări de fapte istorice, ci cu mituri. De altfel, întreaga viață a lui Budha este alît de întrețesută cu legende, încît e foarte greu, dacă nu imposibil, să deslușești realitatea faptică de adausul mitic.

Coborînd după trup dintr-o familie săracă și modestă, lipsită cu totul de avuție și de renume, pruncul Iisus a avut ca prim loc de sălășluire în lumea aceasta, ieslea vitelor dintr-o peșteră din marginea Vifleiemului. Copilăria și-a petrecut-o în condițiile modeste ale casei unui teslar sărman din Galileia. O legendă pioasă ne spune că Iisus s-ar fi îndeletnicit El însuși cu meseria dreptului Iosif, fapt care nu i-a oferit nici îmbelșugare și nici confort.

Odată cu începerea activității publice a lui Iisus, au crescut și necazurile și lipsurile vieții sale. Desconsiderînd toate nevoile personale, El a cutreierat fără contenire pămîntul Țării sfinte,

⁹ Găina: O. c., p. 59 sq.

¹⁰ Ribaud Michel: Le Bouddhisme et l'Évangile, în „Revue apologetique”, 21-e année, nr. 479, 15 april 1926, tome XLII, p. 79 sq.

¹¹ Ribaud: O. c., p. 81.

pentru ca să învețe și să mîntuiască pe oameni. Astfel, numai el a putut să spună cu drept cuvînt : „Vulpile au vizuini și păsările cerului cuiburi ; dar fiul omului n-are unde să-și plece capul” (Luca 9, 58). De la început și pînă la sfîrșit, viața Sa a fost o dăruire totală pentru binele omenirii. Nici oboseala, nici lipsurile de tot felul, nici asperitățile vremii, nici suferințele cele mai grele și nici ura oamenilor nu l-au putut face să se abată de la ținta sublimă a misiunii Sale: mîntuirea lumii. De altfel, mintea omenească nu este în stare să cuprindă, iar neputincioasa limbă omenească nu poate spune după cuviință modul în care Iisus s-a dăruit pentru oameni. Căci ori cîte am spune în această privință — nu-s deajuns ca să dezvăluie pe de-a întregul chipul sublim al jertfirii de Sine a lui Iisus.

Cu totul altfel se prezintă condițiile de viață ale lui Budha. Vlăstar al celei mai nobile (poate chiar princiară) și mai bogate familii din Capilavastu,¹² Budha n-a cunoscut lipsurile și mizeria. În locul acestora, el a avut parte de confort, belșug și desfătări. Incepînd de la vîrstă de 16 ani, tînărul își petrecea anual cele trei sezonuri în trei palate superbe, înconjurat de cele mai frumoase femei tinere, în lux și dezmierdări, pentru că tatăl său voia să-l lege, cu toate fibrele ființei sale, de cele lumești.¹³ Căsătorindu-se devreme, a cunoscut și bucuriile și desfătărilor vieții conjugale. A trăit în jocuri, vînători și alte plăceri, pînă în momentul critic : primul contact cu mizeria, care i-a schimbat cu totul orientarea în viață.

Un punct de asemănare în viața celor doi bărbați pare să-l constituie epizodul ispitirii lor. După ce a ieșit biruitor din lupta cu spiritul rău Mara și a ajuns la iluminarea supremă, Budha n-a mîncat nimic 49 de zile. Atunci Mara îi zice : „Dulce creatură, tu ești pe punctul de a muri. Sacrifică hrană”, adică încetează de a te mai lipsi de hrană, pentru a-ți reface forțele. Gotama respinse la început acest sfat ca pervers, pentru ca apoi să-l primească, după ce s-a convins despre neînsemnătatea unui post continuu. După aceea, Mara încearcă să-l facă pe Budha a renunța la planul său de a răspîndi printre oameni învățătura despre eliberarea de suferință. Însă Budha rezistă. A treia încercare a constatat în ame-

¹² Mihălcescu Irineu: *Istoria religiunilor lumii*. București 1946, p. 169; *Jeremias Alfred*: *Allgemeine Religions-Geschichte*. Zweite, verbesserte Auflage. München 1924, p. 156,

¹³ *Chantepie de la Saussaye*: *Manuel d'histoire des religions*. Traduit sur la seconde édition allemande. Paris 1921, p. 375 sq.

nințarea produsă de o furtună năpraznică, în cursul dezlănțuirii căreia Budha era protejat de Mucalinda, regele șerpilor.¹⁴ Chiar dacă n-ar fi un produs legendar, ci o realitate de fapt, ispitirea lui Budha nu poate sta alături de ispitirea lui Iisus în ce privește nu numai intensitatea, cât și felul în care a fost biruită. Dar altfel, pe cînd viața lui Budha a fost străbătută de zguduiri puternice, de transformări și de înfrîngeri sufletești, viața lui Iisus s-a scurs fără crize și fără sucombări sufletești.¹⁵

În fața vieții, cei doi bărbați apar într-o ținută cu totul deosebită una de alta. Sănătos, plin de vigoare și gata de realizări mărețe, temperament de luptător ce contează mereu cu realitatea dată, Iisus manifestă o atitudine pozitivă în fața vieții, afirmînd-o și ducînd-o la suprema ei împlinire. Destrămat lăuntric, cu forțele vitale sleite și cu un temperament melancolic și pesimist, Budha fuge de lume și de viață, retransîndu-se pe o poziție negativă. Lipsit de spirit realist și căzut pradă unei metafizici fantastice, care se hrănește din iluzii, el neagă viața prin propovăduirea unui ideal potrivnic ei : nimicirea voinței de a trăi.

Cît privește motivele care au determinat activitatea lor publică, acestea sînt diferite.

Fiind iubirea divină întrupată, Iisus a venit în lume ca să mîntuiască omenirea căzută în păcat. „Că Dumnezeu așa a iubit lumea, încît a dat pe Fiul său Unul-Născut, pentru ca oricine care crede într-însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică”. (Ioan 3, 16). De unde rezultă limpede, că motivul venirii în lume a lui Iisus este iubirea față de omul căzut prin păcat de la prima lui destinație. De aceea, toată viața Sa și-a închinat-o operei de mîntuire a neamului omenesc. Felul în care și-a împlinit misiunea dată de Dumnezeu Tatăl în lume, investește pe Iisus cu titlul de Mîntuitor al lumii în cel mai deplin înțeles al cuvîntului.

Cu totul altul este motivul care a determinat lucrarea publică a lui Budha. Misiunea ce și-o atribuie el nu are la bază iubirea față de lume, ci este produsul incidental al experienței sale de viață. Budha nu și-a pus dintru început problema mîntuirii neamului omenesc. Multă vreme a trăit în dezmierdări și desfătări și nici nu s-a gîndit la suferințele omenirii. Abia mai tîrziu, după ce a gustat din plin din cupa plăcerilor lumești, s-a hotărît

¹⁴ Ribaud : O. c., p. 85 sq.

¹⁵ Cf. Adam Karl : Jesus Christus. Dritte Auflage. Augsburg 1934, p 158 sq.

să caute învățătura cea adevărată care izbăvește pe om de suferință.¹⁶ Prin urmare, activitatea sa publică n-are ca motiv iubirea față de oameni, ci dezgustul amar ce i l-au produs plăcerile vieții.

Activitatea publică în sine a celor doi întemeietori de religie, prezintă asemănări și deosebiri. Astfel, ambii au predicat o învățătură nouă, ambii au urmărit mîntuirea omenirii, ambii au strîns în jurul lor un număr de ucenici intimi, în jurul amîndurora s-a format cîte o comunitate.¹⁷ Dar deosebirile covîrșesc asemănările.

Pe cînd Budha folosește, în propovăduirea învățaturii sale, o obositoare metodă scolastică,¹⁸ Iisus folosește predica simplă care cucerește inima.

Iisus își confirmă divinitatea persoanei și a învățaturii Sale prin minuni și profeții adevărate. Și lui Budha i se atribuiesc minuni și profeții. Dar pe cînd minunile Mîntuitorului sînt de o sublimitate uimitoare, cele atribuite lui Budha au un caracter grotesc și-s învăluite în elemente mitice. Pe cînd minunile lui Iisus sînt relatate de referatele evanghelice, minunile puse pe seama lui Budha nu-s atestate de martori contemporani, ci-s relatate mult mai tîrziu. De asemenea, profețiile lui Iisus se deosebesc esențial de profețiile atribuite lui Budha. Cele dintîi sînt adevărate, iar așa numitele profeții ale lui Budha nu întrunesc această calitate, întrucît toate pot rezulta din prevederi naturale.¹⁹

Iisus și-a îndreptat propovăduirea în primul rînd către cei săraci și cuprinși de suferințe. Identificîndu-se cu nevoile și durerile lor, le-a înlăturat și le-a tămăduit prin săvîrșirea unor vindecări miraculoase. În schimb, Budha și-a îndreptat acțiunea misionară spre cei avuți și puternici. Tactica aceasta avea la bază calculul oportunist că prin îmbrățișarea învățaturii sale de către cei avuți, va urma de la sine și convertirea celorlalte pături sociale. Astfel, primii aderenți ai lui Budha au fost tineri avuți din familii de nobili. Răspîndirea grabnică a învățaturii lui Budha se datorește în mare parte sprijinului dat de cei avuți și puternici.²⁰

¹⁶ Cf. *Găina*: O. c., p. 208; *Mihălcescu*: *Istoria...*, p. 170 sq.

¹⁷ *Găina*: O. c., p. 208 sq.

¹⁸ Cf. *Bertholet* Alfred: *Buddhismus und Christentum*, Zweite, durchgesehene Auflage. Tübingen 1909, p. 6 sq.

¹⁹ *Găina*: O. c., p. 209 sq.; *Chanteple de la Saussaye*: O. c., p. 384; *Sawicki*: O. c., p. 359.

²⁰ *Găina*: O. c., p. 209; *Poussin*: *Religios de l'Inde*, in *Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique*, t. II, col. 619.

În ardoarea convertirii sale la învățătura lui Budha, regele Așoca (263—230 a. Chr. n.) proclamă Budhismul religie de stat și depune un efort considerabil pentru răspîndirea lui în afara Indiei, făcîndu-se în felul acesta un Constantin al Budhismului.²¹ Este adevărat că și Budha s-a interesat de suferințele omenirii, dar într-un chip cu totul deosebit de Iisus. Pe cînd Iisus a tămăduit și alinat suferințele, Budha s-a mulțumit să compătimizească pe suferinzi, fără să le ajute efectiv a scăpa de suferință.

Personalități diferite, Iisus și Budha au înlăptuit opere diferite. Această diferență rezultă nu numai din caracterul ontologic diferit al personalității celor doi bărbați, ci și din modul diferit în care au conceput mîntuirea omenirii.

Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, dar și om adevărat în același timp, Iisus a săvîrșit opera de mîntuire a lumii căzute în păcat, descătușînd-o din legăturile morții și deschizîndu-i perspectiva desăvîrșirii și a fericirii veșnice. Om mare și nimic mai mult, Budha a încercat să mîntuiască omenirea prin propovăduirea adevărului care eliberează de renașteri și de dureri. Prin aceasta, Budha n-a oferit lumii o mîntuire reală și adevărată; de altfel, el însuși nu se considera ca mîntuitor al omenirii.

Pe cînd Iisus a mîntuit omenirea de păcat și de toate consecințele lui, înfrîngînd puterea stăpînitoare a răului și făcînd din moarte o punte de trecere spre viața veșnică, Budha a fost el însuși biruit de rău și a crezut că poate elibera de moarte prin eliberarea de viață. De aceea, ținta mîntuirii săvîrșite de Iisus este viața veșnică în comuniune cu Dumnezeu, iar ținta mîntuirii urmărite de Budha este nimicirea vieții.²² Astfel, putem spune cu Chamberlain că „Budha însemnează sfîrșitul senil al unei culturi ce și-a sleit forțele vitale, care a apucat pe căi greșite; Hristos, dimpotrivă, însemnează dimineța unei zile noi”.²³ precum și că „Budhismul este sfîrșitul liniei de dezvoltare, ultimul cuvînt al înțelepciunii grandioase a Asiei. Hristos este începutul unei noi linii de dezvoltare; din Golgota pleacă toate drumurile, care duc

²¹ Mihălcescu: *Istoria...*, p. 178; Ribaud: *O. c.*, p. 69.

²² Găina: *O. c.*, p. 211.

²³ Citat după *Baumgarten*: *Jesus Christus in der Gegenwart*, în „*Die Religion in Geschichte und Gegenwart*“. Erste Auflage. Tübingen 1912, III. B., col. 420; Cf. și *Pfanmüller* Gustav: *Jesus im Urteil der Jahrhunderte. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage*. Berlin 1939, p. 454.

în depărtările înaintate ale viitorului; de acolo strălucește Lumina călăuzitoare și se varsă puterea și curajul în sufletele care au știut să învingă oboseala și voința spre neînvingătoare”.²⁴

Felul în care au murit Iisus și Budha aruncă o lumină puternică nu numai asupra personalității lor, ci și în ce privește caracterul operei lor.

Iisus și-a încheiat cursul vieții pămîntești prin oferirea vieții Sale ca jertfă de răscumpărare a omenirii căzute în păcat. El a suferit de bunăvoie moartea cea mai cruntă și mai rușinoasă: răstignirea pe crucea Golgotei, numai ca să ne mîntuiască și să ne deschidă drumul spre fericirea veșnică. Moartea Lui este insolubil legată de opera Sa și are o însemnătate universală, pentru că roadele ei se revarsă asupra tuturor oamenilor. Ultimele Sale cuvinte au fost: „Săvîrșitu-s-a”.

Dar Iisus n-a fost biruit de moarte, ci a triumfat. El însuși asupra morții. Căci a treia zi a înviat, pentru ca apoi să se înalțe la ceruri, unde șade de-a dreapta Tatălui. Astfel, moartea lui Iisus este numai o punte de trecere spre viața veșnică și spre mărire. Ea reprezintă culmea iubirii divine și ne dă curajul necesar în lupta cu păcatul.

Cu totul altfel se prezintă moartea lui Budha. După o viață liniștită și plină de onoruri, Budha a murit la vîrsta de 80 de ani, în urma — spune tradiția — consumării unei fripturi de carne de mistreț afumată. Moartea lui a venit ca o necesitate naturală a bătrîneții sale înaintate, avînd la bază o cauză imediată atît de prozaică. Eveniment de rînd, această moarte n-are nici o legătură cu mîntuirea omenirii și nici cu ființa sau cu dezvoltarea ulterioară a Budhismului.²⁵ Pe cînd Iisus, dîndu-și duhul în urma răstignirii brutale pe cruce, a exprimat cuvintele celei mai desăvîrșite activități: „Săvîrșitu-s-a”, Budha, dimpotrivă, a adresat ucenicului său preferat următoarele cuvinte ale pasivității depline: „Nu ți-am spus eu asta mai înainte, Ananda, că de tot ceea ce ai drag și de tot ceea ce te bucuri, trebuie să te desparți, să te lipsești? Cum ar fi cu puțință asta Ananda, ca ceea ce-i născut, devenit, făcut și supus deșertăciunii, să nu piară; asta nu se poate”.²⁶

²⁴ Colpacci Grigorie: Caracteristica comparativă a Budismului și Creștinismului, în rev. „Puti” nr. 39, pp. 60—66. Citat după rev. „Biserica Ortodoxă Română”, anul 1934, p. 557 sq.

²⁵ Cf. Găina: O. c., p. 212 sq.; Chantepie de la Saussaye: O. c., p. 378.

²⁶ Citat după Bertholet: O. c., p. 31 sq.

După moarte, Budha nu mai este decît un personagiu istoric ; el a trecut așa cum au trecut Platon sau Aristotel și influența sa nu mai este decît aceea a amintirii sau a învățaturii sale. În schimb, Iisus e pururea viu. Pentru aderenții Săi, El e mai mult decît o figură istorică ; prezent în istorie prin acțiunea neîncetată din cadrul Bisericii Sale, dar mai presus de curgerea secolelor, El e viața totdeauna prezentă.²⁷

Intrupare fidelă a poporului din care s-a născut, Budha reflectă în sine spiritul asiatic indian din vremea cînd a trăit,²⁸ adecă este cu totul expresia poporului său și a vremii sale. Deși s-a născut după trup dintr-un anumit popor și deși a trăit și activat într-un anumit timp, Iisus depășește umanul cu toate contingentele lui. El are în sine ceva unic și universal, care depășește cadrul rasei sale, cît și pe acela al epocii Sale. În Iisus totul este universal uman, totul este situat în întregime dincolo de timp și de spațiu. Astfel, totul în El este accesibil fiecărei epoci și fiecărui popor. Asta pentru că El nu este numai omul prin excelență și prototipul neamului omenesc, ci și fiul lui Dumnezeu în sens absolut, adecă după ființă, deci Dumnezeu adevărat.

Priviți sub unghiul rezultatului operei lor, cei doi bărbați se prezintă astfel : Rezultatul activității lui Iisus este întemeierea unei religii depline, care reprezintă plenitudinea adevărului și a harului mîntuitor. Prin activitatea sa Budha a întemeiat una din marile religii ale Asiei, o comunitate religioasă cu caracter călugăresc.

Persoana celor doi bărbați stă într-un raport diferit față de religia întemeiată de ei. Persoana lui Iisus constituie baza și centrul religiei întemeiate de El. Pentru că Iisus n-a fost un simplu om, ca ceilalți întemeietori de religii, ci Dumnezeu-Om, între persoana și opera Sa există o legătură indisolubilă.²⁹ În schimb, despre o legătură esențială între Budha și religia budhistă, nu poate fi vorba. Insuși Budha n-a voit să acorde persoanei sale o poziție centrală în cadrul învățaturii sale.³⁰ Astfel, unul din cei mai buni cunoscători ai Budhismului, și anume Oldenberg, ob-

²⁷ Rousselot P.-Huby I.: *Le Nouveau Testament, în „Christus”. Manuel d'Histoire des religions* par Joseph Huby. 6-e éd. Paris 1934, p. 987.

²⁸ Cf. Bertholet: O. c., p. 11.

²⁹ Andrusos Hristu: *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*. Trad. de D. Stăniloae. Sibiu 1930, p. 183.

³⁰ Bertholet: O. c., p. 8.

servă că dacă persoana lui Budha ar fi eliminată din cadrul religiei budhiste, aceasta ar rămîne neschimbată în esența ei.³¹

Paralela comparativă pe care am făcut-o pînă aici între cei doi bărbați, ne duce în mod firesc la următoarea concluzie :

Între persoana și opera lui Iisus, pe de o parte, și persoana și opera lui Budha, pe de altă parte, există deosebiri esențiale și fundamentale. Iisus se deosebește de Budha în măsura în care divinul se deosebește de uman. Prin Budha nu se realizează nici un spor al Revelației divine și nici o apropiere mai mare între Dumnezeu și om. De aceea, comunitatea religioasă întemeiată de el nu satisface necesitățile religioase ale spiritului uman. În schimb, Iisus reprezintă nu numai culmea și încheierea definitivă a Revelației divine, ci este și întemeietorul prin excelență al religiei depline, care oferă, prin Biserica Sa, posibilitatea satisfacerii la maximum a necesităților și aspirațiilor religioase ale omenirii. Ca atare, Iisus este fără seamăn între întemeietorii de religie și, deci, în afară de orice comparație cu ei. El ocupă un loc cu totul nou și unic în cadrul istoriei religiilor, un loc propriu numai Lui.

Pr. Dr. CORNELIU SÎRBU

Profesor la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

³¹ *Idina*: O. c., p. 215.

CU PRIVIRE LA PROPOVEDUIRE

Nu e un secret că preoții simt o mare greutate cînd e să-și întocmească și rostească predici în legătură cu teme despre care au mai vorbit. O scot ei cumva la capăt, dar fără să rămînă cu simțămîntul că au participat din plin la lucru, că au putut răscoli sufletul și trezi interesul ascultătorilor. Nu că ar fi neîndemînatici în ale propovedaniei. Nici că ar fi lipsiți de înțelegere pentru rostul predicii în procesul mîntuirii credincioșilor. Dar sînt mult stingheriți de sentimentul că atît ei cît și credincioșii cunosc de timp îndelungat învățăturile cuprinse în pericopele de rînd.

Aceleași pericoape, aceleași teme, aceleași tâlcuiri rostite an după an, la aceleași soroace festive, duc, cu vremea, la monotonie, la o stare de ricoșare psihologică, la un reflex de repulsie caracteristic stărilor de suprasaturație.

Firește, teoretic nu se poate spune că tâlcuirile, ale tale și ale altora, asupra pericopelor de rînd, reprezintă tot ce se poate spune în legătură cu ele. Învățătura cuprinsă în Sf. Scriptură e învățatură dumnezeiască și, de aceea, ea poartă mereu în substanța sa ceva din adîncimea cea fără de margini a izvorului care e Dumnezeu însuși. Învățăturile biblice nu sînt din acelea pe care să le poți pătrunde și asimila fără rest, într-un interval oarecare de timp. Ele sînt învățături în adîncimea cărora oricît ai pătrunde n-ai să poți ajunge niciodată să spui că nu mai cuprind nimic nou, nici pentru tine, propovăduitorul, și nici pentru ascultători. De aceea, în principiu nici un predicator, oricît de talentat vorbitor și oricît de profund gînditor ar fi, nu poate pretinde, în mod îndreptățit, că învățăturile din pericopele de rînd nu ar mai cuprinde nici un aspect, nici o nuanță, nici o sugestie, asupra căroră să se mai poată spune ceva. Dumnezeuieasca învățatură nu poate fi niciodată absorbită și captată fără rest, în graiul cuvîn-

tărilor bisericești, ea rămânând revărsată mereu dincolo de limitele tâlcuirii omiletice.

Practic însă, lucrurile stau așa cum le cunoaștem. Predicile la pericopele repetate an de an, spun, cu unele mici deosebiri de stil, cam același lucru. Și repetarea aceluiași lucru e, se știe, cu greu suportată nu numai de ascultători, dar chiar și de predicatorul însuși.

De aici necesitatea practică de a se lua unele măsuri menite a înlătura o stare de lucruri deosebit de neplăcută.

În același sens pledează puternic și un alt fapt.

Fiecare credincios are dreptul la cunoașterea Sfintei Scripturi în întregul ei. Dar cum să ajungă practic a o cunoaște? Prin lectură particulară? Așa s-ar cadea. Și de fapt se mai întâmplă și așa. Se mai întâmplă, zic. Fiind că în mod obișnuit, credincioșii iau cunoștință de cuprinsul Sf. Scripturi nu prin lectura ei în particular; ci în biserică, ascultând pericopele rînduite a se citi de preot în cadrul slujbelor dumnezeiești. E, acesta, un obicei vechi. Vechi ca Biserica însăși.

Obiceiul nu s-a statornicit la-ntîmplare. El a fost determinat de două lucruri de mare importanță.

Primul a fost trebuința ce s-a ivit dintru început, ca lectura Sf. Scripturi să fie urmată nemijlocit de o tâlcuire adecvată. E drept că Scriptura cuprinde lucruri limpezi pentru oricine, dar tot atât de adevărat e că ea cuprinde și anumite lucruri cu anevoie de înțeles. Cu atât mai greu de înțeles cu cît ascultătorii sînt mai lipsiți de pregătire și cu cît mai schimbate sînt împrejurările în raport cu acelea în care a fost întocmit canonul Cărilor Sfinte.

De aici necesitatea pentru credinciosul simplu ca inițierea în tainele Sf. Scripturi să și-o dobîndească acolo unde, împreună cu lectura, i se dă și tâlcuirea ei potrivită, adică la biserică.

Al doilea lucru care a contribuit la statornicirea obiceiului ca fiii Bisericii să cunoască Sf. Scriptură în cadrul slujbelor dumnezeiești, e că, pentru înțelegerea învățăturilor biblice, pentru asimilarea lor ca motive de acțiune și ca teme de viață, s-a simțit trebuința propoveduirii lor într-o atmosferă deosebită, într-un spațiu structurat de forțe capabile să scuture sufletele și să le transpună într-o altă stare decît aceea cu care participă la treburile vieții obișnuite. O asemenea ambianță și o asemenea stare sufletească nu se pot crea decît în biserică și anume în cadrul slujbelor dumnezeiești.

Căldura rugăciunii în comun, unda învăluitoare a cîntărilor, ținuta și gesturile ieraticе ale liturghisitorului ; desfășurarea gradată a slujbei ; prezența pe Sfîntul Prestol a Domnului euharistic ; prezența, în zugrăvitură, a cetei Sfinților și Mucenicilor, toate acestea pot răscoli adînc sufletul credincioșilor, le intensifică sensibilitatea duhovnicească, îi fac mai receptivi și mai capabili să asimileze învățătura dumnezeieștilor Scripturi.

Așa dar, în general parohienii sînt obișnuiți să cunoască cuprinsul Scripturilor Sfinte, ascultînd în cadrul slujbelor lectura și tîlcuirea pericopelor de rînd.

Intrebarea e : Credincioșii pot ajunge ei, oare, să cunoască, în cadrul slujbelor, Scriptura în întregul ei ?

Răspunsul nu poate fi decît negativ.

Mai întîi, pentru că ei nu participă decît la slujbele din Dumineci și sărbători, ceea ce înseamnă că practic n-au acces decît la acea parte din Scriptură care se transmite prin pericopele rînduite a se citi în Dumineci și sărbători. Cuprinsul pericopelor din zilele de peste săptămîină, credincioșii n-au cum să le cunoască, pentru că, de regulă, în asemenea zile, în parohiile noastre — cu excepția mănăstirilor, firește — nu se face slujbă.

În al doilea rînd, chiar dacă s-ar face slujba în fiecare zi și s-ar da astfel credincioșilor putința de a asculta toate pericopele încadrate în contextul slujbelor dumnezeiești, ei ar rămîne totuși străini de o bună parte din cuprinsul Bibliei, fiindcă nu întreagă Scriptura e împărțită în pericope liturgice.

Și atunci cum pot fi înlăturate inconvenientele acestea ? Cum putem înlătura monotonia din tematica propovedaniei și cum îi putem aduce pe credincioși în legătură cu Sf. Scriptură în întregul ei ?

Iată întrebări la care pîr. Vasile Ionescu a încercat să răspundă în articolul : „Noi orientări omiletice”, publicat în revista „Mitropolia Olteniei”, nr. 10—12, 1955.

În substanță, C. Sa propune să se alcătuiască un program omiletic nou, care să cuprindă următoarele puncte :

1. După lectura la Sf. Liturghie a pericopei de rînd, să se dea citire cazaniei.

2. După „Unul Sfînt”, să se citească și tîlcuiască o pericopă din cele ce nu „se aud” la slujbele din Dumineci și sărbători. Lectura pericopei să fie încadrată în cîntări potrivite și de lecturi din viețile Sfinților sau din Sfinții Părinți.

Utilitatea propunerii e evidentă. Dar felul în care p. Vasile Ionescu înțelege aplicarea ei practică nu ni se pare a fi cel mai potrivit. Și iată pentru ce :

1. Incadrarea după „Unul Sfânt” a unui program de lecturi biblice, predică, lecturi din viețile Sfinților sau din Sfinții Părinți, cu cântări, poate fi interpretată ca o modificare a rînduielilor Sf. Liturghii, ceea ce, credem, nu va putea fi îngăduit.

2. Incadrarea după „Unul Sfânt” a noului program omiletic e prea apropiată de programul catehetic, care, potrivit dispozițiilor în vigoare, trebuie să se desfășoare îndată după Sf. Liturghie. Executarea succesivă a două programe asemănătoare s-ar putea să fie obositoare, mai ales pentru credincioșii care trebuie să stea toată vremea în picioare.

3. Părintele Vasile Ionescu spune că aplicarea noului program omiletic „presupune ajunsă la sfîrșit explicarea Cărții de învățătură”. S-ar părea deci că C. Sa sugerează ca noul program omiletic să se substituie programului catehetic. Cateheza împlinește însă, în cadrul activității didactic-profetice a Bisericii o funcție esențială și de aceea nu poate fi prin nimic înlocuită.

Din motivele acestea socotim că :

1. Lectura noilor pericope menite a aduce „variație și nou-tate” în tematica propovedaniei să se facă în legătură strînsă cu pericopa de rînd. Procedul acesta comportă un avantaj multiplu :

a) Parohienii — foarte sensibili, se știe, la păstrarea intactă a rînduielilor cultice — nu vor interpreta ca o inovație dublarea pericopei de rînd cu una nouă, deoarece ei sînt deprinși ca în cursul uneia și aceleiași Liturghii să audă două pericope citite *una după alta*. Se știe că în răstimpul anului bisericesc survin asemenea cazuri. Ar fi vorba, deci, de generalizarea unui fapt existent în rînduielile cultice și cu care credincioșii sînt deprinși.

b) Înălătură nedumerirea care s-ar produce în cazul că, în cuprinsul aceleiași Liturghii, pericopele biblice s-ar plasa una în inima slujbei, iar cealaltă spre sfîrșitul ei.

O asemenea nedumerire ar putea lua, la credinciosul simplu, forma impresiei că învățăturile cuprinse în prima pericopă ar fi mai importante decît cele cuprinse în pericopa citită mai la marginea slujbei. Din motive ușor de înțeles trebuie să se evite producerea unei astfel de impresii.

c) Sfînta Scriptură și tîlcuirea ei sînt în slujba Tainelor și în primul rînd în slujba Tainei și Jertfei euharistice. Propovedanii

împărtășește credincioșilor nu harul sfîntitor, ci harul pregătitor, adică harul care pune pe ascultători în condiția de a participa, cu cel mai bun folos pentru ei, la aducerea Jertfei celei fără de sînge și apoi la Sf. Împărtășanie. E potrivit, deci, ca citirea pericopelor și tîlcuirea lor să se facă înainte de prefacerea elementelor euharistice.

d) Prin plasarea pericopei celei noi în vecinătatea imediată a Evangheliei de rînd se respectă și se actualizează rînduiala mai veche, potrivit căreia la Sf. Liturghie se citeau *deodată* mai multe părți din Sf. Scriptură.

2. Pericopele menite să dubleze Evanghelia de rînd vor fi mai întîi din Noul Testament. Apoi va fi folosit și Vechiul Testament, a cărui lipsă din sfera propovedaniei nu a rămas fără repercursiuni asupra vieții duhovnicești a credincioșilor.

3. Tîlcuirea noilor pericope să se facă nu sub forma predicii, ci prin folosirea omiliei, Explicarea de fiecare dată a întregii pericope poate aduce pe credincioși în situația ca într-un timp relativ scurt, să cunoască întregul cuprins al Cărilor Sfinte.

Firește, nu puține și nu mici sînt greutățile care stau în calea înfăptuirii unui asemenea program omiletic. Aceasta o știm cu toții. Dar, pe cît se pare, o cale lipsită de greutăți și care să ducă la o ieșire din actuala situație, nu există.

Prot. Dr. D. BELU

Profesor la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

„PROPOVEDUIEȘTE CUVÎNTUL...”

Atitudinea credinciosului față de viață

„Așa a iubit Dumnezeu lumea...” (In. 3, 16)

A. I. Grija cea mai de căpetenie a credincioșilor este dobândirea mîntuirii sufletești. Drumul către mîntuire însă, trece prin viața pămîntească.

2. Mai mult : Credinciosul nici nu poate lucra pentru mîntuirea sa, în altă parte decît în viața aceasta. Și atunci ce atitudine poate avea el față de viața de acum și de aici ?

B. I. Credincioși cu atitudini negative față de viață.

1. Sînt credincioși cu altă credință decît cea creștină, care mărturisesc că viața pămîntească ar fi cufundată iremediabil în rele și plină exclusiv de suferințe. După unii ca aceștia viața n-ar merita să fie trăită, și față de ea n-ar trebui să avem decît o atitudine negativă, de tăgăduire și înăbușire a ei. Nu dezvoltarea puterilor firești, ci comprimarea lor. Nu apropierea de realități, ci desprinderea și fuga de ele. Nu integrarea activă în rînduieșile și dinamismul vieții, ci refugiul în ascetism și mortificație.

2. Chiar în sinul creștinismului s-au ivit unii (manihei, sec. III. p. Hr.), care cultivau un rigorism împins la extrem și promovau o înverșunată dușmănie față de viața aceasta. Pornind și de la premiza greșită că materia ar fi izvorul tuturor relelor, ereticii acum amintiți propoveduiau aversiunea față de lumea materială, față de trup, față de muncă (Cf. Sf. Ciril al Ierusalimului, Cateh. 6. 31).

II. Atitudinea credincioșilor ortodocși față de viață, față de lume, este categoric pozitivă.

1. Credincioșii ortodocși se recunosc obligați să participe, împreună cu ceilalți oameni, la activitatea desfășurată în cadrul naturii, în scopul valorificării ei spre folosul comun. Cuvintele Sf. Scripturi : „In sudoarea feții... îți vei mîncă pîinea...” (Gen. 3, 19), cuprind ideea că, pentru a trăi nu numai ca oameni dar și ca mărturisitori ai lui Hristos, credincioșii trebuie să se integreze activ în rîndurile naturii și în disciplina muncii productive.

2. Credincioșii ortodocși se recunosc obligați să se încadreze în comunitate și să muncească împreună cu ceilalți în scopul înfrumusețării și îmbunătățirii vieții obștești. Ei știu din Sf. Scriptură că trebuie să năzuie

nu numai spre „un cer nou” dar și spre un „pământ nou” (II Petru 3, 13), adică și spre transformarea radicală a vieții de acum și de aici. Credincioșii sînt convinși că înainte de a merge în raiul de dincolo, ei sînt obligați „să iacă din pământul acesta un rai” (Sf. Ioan Gură de Aur).

III. Temeiurile atitudinii pozitive a credincioșilor față de viața aceasta.

1. După învățătura Sf. Scripturi, lumea este zidirea lui Dumnezeu (cf. Geneza). Cîstind pe Ziditorul, credincioșii cînstesc și zidirea Lui (cf. Ps. 18, 103, etc.).

2. Potrivit Sf. Scripturi, Dumnezeu însuși se comportă cu iubire față de lume („Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat...” (In. 3, 16). Credincioșii nu pot să nu se comporte cu iubire față de lumea pe care Dumnezeu însuși o iubește.

3. Intruparea Fiului lui Dumnezeu, viața și activitatea Lui în și pentru această lume (In. 1, 4), obligă pe credincioși să nu fugă de viață, ci să-și asume răspunderea și îndatoririle ce le revin față de ea.

4. De asemenea credincioșii nu pot avea decît o atitudine pozitivă față de lumea asupra căreia, în ziua Cincizecimii, s-au pogorît darurile și puterea Duhului Sfînt (Fapte 2).

5. În sfîrșit, opera realizată de Biserică de-a lungul veacurilor pledează și ea puternic pentru o atitudine pozitivă a credincioșilor față de lume.

C. 1. În jurul nostru e freamăt viu de activitate creatoare. Toate energiile sînt îndrumate și folosite organizat în direcția promovării și îmbunătățirii vieții acesteia.

2. Nici noi credincioșii nu putem rămîne pasivi. Trebuie să ne dăm partea noastră de contribuție fie că e vorba de munca în cadrul naturii (agricultură, minerit, etc.), fie că e vorba de munca în cadrul comunității (întreprinderi, uzine, fabrici, etc.).

3. Convingerea că lumea aceasta e de la Dumnezeu și constituie obiectul iubirii și purtării Lui de grijă, să fie, pentru noi, îndemn puternic de a răspunde cu tragere de inimă chemărilor și îndatoririlor față de viața de acum și de aici.

Viața aceasta pentru credincios ce însemnează

A. 1. Credința nu este ceva menit a rămîne în sfera vieții interioare a credinciosului. Ea este o forță care se cere a fi manifestată prin grai și — faptă. Credința este mărturisire.

2. Mărturisirea credinței nu se poate face decît în viața aceasta, în lumea în care trăim acum. Aceasta însemnează că, pentru credincios, lumea aparține fenomenului credinței întocmai cum aparține Dumnezeu care dă credința, și credinciosul care o primește și o mărturisește.

Drept aceea, pentru credincios lumea este de o importanță primordială. În ce constă, pentru el, această importanță?

B. I. Lumea de acum și de aci este pentru credincios condiția esențială a existenței sale ca om.

1. Ca orice om, credinciosul se naște și trăiește în această lume. Fără bunurile pe care lumea i le pune la îndemînă, el n-ar putea trăi și nu s-ar putea dezvolta nici trupește, nici sufletește.

2. Ca om, credinciosul este chemat să ducă o viață morală și socială. Viața morală și socială însă, înseamnă hotărâni, manifestări, fapte.

Acestea reclamă în mod necesar : a) un loc unde ele să se poată concretiza ; b) alte ființe către care să fie îndreptate.

Prin latura morală și socială a ființei sale, credinciosul e legat în mod necesar de lume.

II. Lumea este pentru credincios, locul descoperirii dumnezeiești și al deciziunii pentru Dumnezeu.

1. Lumea e locul în care Dumnezeu se face cunoscut credincioșilor.

a) Pe pământ s-a descoperit primilor oameni (Gen. 1—4).

b) Pe pământ s-a descoperit Patriarhilor, lui Moisi și celorlalți profeți (Gen. 2, etc. ; Exod 3 ; 20 ; etc.).

c) Pe pământ s-a descoperit apoi prin însuși Fiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos (Evrei 1, 1).

2. Pe pământ se decid credincioșii să primească învățăturile descoperite.

a) Descoperirea lui Dumnezeu nu silește, ci cheamă prin cuvânt și exemplu, urmînd ca acei care aud această chemare să ia în mod liber hotărîrea de a o primi sau nu.

Propovăduirea învățăturilor descoperite și auzirea lor (Rom. 10, 13—14) nu se pot realiza decît aici, în viața aceasta.

b) Hotărîrea de a primi sau nu pe Iisus Hristos, credinciosul nu o poate lua decît aci, nu în viața de dincolo. Dincolo e locul răsplătirii, nu al faptelor.

III. Valorificarea învățăturilor descoperite credinciosul nu o poate face decît în lumea aceasta.

1. Poruncile Decalogului sînt date pentru viața pămîntească. Ferirea de idolatrie, ajutorarea părinților, respectul semenului în persoana lui fizică și morală, nu au înțeles decît pentru viața din lumea aceasta. Tot așa virtuțile cuprinse în Fericiri. E limpede de asemenea că faptele îndurării trupești și sufletești nu pot fi îndreptate decît asupra semenilor noștri din lumea aceasta. („Cuvine-se să fac pînă este ziuă lucrurile celui ce m-a trimis ; că vine noaptea cînd nimeni nu poate să lucreze” (In 9, 4).

2. Obiectivul poruncilor dumnezeiești este Impărăția lui Dumnezeu. Aceasta nu poate fi căutată însă decît aici, în viața pămîntească (Mt. 6, 33). Nimeni nu poate intra în împărăția cerurilor fără să facă voia Tatălui. Și despre o înfăptuire a voinții Tatălui nu poate fi vorba decît aici în viața de acum și de aici. (Mt. 7, 21 ; cf. și 11, 12 ; 16, 16 ; 1 Cor. 4, 20, etc.).

C. 1. Prețuim lumea aceasta și ca oameni, și ca mărturisitori ai credinței creștine.

O prețuim ca oameni fiindcă într-însa ne putem dezvolta însușirile sufletești și trupești ; în lumea aceasta putem participa la binefacerea și bucuriile vieții.

O prețuim și ca mărturisitori ai credinței creștine pentru că lumea aceasta e singurul loc unde putem cunoaște pe Dumnezeu și unde putem lucra pentru înfăptuirea Impărăției Sale.

2. Să dăm slavă lui Dumnezeu pentru că, așezîndu-ne în această lume, ne-a pus condiția de a fi fericiți și noi, creaturile Sale.

Cuvintele: „Nu iubiți lumea...” (In. 2, 15) ce înțeles au

A. 1. În Sf. Scriptură întâlnim cuvinte de prețuire a vieții și lumii acesteia („Și a privit Dumnezeu toate câte făcuse și iată erau bune foarte” Gen. 1, 31; cf. și Ex. 20, 12; Deut. 5, 33; 6, 2; Ef. 6, 3, unde viața lungă pe acest pământ e făgăduită cu răsplată, etc.). Dar tot acolo în Sf. Scriptură întâlnim și expresii care ar părea să afirme că lumea pămîntească e întru totul vrednică de disprețuit. De exemplu, în Epistola a II-a a Sf. Ioan, citim: „Nu iubiți lumea, nici cele ce sînt în lume. Dacă cineva iubește lumea, nici iubirea Tatălui nu este întru El” (cap. 2, 15).

2. S-ar părea deci, că Sf. Evanghelist Ioan ne îndeamnă să ne întoarcem fața de la cele ale vieții pămîntești și să nu iubim nimic din cele de acum și de aici. Dar acesta să fie adevărul?

B. 1. Sf. Apostol Ioan nu interzice în mod absolut iubirea față de lumea pămîntească pentru că:

1. Același Sf. Evanghelist ne spune că lumea aceasta e de la Dumnezeu. „Toate printr-însul (prin Cuvîntul) s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut” (In. 1, 3); „Lumea printr-însul s-a făcut” (In. 1, 10); „Vrednic ești Doamne și Dumnezeul nostru să primești mărirea... căci Tu ai zidit toate” (Apoc. 4, 11). Mărturisind că lumea e de la Dumnezeu, Evanghelistul nu ne poate îndemna să avem o atitudine negativă, de ură față de ea. Nu ne putea îndemna să urim lucrul minilor lui Dumnezeu.

2. Sf. Apostol și Evanghelist ne mai învață că însuși Fiul lui Dumnezeu a venit în lume în scopul mîntuirii ei religioase. Logosul însuși a socolit potrivit să se îmbrace în trup material și să se supună rînduielilor vieții pămîntești. („Și Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălăsluit întru noi”. (In. 1, 14; 1, 11); „Mărturisim că Tatăl a trimis pe Fiul Mîntuitor al lumii” (In. 4, 14).

Intruparea, viețuirea și activitatea Fiului lui Dumnezeu în această lume constituie o dovadă puternică despre prețuirea pe care Ziditorul o arată zidirii Sale.

3. Sf. Evanghelist mărturisește direct că Dumnezeu a arătat lumii pămîntești o iubire atît de mare, încît chiar pe Unul-Născut Fiul Său L-a dat pentru mîntuirea ei (In. 3, 16). Și atunci mai putea oare Sf. Evanghelist să ne dea îndemnul de a urî lumea pe care Dumnezeu o iubește atît de mult?

II. Cuvintele Sf. Evanghelist: „Nu iubiți lumea...” sînt totuși categorice. Ele ne cer să nu iubim lumea. Așadar, pe de o parte Sf. Apostol ne îndeamnă să ne comportăm cu iubire față de lume, iar pe de alta ne îndeamnă să n-o iubim. Cum se împacă una cu alta?

1. Cînd zice să iubim lumea, Sf. Apostol se gîndește la lume: a) ca zidire a lui Dumnezeu; b) ca loc al descoperirii supranaturale; c) ca loc al întrupării Mîntuitorului; d) ca loc în care credincioșii pot lucra în vederea mîntuirii lor. Iar cînd zice să n-o iubim, se gîndește la lume întrucît e contaminată și slujește păcatului.

2. După învățătura Sf. Scripturi, în lumea aceasta sînt și credincioși potrivnici poruncilor Domnului și robi ai păcatului. (In. 8, 34) întrucît păcatul are caracter negativ, distructiv (Sf. Scriptură îl numește „șarpe”; dinți

„de leu... care omoară sufletele oamenilor”; „sabie... de amîndouă părțile ascuțită” care produce rană fără vindecare (Iis. Sir. 21, 2, 3, 4); „poldul morții” (I Cor. 15, 56; etc.), și întrucît nimicește în om dragostea cea către Dumnezeu și către semenii, el nu poate fi obiect al iubirii credincioșilor, ci al urii lor.

3. Sf. Scriptură face deosebire între păcat și păcătos. Ea ne poruncește nouă credincioșilor să urim păcatul (Ps. 96, 10), nu și pe făptuitor. Față de unul ca acesta ne îndeamnă să fim cu grijă, să-l îndreptăm cu duhul blîndețelor (Gal. 6, 1); să ne rugăm pentru el (I In. 5, 16). Domnul însuși s-a întrupat tocmai în vederea mîntuirii păcătoșilor („Iisus Hristos a venit în lume ca să mîntuiască pe cei păcătoși dintre care cel dintîi sînt eu” (I Tim. 1, 15; cf. și Mc. 2, 17, etc.).

III. Călugăria și practicile ascetice din sînul Bisericii nu pot fi invocate ca dovadă despre atitudinea negativă a creștinismului față de lume.

1. Practicile ascetice (postul, lepădarea de sine, înfrînarea pornirilor instinctuale, renunțarea de bună voie la unele lucruri, chiar cînd ele sînt permise), nu mutilează firea credinciosului, ci o ajută să se dezvolte în direcția caracterului religios-moral.

2. Înclaustrarea în mănăstire nu se face din dispreț maniheic față de lume, ci se face în scopul unei cît mai bune pregătiri duhovnicești a călugărului, pentru ca porunca iubirii de Dumnezeu și a semenilor s-o poată valorifica în gradul cel mai înalt.

C. 1. Să nu iubim lumea, ne învață Sf. Apostol Ioan. Adică să nu ne alinăm ființa de păcatele acestei lumi; să nu ne folosim mintea, însuflețirea, puterile, pentru a promova răul din noi și din jurul nostru.

2. Tot ce reprezentăm noi ca energie, toată priceperea, întreaga noastră ființă s-o închinăm iubirii față de tot ce ne face mai buni, mai oameni, mai frați cu ceilalți. Aspirațiile curate ale ființei proprii, familia, pămîntul, Patria, Biserica, toate ne solicită iubirea. Să dăm ascultare acestei chemări, fiind încredințați că nu sîntem credincioși creștini decît în măsura în care la ura neîmblînzită față de păcat adăugăm dragostea activă, statornică față de Dumnezeu și față de semenii, față de viață și față de muncă.

Prof. D. BELU

MĂNĂSTIREA BRÎNCOVENEASCĂ DE LA SÎMBĂTA DE SUS

Mănăstirile și schiturile din țara noastră sînt mărturii ale religiosității poporului nostru dreptcredincios și monumente istorice de deosebită însemnătate culturală. Cele din Ardeal au îndeplinit, la cumpene de vremi, funcția de păzitoare a curăției credinței ortodoxe răsăritene, față de ofensiva papistașe, care slujindu-se de elementele ei de șoc — curtea imperială de la Viena, călugării iezuiți și unii episcopi ai fostei biserici unite — căuta să ne rupă orice legături nu numai cu Ortodoxia răsăriteană, ci și cu frații noștri romîni de peste Carpați.

Planul acesta întunecat a fost dezvăluit cu ocazia jurămîntului pe care mitropolitul apostat Atanasie Anghel a trebuit să-l facă la Viena, făgăduind să se „lapede de toată corespundența și dătătura în știință prin scrisoare și prieteșugul șișmaticilor (scil. : ortodocșilor), a ereticilor și a Craiului sau Vodei Țării Muntenestei, nici o carte de acum înainte cu aceia răspuns nu voi avea și nici pe bucureștean mai mult al meu arhiepiscop și mitropolit a fi, nu-l voi cunoaște, dară eu într-una cu tot soborul meu Arhiepiscopului de Estergom mă smeresc (scil. : mă supun), pre acesta a fi mitropolitul meu îl cunosc, de acesta în toate..., asculta-voiu”. Acest jurămînt a fost calificat „cel mai înjositor act public, săvîrșit pînă atunci de vreun vlădică romînesc” (N. Iorga).

De-a curmezișul ofensivei papistașe care urmărea prin toate mijloacele înstrăinarea credincioșilor romîni din Ardeal de „legea strămoșească”, s-au așezat masele populare, preoții conștienți care nu înțelegeau să sufere ocara de-a fi stigmatizați ca „nepopi” prin trecerea la uniație și viețuitorii sfînteor schituri și mănăstiri de dincoace de munți.

Mai puțin cercetat de dărnicia celor avuți (voievozi, boieri, etc.), care s-au înstrăinat de popor pentru titluri nobilitare și pentru domenii crăiești, Ardealul de altădată n-a avut atîtea așezăminte mănăstirești ca țăările romînești de peste munți. Totuși, față de situația de astăzi, numărul lor era impresionant. Părintele Ștefan Meteș, în lucrarea sa despre „Mănăstirile romînești din Transilvania și Ungaria” (Sibiu, 1936, vezi p. XII, ș. a.), a identificat și studiat nu mai puțin de 168 mănăstiri și schituri existente cîndva în aceste țări. Cele mai multe din ele sălășluiau la călcîiul Carpa-

ților. Țara Făgărașului deținea înființarea, cu 35 mănăstiri și schituri (cîte figurează în statistica părintelui Șt. Meteș). Cu excepția cîtorva ctitorii voievodale, cele mai multe din aceste vetre mănăstirești au răsărit din jertelnicia pilduitoare a oropsitului nostru popor.

Unde sînt ele ?

Au pierit luptînd pentru apărarea credinței ortodoxe și pentru apărarea ființei naționale a romînilor ardeleni. Mucenicia Sfintei Mănăstiri brîncovenești de la Sîmbăta de Sus, stă mărturie îndurerată despre pătimirile acestor așezăminte bisericești.

Eră cea mai de seamă și cea mai frumoasă mănăstire dintre Olt și Carpați. Despre obîrșia ei, o inscripție din proscomidier glăsuiește astfel : *„Această mănăstire s-a zidit cu toată cheltuiala Măriei Sale Constantin Brîncoveanu, fost voievod a toată Ungro-Vlahia, a Sfinției Sale părintelui egumen al mănăstirii și a Domnialor ctitori : Manolache, Rafail, etc.”*. O conscripție făcută în 1748 confirmă caracterul ei de ctitorie brîncovenească, adăugînd că Mănăstirea avea atunci 10 viețuitori, iar numirea egumenului se făcea cu încuviințarea Domnului pe pămînt, unul din urmașii lui Constantin Brîncoveanu, care stăpînea domeniile voievodale de la Sîmbăta de Sus.

Așezată la poalele Munților Făgărașului, într-o adevărată „gură de rai”, Mănăstirea era închinată „Sfintei Născătoare de Dumnezeu”. Biserica ei avea 18 m lungime, tot atîta înălțimea cupolei de la fundamînt și pînă sus și 6 m lățime. Proporționat construită (cu pridvor, pronaos, naos și altar), ea are un stil arhitectonic îngrijit. A fost zugrăvită de meșteri din Țara Romînească, în anii 1766—77. În apropierea ei, se aflau chiliile viețuitorilor.

Ca și ceilalți călugări ai vremii, viețuitorii acestui sfînt locaș se îndeletniceau cu îndeplinirea exactă a orînduirilor monahale, cu cultivarea pămîntului și cu săvîrșirea unei lucrări culturale de proporții apreciabile pentru vremile acelea. În spinările lor girbovite de post și ajunare, ei treceau peste nedreptele hotare despărțitoare de frați cărțile de învățătură care ieșiau din teascurile tiparnițelor mănăstirești de dincolo de Carpați și le răspîndeau în toată țara Ardealului. Trecînd peste toate opreliștile, ori cît de strașnice ar fi fost ele, acești smeriți clăugări făceau legătura între romîni ardeleni și frații lor din Muntenia și Moldova, ținînd trează conștiința unității lor naționale și de credință.

Suprema contribuție la apărarea credinței strămoșești de orice întinăciune „ereticească” — și, cu ea, a conservării conștiinței naționale a romînilor ardeleni — acești călugări aveau s-o aducă abia după anul 1700.

Evenimentele, se cunosc. „Trădania” lui Atanasie Anghel a prăvălit Biserica ardeleană pe povîrnișul unei înrobiri religioase-bisericești, pe care poporul credincios o refuza și o combătea cu o înverșunare mucenicească. S-a urzit atunci grandioasa epopee a dezrobirii religioase-bisericești a romînilor ardeleni, care umple aproape în întregime istoria zbuciumatului veac al XVIII-lea. Pururea pomeniții călugări Cuv. Visarion Sarai, Nicodim și mai ales Cuv. Sofronie de la Cioara, au răscolat turma rămasă fără păstor împotriva fărădelegilor vînzătorilor și asupritorilor ei.

Mănăstirile noastre — adevărate fortărețe ale Ortodoxiei ardelenе — au plătit scump împotrivirea lor față de unirea cu Roma. Din ordinul crunt al generalului austriac Nicolae Adolf de Buccow, dat în anul 1761, cele de lemn au fost arse, iar cele de zid dărimate cu tunul. Unii episcopi uniți și apoi împăratul Iosif II (1782) au desăvârșit opera de „pacificare” a generalului Mariei Terezia. La sfârșitul veacului al XVIII-lea, altarele noastre mănăstirești erau pustiite, viața monahicească stinsă.

Ctitoria brîncovenească de la Sîmbăta de Sus a scăpat ca prin minune de tunurile „misionare” ale lui Buccow, datorită așezării sale ferite și influenței pe care o mai aveau în treburile lăuntrice ale Ardealului urmașii lui Brîncoveanu. Impotriva ei, însă, se prăvălesc pîrile mai-marilor bisericii unite: protopopul Constantin Ioanovici din Făgăraș (în 1751—52), vicarul episcopesc Petru Pavel Aaron (1749), episcopul Atanasie Rednic (în 1769) și episcopul Grigorie Maior (1779). Călugării mănăstirii sînt denunțați autorităților principatului Ardealului, ca „răi schismatici” (At. Rednic), fiind dovediți că lucrează „spre cea mai mare pagubă a sîntelei religiuni unite” (P. P. Aaron). Impotriva lor și a făgărășenilor, „înalta secție catolică” a guvernului ardelean este solicitată de P. P. Aaron, „să îngrijească cu religiozitate și de remedii externe”, pentru că „acestea două localități” sînt „piatră de poticnire, scandal și suprem pericol pentru sacra religie unită nu numai în districtul Făgăraș, ci prin faima lor și în locuri mai îndepărtate”.

După repetate demersuri la protectorii uniției, episcopul Grigorie Maior reușește să-și vadă împlinită crunta dorință. În noiembrie 1785, mănăstirea a fost dărîmată. Toate încercările făcute de domnii de pămînt Nicolae și Efrem Brîncoveanu, pe lîngă guvernul ardelean, de-a o scăna de pieire, s-au dovedit zadarnice. Ca atîtea alte locașuri de închinare ale Bisericii ortodoxe ardelenе, ctitoria brîncovenească de la Sîmbăta de Sus a căzut sub loviturile de măciucă ale „remediilor externe”; aplicate „cu religiozitate” de „înalta secție catolică” a guvernului ardelean, la instigațiile amintiiților vlădici uniți. Prăpădul i-a distrus chiliile pînă în temelie, iar călugării au fost alungați. Bisericii mănăstirii, i-au fost dărîmate pridvorul, partea superioară a cupolei și boltitura de deasupra sfîntului altar. Pe ruinele ei au crescut mesteacani și bălării.

Aproape un veac și jumătate a zăcut în această stare de plîns.

Așa a găsit-o profesorul de teologie de la Sibiu, dr. Nicolae Bălan, într-o excursie făcută cu studenții săi prin părțile acelea. N-a trecut nepăsător pe lîngă vaietul zidurilor zdrobite, din ale căror rămășițe jalnice graiul îndureratului nostru trecut cerea repararea fărădelegii ce s-a săvîrșit în curțile casei Dumnului.

Înălțat în scaunul mitropolitan al Ardealului, pururea pomenitul nostru arhipăstor a purces la restaurarea acestui sfînt locaș. Binecuvîntata lucrare s-a săvîrșit cu ajutorul daniilor obștești, număroase și substanțiale, care au început să fie strînse în anul 1927.

BISERICA DIN ROȘCANI

În părțile Hunedoarei, la o depărtare de 6.750 km de orașului Dobru (fost reședință de protopopiat ortodox român), se află comuna Roșcani. Paroahia ortodoxă de acolo are o biserică veche, de zid, asupra căreia s-a oprit cu atențiune și interes științific răposatul profesor de istoria artei de la Universitatea din Cluj, dr. Coriolan Petranu, cercetînd și studiînd trecutul ei, pentru înfiia dată, cu pricepere de cunoscător, în cursul anilor 1938—1939. Rodul acestor cercetări competente, servește ca material documentar pentru prezentarea ce o facem aici. (Vezi dr. Coriolan Petranu : Un vechiu monument istoric : Biserica din Roșcani ; în : Omagiu I. P. S. Sale dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorie. Sibiu 1940, p. 643—646).

Profesorul C. Petranu fusese solicitat de Mitropolitul Nicolae să inventarieze, fotografieze și studieze bisericile de lemn din cuprinsul fostului județ Hunedoara. „Imi era cu neputință ca, cu această ocazie să nu vizitez și examinez și bisericile din zid ce cădeau în cale, mai ales că bănuiam, că și între acestea voi găsi monumente vechi românești nepublicate și necunoscute științei. În privința aceasta — spune C. Petranu (p. 643) — nu m-am înșelat. În comuna Roșcani am găsit o veche biserică românească de mare însemnătate”.

Prin dimensiunile ei, biserica din Roșcani este una din cele mai mari biserici vechi, românești, din Ardeal. Clădirea are o lungime de aproape 20 m. E construită din piatră brută, iar amănunțele sînt cioplite din piatră de talie. Bolta semi-cilindrică a naiei, e din cărămidă. Galeria turnului e din lemn. Turnul e acoperit cu tinichea, iar naia și sf. altar cu șindrilă.

După tradiția locală, acest sfînt locaș ar fi o străveche ctitorie a familiei nemeșesti Caba. Mai mulți țărani din Roșcani poartă și astăzi acest nume.

Tradiția locală este întărită de datele aflătoare în inscripțiile bisericii. Pe peretele din stînga al altarului, jos, o inscripție epigrafică glăsuiește astfel : „1766 Pomenit se fie întru împărăția cerului c(t)itorul sfînți acestii biserici Caba Raț Agnes + Laslo”. Prof. C. Petranu opinează că inscripția, în partea ei finală, trebuie citită „Caba Laslo + Raț Agnes” (care va fi fost soția celui dintîi).

Pictura murală din partea de sus a peretelui apusean al naiei, înfățișează pe ctitorii bisericii, cu familia lor : un nobil, soția lui și copiii (1 băiat și 2 fete), ținînd pe palme ctitoria lor, biserica din Roșcani, sub care se vede o criptă (gropniță). Ei poartă costumele nemeșesti ale Ardealului veacului XVIII.

Ctitorii au fost înmormîntați în cripta de sub naia bisericii. „Ridicînd lespedea de piatră din navă intrăm de fapt într-o criptă, în care găsim oseminte resfirate, cenușe, amănunte de sicriu și îmbrăcăminte. Cismele și centura ce se pot vedea în criptă sînt aceleași de pe pictura votivă. Sabia și alte amănunte au dispărut — după părerea sătenilor — în 1918, cu ocazia revoluției, cînd cripta a fost prădată de unii săteni” — spune C. Petranu (p. 644).

Din inscripție, pictura votivă, rămășițele de pictură și unele detalii arhitectonice, s-ar părea că biserica ar fi fost construită în anul 1766. Amănuntele de stil indică, însă, ca dată a zidirii ei, veacul XIV sau XV. Într-adevăr, biserica are contraforturi, ușa ei de intrare are cioplitură în piatră cu arc frînt, ferestruia de jos a turnului de-asemenea, iar în altar, o nișă mică are arc în acoladă. Aceste amănunte sînt de stil gotic, înrudite vădit cu cele ale bisericilor zărandene Crișcior (veacul XIV) și Ribița (veacul XV, la început). Se știe precis că pictura bisericii din Crișcior a fost executată între anii 1389—1390, iar a celei din Ribița în 1417, așa că originea ev-medievală a acestor sfînte locașuri este sigură. În inscripția votivă a bisericii din Roșcani apare, deci, al doilea ctitor al ei, cel ce a restaurat-o în anul 1766.

Insemnătatea acestui monument istoric, pentru istoria artei romînești din Ardeal, zace întii de toate în vechimea lui. Ardealul are puține biserici de zid cu o vîrstă atît de venerabilă. În al doilea rînd, este vrednic de reținut faptul că în miezul veacului XVIII, cînd se depuneau cele mai mari silințe pentru consolidarea unirii cu Roma, cînd bisericile ortodoxe erau răpite și atribuite abuziv uniților, se mai găseau nobili romîni neșesnaționalizați care departe de a-și părăsi credința strămoșească, își înveșniceau numele restaurînd — ca familia Caba — vechi locașuri de cult ortodox. „Detaliile gotice cioplite în piatră, mărimea bisericii, pictura ei votivă, îi asigură un loc de onoare între monumentele noastre” — spune C. Petranu (p. 646).

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

GHEORGHE LAZĂR

*Pe peretele de miazănoapte al aulei Institutului Teologic Universitar din Sibiu, a apărut în anul trecut — prin osîrdia și purtarea de grijă a rectorului, P. C. prof. dr. Sofron Vlad — o galerie de tablouri ale astenitorilor cu care se mîndrește pe bună dreptate acest vechi așezămînt de cultură și educație creștină ortodoxă. În această galerie, tabloul **care-l** înfățișează pe Gheorghe Lazăr e cap de coloană.*

Gheorghe Lazăr a fost cel dintîi dascăl al școalei de pregătire a preoților ortodocși din Ardeal, care a luat ființă în anul 1811, la Sibiu

Născut în Avrig, lîngă Sibiu (în 1779 sau, după alții, în 1781), dintr-o familie țărănească, a fost remarcat de baronul Brukenthal, cel dintîi cetățean sas al regatului Ungariei care s-a ridicat pînă la demnitatea de guvernator al Transilvaniei. Acesta l-a sprijinit să urmeze studii superioare de drept, fizică, matematică, filozofie și teologie .

Inapoiat la Sibiu, a fost hirotonit diacon și numit profesor la școala de pregătire a candidaților la preoție. Cinci ani mai tîrziu — la 5 decembrie 1816 — a părăsit plin de amărăciune și de nădejdi nu numai această școală, ci și Ardealul, trecînd în Muntenia. Amărăciunile i-au fost pricinuite de neînțelegerile avute cu episcopul Vasile Moga și cu poliția principatului ardelean, care-l pusese sub urmărire pentru ideile și manifestările sale revoluționare. În Țara Romînească spera să aibă teren prielnic pentru valorificarea științei sale de carte, punînd-o în slujba afirmării și propășirii culturii naționale, cum s-a și întîmplat.

În Principatele Romîne, la începutul veacului XIX, se pornise o mișcare de redeșteptare națională, sub influența ideilor generoase ale revoluției franceze, aduse de tinerii care au studiat în Apus. Pe tărîm cultural, această mișcare a adus la înființarea de școli romînești ; pe tărîm politic, ea s-a afirmat prin lupta și jertfa lui Tudor Vladimirescu.

La Iași, în 1803, mitropolitul Veniamin Costache a înființat Seminarul teologic de la Socola. Cîțiva ani mai târziu, luă ființă o școală de pregătire a viitorilor ingineri hotarnici. Animatorul ei a fost Gheorghe Asachi, fiu de preot, care își dobîndise o temeinică pregătire inginerescă la Lwow, Viena și în Italia. Pe lângă „științele trebuincioase unui inginer politic”, pe care era îndatorat să le predea de la catedră în temeiul numirii sale ca profesor (15 noiembrie 1813), Gh. Asachi își înzestra elevii cu cunoștințe de istoria patriei, făcîndu-le o serioasă educație națională, în ciuda profesorilor de la școala grecească din Iași. Aceștia nu vedeau cu ochi buni activitatea noii școli și susțineau că limba romînă nu e o limbă cultă, în care să poată fi predate științele superioare.

La fel stăteau lucrurile în Muntenia. După ce activase cîțiva ani ca dascăl al unor copii de boieri și ca inginer hotarnic, Gheorghe Lazăr fu numit (la 5 aprilie 1818) profesor și diriguitor al școalei de ingineri hotarnici care luase ființă atunci, în chiliile mănăstirii Sf. Sava (în fața clădirii centrale a Universității de azi din București, unde-i acum statuia lui Mihai Viteazul). Ca și Gh. Asachi în Moldova, pribeagul ardelean împlotea lecțiile de matematică și geometrie cu cunoștințe de istorie și filozofie, însușind școlarilor de cele mai felurite vîrste dragoste față de trecutul poporului romîn și încredere în viitorul lui.

La îndemnul lui, o mulțime de tineri au plecat la studii, în țările apusene, spre a se pregăti pentru slujba de dascăli ai școalelor romînești de dincolo de munți. Revoluția lui Tudor Vladimirescu și cea de la 1848 au văzut ridicîndu-se numeroși luptători pentru drepturile poporului din rîndurile generației crescute în ideile înaintate ale lui Gheorghe Lazăr.

Bolnav și sleit de puteri, după ce școala i se închisese din pricina evenimentelor vremii, Gheorghe Lazăr s-a înapoiat la Avrîg, unde muri în 1823. Pe piatra mormîntului lui, situat în preajma intrării bisericii din satul natal, elevi recunoscători au pus să se graveze aceste versuri :

Precum Hristos pe Lazăr din morți a înviat,
Așa tu Romînia din somn ai deșteptat.

Gheorghe Lazăr, inginer hotarnic și promotor al culturii romînești în țara de peste munți, a fost înainte de toate teolog ortodox ardelean și slujitor al sfintei noastre Biserici. Pentru exactitatea acestei afirmații, stau mărturie pregătirea teologică ce și-o făcuse la Viena, intrarea sa în cler, anii de dascălie la școala preoțească din Sibiu și chiar unele preocupări ărturărești ale sale. Că n-a găsit la Sibiu mediul prielnic unei desfășurări normale a capacității și rînei sale didactice și publicistice, e riguros adevărat și e explicabil, fără să fie cituși de puțin scuzabil. Superiorul său te-

rarhic, episcopul Vasile Moga, fără să fie om rău, cu Gheorghe Lazăr nu s-a purtat bine. O serie de acte și documente inedite, studiate și prezentate înaintea cu patru decenii vechii Academii Române (vezi I. Lupaș : Episcopul Vasile Moga și Profesorul Gheorghe Lazăr ; în : *Analele Academiei Române*, tom. XXXVII, Mem. Secț. Ist. nr. 21, București 1915), au limpezit pricinile conflictului care l-a determinat pe Gh. Lazăr să ia drumul pribegiei.

Episcopul Vasile Moga era un vlădică „necărturar” și familiarist. Prezența lui Gheorghe Lazăr în preajma scaunului său vlădicesc era incomodă pentru un ierarh a cărui pregătire teologică n-o depășea pe aceea a unui simplu preot de sat. Era evident, pentru oricine, că dascălul avrigean ar fi putut sta cu mai mult drept și cu altă prestanță în jețul arhieresc pe care-l dobândise cu totul întâmplător fostul paroh din „Sas-Sebeș”. Să fi scăpat vre-o vorbă, în acest sens, Gheorghe Lazăr, a cărui limbă era de multe ori prea ageră și vre-un „binevoitor” s-o fi strecurat în urechea vlădicului ? Să fi fost aceasta o simplă presupunere a cuiva dintre rudeniile ocrotite mărinimos de Vasile Moga la curtea lui, care îi va fi prezentat-o ca certitudine ? Posibil. Fapt este că indispoziția sa față de învățatul dascăl în teologie nu mai era o taină nici pentru ucenicii lui **Gheorghe Lazăr**. Este semnificativă și profund regretabilă întâmplarea petrecută în 19/31 iulie 1814 : Unul dintre acești ucenici, „diacul” Ioan Feketits, om slab de caracter și pricinaș, dojenit fiind de Gheorghe Lazăr pentru că lipsea mereu de la cursuri și își deșăina dascălul atît în oraș, cît și la vlădicie a sărit la el și l-a maltratată crunt, crăpîndu-i capul și încercînd să-l azvîrle pe fereastră, în curtea școalei, spre a-l compromite în fața elevilor. Plîngerea îndreptată de Gheorghe Lazăr împotriva acestei samavolnicii, s-a dovedit zadarnică. Episcopul Vasile Moga ancheta cazul în mod unilateral și umilitor pentru dascălul năpăstuit, audiind numai școlari aleși pe sprînceană și neîncrednîndu-l de Gheorghe Lazăr de nici un răspuns. Netrebnicul care a ridicat mîna asupra dascălului său, avea ușa deschisă la episcop, oricînd.

Episodul petrecut într-o berărie din Sibiu, cînd Gheorghe Lazăr ar fi ridicat paharul în cinstea lui Napoleon Bonaparte, atrăgîndu-și astfel indispoziția poliției principatului, putea să fie trecut cu vederea, dacă Vasile Moga i-ar fi luat apărarea. Nu a avut, însă, noblețea de suflet să facă un astfel de gest, deși trecerea lui pe lingă puternicii vremii era destul de mare.

La 5 decembrie 1816. Gheorghe Lazăr a fost destituit. La aceeași dată, în locul său a fost numit Ioan Moga, zis „teologul”, nepotul episcopului. Graba dovedită de Vasile Moga în a-și plasa fără întîrziere omul de casă, lasă să se întrevadă că de mai multă vreme plănuiise îndepărtarea indezirabilului.

Activitatea didactică-teologică a lui Gheorghe Lazăr, deși de scurtă durată, a fost remarcabilă pentru vremile de-atunci. Ca profesor la școala preoțească, era îndatorat să țină zilnic elevilor 6 ore de prelegeri, deprinzându-i în tipic și în cîntarea bisericească.

Pe tărîm cărțurăresc, în anii ostenelilor sale la Sibiu, a alcătuit un „Compendiu din Geografia Transilvaniei”, o Gramatică romîno-germană și un tratat de teologie. Acesta din urmă — încheiat încă în 1811 și prezentat guvernului transilvan spre cenzurare și tipărire în 1814 — se pare că era traducerea în romînește a lucrării Ieromonahului moscovit PLATON : *TEOLOGIA CREȘTINA* (Ieromonach Platons Cristliche Theologie). Ostilitatea tenace a lui Vasile Moga a împiedecat tipărirea lor. În ce privește amintitul tratat teologic, la 30 iunie 1815 episcopul Vasile Moga scria guvernului transilvan să nu tipărească traducerea prezentată de Gheorghe Lazăr, susținînd că ea ar cuprinde multe greșeli de cuvinte, neîngăduite de învățătura Bisericii noastre.

Obiecțiunea era neserioasă, căci greșelile superficiale la care se referea episcopul, puteau fi îndreptate ușor în cursul tipăririi cărții. Ca să fie mai sigur de reușita demersului său, episcopul Vasile Moga nu s-a sfiit să afirme în raportul către guvern că : „Romînii austriaci, pentru care se lucrează această carte și care de altfel nu trebuie să fie supuși moscoviți, nu se cuvine să învețe doctrina pe care părintele Platon a împărtășit-o țarului rusesc Paul, ci numai ceea ce au învățat Hristos și Apostolii”.

„Toate încercările lui Gheorghe Lazăr de a contribui cu munca sa pricepută și devotată la sporirea literaturii didactice și prin aceasta la îmbunătățirea învățămîntului în Ardeal, au rămas zadarnice” (I. Lupaș : O. c. p. 12, resp. 878).

Un merit deosebit al dascălului de teologie Gheorghe Lazăr zace în stăruința pe care o depusese spre a convinge autoritatea bisericească să nu admită la hirotonie decît candidați temeinic pregătiți, adică absolvenți ai cursului de 6 luni, cît dura atunci perioada de școlarizare. Dar și această inițiativă a lui s-a izbit de îngustimea de vederi a episcopului Vasile Moga, care nu și-a înțeles datoria elementară de-a pretinde candidaților la preoție dobîndirea pregătirii minimale în școala ce-o aveau la îndemînă. Semnificativ este, în această privință, cazul aceluiași netrebnic de „diac”, Ioan Feketits. Acesta, pierzîndu-și răbdarea de-a se mai trudi cu învățătura de carte timp de 6 luni și știindu-se sprijinit de vîlădică, a cerut să fie sfințit preot înainte de terminarea studiilor. Gheorghe Lazăr s-a opus de fiecare dată cînd afla că Vasile Moga se arăta gata să hirotonească preoți niște „bușteni întunecați” și „dobitoace necuvîntătoare”, cum se exprima cînd îl biruia indignarea și mîhnirea sufletească.

Și aceste obstrucții, deplin îndreptățite, au contribuit la înrăutățirea relațiilor dintre vlădică și învățatul dascăl de teologie.

Fire simfitoare, minte ageră și clar-văzătoare, Gheorghe Lazăr s-a prădădit înainte de vreme, doborât de lipsa de înțelegere a contemporanilor săi. Vremea viețuirii sale este, modest spus, și vremea SA. Lumina pe care a aprins-o el cu sfință îndrăznire și cu ostenele istovitoare, luminează peste ani și peste vremi. Poporul nostru îl reclamă cu mândrie pentru galeria de onoare a bravilor care s-au trudit îndelung și statornic să-l ridice din întunerecul neștiinței la lumina cunoștinței.

REDACȚIA

ALEXIU COMOROȘAN

Printre cei care, în veacul trecut, au pus bazele teologiei sistematice românești un loc de cinste îl ocupă Alexiu Comoroșan, teologul nostru căruia din cauza unei vieți prea scurte nu i-a fost cu putință să-și actualizeze decît într-o măsură foarte redusă bogatele potențialități pe care le poseda și să dea astfel roadele pe care capacitatea, pregătirea și munca lui ar fi putut să le producă. Moartea lui, în plină și avîntată activitate universitară și înainte de a fi împlinit vîrsta de 40 ani, a fost ca o stingere neașteptată a unei lumini strălucitoare. Totuși rolul lui A. Comoroșan este destul de important în istoria teologiei românești, pentru ca aceasta să-i rezerve o pagină de îndreptățită cinstire.

Născut din familie profească în 1842, în comuna Comănești din Bucovina, Alexiu Comoroșan a urmat școala secundară și a studiat teologia la Cernăuți, absolvind-o în 1864, cînd, după căsătorie, se hirotonește și este numit preot-paroh în Horecea, avînd și funcțiunea de catehet la școala de cîntăreți de acolo. Paralel cu munca pastorală, Comoroșan desfășoară și o susținută activitate de cercetare teologică, atrăgînd atenția ministerului de culte și de instrucție printr-o teză din domeniul teologiei dogmatice, datorită căreia în 1867 este chemat la Viena pentru completarea studiilor de teologie și filozofie. În 1868 este numit paroh în Bilca, iar în 1871 profesor la liceul ortodox din Suceava, de unde, după ce rămîne văduv, în 1873 trece ca duhovnic la Seminarul clerical din Cernăuți. În 1874, fiind pensionat profesorul Ioan Calinciuc, suplinirea catedrei de Dogmatică de la Institutul teologic din Cernăuți i se încredințează lui A. Comoroșan, care în 1875 devine profesor extraordinar (provizoriu), iar în 1878 profesor titular de Dogmatică la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți. În anul uni-

versitar 1880 81. Alexiu Comoroșan deține demnitatea de decan al Facultății de Teologie, iar în octombrie 1881 moare răpus de o boală de inimă.

Alexiu Comoroșan înmănunchea frumoase calități și ca om și ca preot și ca dascăl.

Ca om se bucura de stimă și simpatie deosebită în sinul preoșimii bucovinene, al prietenilor și cunoscuților, datorită vieții sale corespunzătoare unor luminate convingeri întemeiate pe principii creștine, datorită seriozității ținutei, corectitudinii și spiritului lui larg înțelegător, gândurilor curate și intențiilor frumoase care i se puteau citi în cuvânt și faptă și datorită muncii neobosite pe care o depunea conștiincios în orice însărcinare i se da, săvârșind totdeauna lucrul slujitorului credincios.

Ca preot, prin slujirea cu totul devotată, prin predica iscusită și prin tactul pastoral și-a câștigat repede încrederea, ascultarea și dragostea păstorilor.

Ca dascăl, deși auster și retras, s-a arătat totdeauna îndrumător cu bunăvoință și prieten sincer al tineretului; munca altora n-o lăsa înafară de câmpul atenției sale, ci încuraja și ajuta cu blîndețe, nelăsînd nemenționate și nesubliniate ostenele elevilor săi și făcîndu-i să simtă bucuria muncii în slujba Domnului. Spiritul său ager și metodic și dorința vie de cunoștință clară și lămurită făceau din prelegerile sale expuneri de factură superioară.

Modest și lucrînd mereu pentru împlinirea și rotunjirea operei sale teologice, Alexiu Comoroșan nu s-a grăbit s-o pregătească spre publicare, moartea surprinzîndu-l cu ea neterminată. Publicarea ei s-a făcut cîțiva ani mai tîrziu, prin grija profesorului Em. Voiușchi, care a revăzut și în parte a redactat materialul rămas de la A. Comoroșan, sub titlul „PRELEGERI ACADEMICE DIN DOGMATICA ORTODOXĂ”, partea generală în 1887, iar partea specială în 1889. Partea generală cuprinde, în 454 pag., expunerea suficient de temeinică și sistematică a materiei teologice cunoscute astăzi mai ales sub numirea de Teologie fundamentală, care, atunci, purta și numele de Dogmatică generală și de Apologetică; iar partea specială, în 719 pagini, în aceeași formă și cu numeroase citații biblice și patristice, cuprinde Dogmatica propriu zisă. Apoi, revista „Candela” publică în 1889—96 un studiu dezvoltat al lui A. Comoroșan, „DOCTRINA ROMANO-OCCIDENTALĂ DESPRE SATISFAȚIUNE”, revăzut de Em. Voiușchi și bine apreciat în vremea aceea.

Opera teologică a lui Alexiu Comoroșan, față de ceea ce s-a încercat pînă la el în domeniul teologiei sistematice la noi, reprezintă un mare salt înainte. În această perspectivă, Comoroșan este părinte și deschizător de drum nou la noi. Dacă se are în vedere că de mai înainte nu sînt de menționat decît micile manuale de teologie dogmatică al lui Melchisedec (ajuns

apoi episcop de Roman), „Teologia Dogmatică a Bisericii ortodoxe catolice de Răsărit” din 1855, și al lui Samuil Andrievicei (mitropolitul Silvestru Morariu), „Invățătura ortodoxă din religiunea creștinească a unei, sfinte, catolice și apostolice Biserici” din 1862, ca și într-o oarecare măsură „Introducerea în Teologia ortodoxă” a mitropolitului Moscovei Macarie, tradusă de Gherasim Timuș în 1885 (Tratatul de Teologie Dogmatică al lui Macarie, apare în același timp cu „Prelegerile academice din Dogmatica Ortodoxă” ale lui A. Comoroșan, așa încît, la noi, adela nu se înfățișează ca înaintemergător al acestora din urmă), se poate de îndată să se aprecieze în ce măsură manualul de Dogmatică al lui Alexiu Comoroșan se distanțează de toate acestea, încît el se situează dintr-odată la nivel universitar, fiind cel dintîi manual la noi de valoare și înălțime academică, și multă vreme neurmat de altul care să-i ia locul. Mai mult decît atît, chiar comparată cu tratatul de teologie dogmatică al lui Macarie, Dogmatica lui Comoroșan, deși se orientează și în privința cuprinsului și în aceea a metodei după a lui Macarie, și deși e mai redusă ca întindere decît a acestuia, nu stă mai prejos în ce privește orînduirea materiei și claritatea expunerii; ba, mai mult, în unele părți este mai limpede în expunere, mai încheată și mai rectilinie decît a lui Macarie. Faptul esențial este acela că gîndul lui A. Comoroșan de a da un manual de teologie dogmatică, de factură academică dar de întindere potrivită și ușor utilizabil, s-a realizat, făcîndu-se în același timp teologiei romînești un frumos dar — primul de acest fel — și oferindu-se pentru numeroase generații de ucenici în ale teologiei un îndrumător prețios.

Apariția Dogmaticii lui Comoroșan într-un mediu universitar ridicat, care face cînte teologiei noastre, dovedește încă odată, în mic, ceea ce istoria bisericească dovedește în mare, că teologia nu se poate dezvolta corespunzător cerințelor tot mai mari ale vremii, decît în școală așezată la înalt nivel intelectual. Desigur, în viața creștină, primă și fundamentală este dreapta credință trăită, însă școlile teologice slujesc acestei credințe, căci ele sînt laboratoarele Bisericii în care conținutul credinței se analizează și se adîncește, se prinde în formule potrivite și se așează în sisteme coherente, pentru a fi mai accesibil conștiinței religioase creștine și pentru a o întări pe aceasta în convingerea superiorității absolute a adevărului religios descoperit, prin arătarea în toată mărirea a strălucirii fără de asemănare a acestuia. Totodată școlile teologice descoperă mai cu ușurință erorile, fixează poziții și pregătesc soluțiile problemelor, oferind astfel magisteriului Bisericii definiții și formule care să poată apoi să fie investite cu autoritate indiscutabilă. Și acestea sînt lucruri mari, pe care numai școlile teologice le pot săvîrși deplin mulțumitor. De aceea, obișnuit, operele dogmatice importante sînt dependente de înălțimea școlilor teologice pe al căror spirit îl

exprimă. Nici Dogmatica lui A. Comoroșan n-ar fi apărut dacă n-ar fi avut ca premiză mediul favorabil de apariție, mediu ale cărui exigențe încerca să le satisfacă.

Astăzi, Dogmatica lui A. Comoroșan apare evident ca depășită, mai ales în privința formei, dar și în mai multe părți ale cuprinsului, însă nu trebuie să se uite că ea este la noi cap de serie a lucrărilor mai mari de teologie dogmatică și că aproape o jumătate de veac ea a fost principalul manual de Dogmatică al studenților noștri în teologie, fapte pentru care istoria teologiei românești așează pe Alexiu Comoroșan printre reprezentanții ei de seamă.

Prof. Dr. ISIDOR TODORAN

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

IOAN CORVIN DE HUNEDOARA

— 500 ANI DE LA MOARTEA SA —

În vara anului acestuia, la 11 august, s-au împlinit 500 ani de la moartea lui Ioan Corvin de Hunedoara, cel mai de seamă comandant de oști din sud-estul Europei medievale. Instituțiile noastre de cultură — în frunte cu Academia Republicii Populare Române — publicațiile periodice de specialitate, organele de presă și stațiunile de radio, au folosit acest prilej spre a evoca viața și faptele lui de arme, puse în slujba stăvilirii invaziei otomane spre centrul și apusul continentului nostru.

La această aniversare s-au asociat, călduros și spontan, și alte țări din vecinătatea noastră, — și în primul rând Republica Populară Ungaria, care cinstește în Ioan Corvin de Hunedoara pe unul din eroii săi naționali.

Personalitatea excepțională a lui Ioan de Hunedoara este strâns împletită cu problemele politice și sociale ale vremii în care a trăit.

Încă la începutul veacului XIV, după ce au copleșit și pustiit regiunile asiatice ale imperiului bizantin, turcii au trecut în Europa, instalându-se în Peninsula Balcanică. Ocupînd Adrianopolul, sultanul Murad a stabilit acolo capitala imperiului său (1361). Feudalii bulgari și sîrbi, dezbinați și slăbiți de frământări lăuntrice, au fost lichidați unul după altul. Turcii ajunseseră pînă la Dunăre, primejduind direct Țările Române și Ungaria. Constantinopolul, încercuit și izolat, cerșea zadarnic ajutor militar popoarelor apusene. Deosebiriile confesionale dintre apuseni și răsăriteni — adîncite mereu de la Schisma cea mare (1054) — făceau cu neputință închegarea unui front comun de apărare și de luptă împotriva primejdiei otomane. Împărații bizantini din familia Paleologilor, din ce în ce mai strîmtorați de inamicul care bătea la porțile desfătatei cetăți de pe Bosfor, a stăruit să se refacă unitatea dintre Biserica răsăriteană și apuseană. Înțelegerea, realizată formal la sinodul unionist de la Florența (1439), s-a dovedit însă ineficace. Apusenii, dirijați de papalitate, priveau cu nepăsare cum se stinge ultima rezistență eroică împotriva invaziei otomane.

Vreme de un veac, turcii au fost oprîți în fața zidurilor Constantinopolului. Ajungînd sultan al lor un tînăr de 21 de ani, Mohamed II, acesta porni la cucerirea Constantinopolului.

Asaltul a început în 5 aprilie 1453. Mohamed II, poreclit „cuceritorul”, a prăvălit asupra „Oraşului luminii” un puhoi de peste două sute de mii de oameni, în vreme ce 250 corăbii atacau cetatea de pe apă. Apărătorii Constantinopolului — reduşi la abia 9.000 ostaşi şi câteva corăbii — au făcut minuni de vitejie. Ultimul împărat bizantin, Constantin XI Dragasis, cu toţi generalii săi şi cu puţinii aliaţi care i-au venit în ajutor pe cont propriu — între ei distingându-se mai ales eroul italian Giovanni Giustiniani Longo — au murit cu sabia în mână, în fruntea ostaşilor lor. Cu o zi înainte de căderea cetăţii — în 28 mai 1453 — împăratul şi apărătorii Constantinopolului s-au spovedit şi s-au cuminecat în marea biserică „Sfânta Sofia”, hotărâţi să lupte pînă la moarte. S-au ținut de cuvînt. Împăratul a fost găsit într-o grămadă de leşuri de ostaşi şi nu a fost recunoscut decît după vulturii brodaţi în fir de aur pe încălţămîntea sa de purpură. Capul lui a fost purtat pe uliţe, înfipt într-o sulită, în vreme ce focul şi jaful mistuiau splendorile strălucitei cetăţi.

Lipsa de solidaritate a popoarelor creştine a favorizat expansiunea turcească în Europa. Statele apusene — puse la cale de papalitate — au pornit, cu câteva veacuri înainte de căderea Constantinopolului, așa-numitele „cruciade” împotriva cuceritorilor otomani. La 1204, cruciada a IV-a — în loc să meargă să elibereze Ierusalimul, cum îşi propusese — s-a oprit la Constantinopol, a cucerit oraşul, a înfiinţat acolo un „imperiu latin de răsărit” şi cavalerii ei s-au purtat tot așa de rău ca şi turcii mai târziu. De aceea bizantinii greci îi şi numeau pe cruciaţi „Agareni (turci) albi, mai răi decît cîinii”.

Cînd turcii au asediat Constantinopolul, creştinii apuseni nu au dat nici un ajutor organizat fraţilor lor de credinţă atît de greu încercaţi. Papii Romei şi „prea-creştinele” capete încoronate europene asistau pasive la năruirea ultimului obstacol care mai stătea în calea năvalei otomane. Acum, le venise rîndul să simtă pe propria lor piele iataganul fanaticilor închinători ai Profetului Jalea şi groaza se înstăpîniseră pretutindeni, dar setea de libertate trăia încă în sufletele popoarelor român, maghiar, sîrb, bulgar şi albanez, direct primejdiate de crîncenele urdii ale Semilunei. Greşala lor, însă, era că luptau împotriva turcilor dezbinată, pe cont propriu, şi de aceea, succesele pe care le înregistrau în aceste încleştări sîngeroase, erau lipsite de eficacitate. Domnul muntean Mircea cel Bătrîn i-a bătut pe turci de două ori, dar în cele din urmă a trebuit să cadă la înţelegere cu ei, dîndu-şi seama că nu putea să reziste singur unei forţe atît de covîrşitoare.

În acele vremuri de primejdie, cînd Bulgaria, Serbia şi chiar părţi din Ungariei erau sfîrtecate în pašalîcuri, iar Țările Romîne ţineau cu jertfe gînele linia Dunării, a apărut omul de geniu, Ioan de Hunedoara, care s-a priceput să unifice energiile luptătoare ale popoarelor român, maghiar, sîrb, bulgar şi albanez şi să le azvîrle împotriva tăvălugului otoman, stăvilindu-i pentru câteva decenii elanul năvălitor spre inima Europei.

Ioan de Hunedoara aparţine celei mai vestite dintre familiile de romîni ardeleni care au hărăzit statului maghiar bărbaţi de seamă în toate domeniile de activitate publică (armată, administraţie, diplomatie, biserică, etc.). Familia Corvineştilor — neam de cneji din părţile Haţegului — a dat acestui stat pe strălucitul comandant de oşti Ioan de Hunedoara, pe regele

Mateiaș Corvinul și pe înțeleptul arhiepiscop și diplomat Nicolae Olahul.

Tatăl lui Ioan de Hunedoara se numea Voicu și era originar din Țara Românească. Mama eroului, Elisabeta Marcinaia, după cum afirmă unele documente străvechi, era de obârșie greacă și se pare că se trăgea din familia imperială bizantină a Paleologilor.

Pentru „strălucitele sale merite”, dovedite ca „oștean al curții” (aulae miles) în felurite împrejurări, regele Sigismund al Ungariei i-a dăruit lui Voicu, în 1409, domeniul regal al Hunedoarei, cu toate locurile sale de arătură, fînețele, pădurile și apele sale. În diploma regală de donare a acestui domeniu, este amintit și Ioan de Hunedoara, fiul lui Voicu.

Născut, probabil, în 1386 (primul an de domnie al lui Mircea cel Bătrîn), Ioan de Hunedoara — sau Iancu, cum îl numeau românii — a fost hărăzit carierei militare. Meșteșugul armelor și diplomația le-a învățat în Italia, la curtea ducelui de Milano. Inapoiat în patrie, slujește cu o trupă a sa regelui Sigismund, care-l răsplătește cu o moșie în Banat. „Oștean înalt la suflet... om bătrnic și născut spre învîrtirea armelor și spre îndreptarea lucrurilor ostășești”, a cărui viață era „purtarea armelor și ducerea taberelor”, cum îl descrie cronicarul maghiar Turoczy, contemporan al regelui Mateiaș Corvinul, Ioan de Hunedoara ajunge rînd pe rînd ban al Severinului (1438), voievod al Transilvaniei (1441) și apoi guvernator al Ungariei (1446), în urma morții regelui Vladislav, ucis la Varna, în luptele cu Turcii. În 1452, sătul de intrigile feudalilor maghiari, și-a dat demisia din această înaltă funcțiune, continuînd să-și slujească patria în chip exemplar, pînă la sfîrșitul vieții, în calitate de comite perpetuu al Bistriței și căpitan suprem al țării (1452—1456).

Țelul de căpetenie al vieții și luptelor lui Ioan de Hunedoara a fost înlăturarea primejdiei otomane. El și-a dat seama că Ungaria, aflată atunci în plină criză a fărâmițării feudale, nu poate forma o stavilă puternică și trainică în fața presiunii turcești. De aceea, a căutat să curme anarhia feudală internă, să întărească puterea centrală de stat și să coalizeze toate forțele capabile de luptă, atît din interiorul Ungariei, cît și din țările învecinate, cotoprite sau amenințate direct de ofensiva turcească.

A acordat o atențiune specială reorganizării armatei. În sistemul feudal, grosul oștirii îl formau trupele marilor magnăți, „banderiile” dependente de domnii de pămînt. Acestea acționau în lupte în mod de sine stătător. Ioan de Hunedoara a creat o oaste permanentă, la dispoziția sa și a căutat să mobilizeze masele largi ale poporului atît în luptele împotriva turcilor, cît și spre a ține în frîu nobilimea feudală. Această oștire permanentă era alcătuită, cum spun documentele vremii, din „orășeni și țărani”, „provinciali”, „oameni din popor, țărani, oameni săraci, preoți de țară, meseriași”. Puținii latifundiați care au apărut vremelnice în această oștire, i-au cășunat lui Ioan de Hunedoara mai multe necazuri, decît foloase. Deși mai slab înarmați decît banderiile marilor feudali, acești ostași făceau minuni de vitejie.

Armata permanentă a lui Ioan de Hunedoara cuprindea — pe lîngă romîni și unguri — cehi husiți, sîrbi, bulgari, poloni, bosnieci, etc., uniți în aceeași năpraznică vrere de-a scutura jugul turcesc sau de-a evita înrobirea de către urdiile musulmane.

Pe plan extern, a intrat în legătură cu domniile Țărilor Române, cu Albania fenomenalului erou Scanderbeg, ș. a., ridicându-i împotriva turcilor. Pe măsură ce oștirile sale pătrundeau în Balcani, i se alăturau alți și alți luptători, din rîndurile popoarelor oprite de otomani.

Acum, „pentru prima dată, Transilvania, Țara Românească și Moldova, sub conducerea lui Ioan, acționează ca un organism politic și militar unitar, relativ bine încheiat” (Damaschin Mioc : 500 de ani de la moartea lui Ioan de Hunedoara ; în „Scînteia”, nr. 3706 din 21 sept. 1956). Influența lui în treburile interne ale țărilor române era atît de mare, încît provoca chiar schimbări de domnitori, iar unii dintre aceștia îl numeau „părintele” lor.

Sprîjinit pe acest sistem sănătos de organizare a apărării împotriva invaziei otomane, vreme de două decenii Ioan de Hunedoara a purtat lupte necurmate cu turcii, repurtînd victorii strălucite. În 1438 pe Dunăre, în 1441 la Belgrad, în 1442 la Sibiu, Porțile de Fier și pe Ialomița, în Serbia și Bulgaria (în 1443) în „campania cea lungă”, cînd a pătruns cu oștirile sale pînă dincolo de Sofia, Ioan de Hunedoara a sfărîmat nenumărate armate turcești. După această ultimă victorie, a încheiat cu sultanul Murad II un armistițiu pe 10 ani, spre a cîștiga timp pentru refacerea forțelor oștirii sale. S-a amestecat, însă, legatul papal, cardinalul Iulian Cesarini, care l-a îndemnat pe regele maghiar Vladislav să continue lupta împotriva turcilor, **afirmînd** că cuvîntul dat păgînilor nu ar fi obligator. Ioan de Hunedoara s-a opus, dar n-a avut cu cine răzbi. Rezultatul a fost catastrofal : turcii i-au bătut cumplit pe creștini, la Varna (10 noiembrie 1444), iar regele Vladislav a căzut pe cîmpul de luptă. Ungaria, rămasă fără rege, apelează la Ioan de Hunedoara ca la un salvator. Dieta de la Rákös îl alege pe încercatul oștean guvernator al țării, dîndu-i un sfat de conducere alcătuit din 12 inși.

După cucerirea Constantinopolului, Mahomed II — tînăr și ambițios — pornește cu armatele sale către centrul Europei, Ioan de Hunedoara îl înfruntă la porțile Belgradului. Bătălia a fost o încheștare de titani. Mahomed II, înfrînt, a trebuit să facă „cale-ntoarsă”. O epidemie de ciumă, ivită în tabără, a secerat viața marelui comandant de oști la 11 august 1456, acolo sub zidurile Belgradului, îndată după această răsunătoare izbîndă, care a salvat pentru o vreme Europa de primejdia turcească.

Documentele vremii se întrec în laude, pe deplin meritate, la adresa eroului. Ele ne încredințează că dacă Ioan de Hunedoara nu-i omrea pe turci „în avîntul lor cuceritor, s-ar fi isprăvit cu Ungaria și cu țările vecine și chiar cu Italia” și că „i se cuvine recunoștință veșnică din partea ungarilor și a popoarelor vecine”, pe care le-a salvat de la pieire. În urma acestor victorii, „ungurii și aliații lor balcanici și-au recîștigat încrederea în sine”, socotindu-se „nu învinși, ci învingători”.

La moartea lui, cronicarul polon Dlugosz a scris : „A murit Ioan de Hunedoara, guvernatorul regatului Ungariei, bărbat de stat și general vestit în conducerea războaielor, care a dus pentru credință lupte mari și celebre împotriva turcilor, a cărui moarte o plînge nu numai regatul Ungariei, ci întreaga lume creștină”.

Alt cîntîmpoan celebru, Aeneas Silvius Piccolomini (viitorul papă Pius II), afirma că numele lui Ioan de Hunedoara a întunecat pe toți ceilalți apărători ai creștinătății, sporind gloria ungarilor și mai ales pe a romî-

nilor, din coapsele cărora s-a născut (Johannes Huniades, cuius nomen caeteros obnubilat, non tam Hungaris, quam Valachis, ex quibus natus erat, gloniam auxit). Papa Calixt III l-a calificat „atletul cel mai viteaz al lui Hristos” (fortissimus athleta Christi, Joannes Vaivoda).

Masele populare din Ungaria l-au iubit și l-au urmat cu credință, pentru că s-a bizuit pe forța lor și le-a ocrotit — pe cât a putut — împotriva abuzurilor domnilor feudali. Popoarele vecine, recunoscînd în el pe eroul capabil să înfrunte sumeția turcească, n-au pregetat să alerge sub flamura pe care Ioan de Hunedoara a desfășurat-o pentru salvarea lor de înrobire. Europa întreagă s-a simțit îndatorată cu simțăminte de admirație și recunoștință față de acest om providențial, care a pus-o la adăpost de soarta întunecată ce i-o pregăteau urdiile otomane.

Castelul Huniadeștilor de la Hunedoara — restaurat și transformat în muzeu de guvernul Republicii Populare Romîne — stă mărturie, peste ani și peste vremi, despre măreția faptelor Corvineștilor, din rîndurile cărora a țîșnit spada de foc a lui Ioan de Hunedoara.

REDACȚIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Recenzii

Hr. Andrutsos : SIMBOLICA. Traducere din limba greacă de *Iustin Moisescu*, profesor universitar. Editura Centrului Mitropolitan al Olteniei, Craiova 1955.

Această carte, operă de maturitate a celui mai reprezentativ teolog sistematic ortodox al veacului nostru, *Hristu Andrutsos* (1869—1935), este fără-ndoială cel mai bun tratat ortodox de teologie simbolică. Astfel se explică de ce apariția ei în românește a produs la noi o bucurie cu totul deosebită și de ce această apariție este unanim considerată ca un adevărat eveniment în literatura noastră teologică.

Simbolica lui *Andrutsos* a apărut întâia dată în 1901, în Atena, ca „Încercare de Simbolică din punct de vedere ortodox”, apoi, tot în Atena în 1930, refăcută în întregime a apărut ediția 2-a, cu titlul : „Simbolica din punct de vedere ortodox”, după care s-a făcut traducerea românească.

Cuprinsul lucrării este împărțit în două părți, care sînt precedate de o introducere.

În *Introducere* se lămurește mai întâi numirea de Simbolică, înțeleasă ca expunere comparativă a învățăturilor de credință ale confesiunilor creștine, dîndu-se noțiunile introductive necesare pentru aceasta și determinîndu-se locul în cadrul teologiei și rostul acestei discipline teologice ; se arată *izvoarele Simbolicii și valoarea lor*, izvoarele fiind mărturisirile sau formulările oficiale ale învățăturilor de credință ale confesiunilor, iar valoarea acestor izvoare fiind văzută deosebit de către confesiunile în sinul cărora s-au compus, anume ortodoxii și romano-catolicii acordîndu-le o valoare mare, în timp ce protestanții numai una foarte redusă ; se determină *limitele și metoda Simbolicii*, precizîndu-se caracterul specific dogmatic al acestui studiu și metoda comparativă ca fiind cea mai potrivită materiei lui — metodă după care expunerea fiecărui punct din învățătura de credință ortodoxă este însoțită de expunerea în comparație a învățăturilor corespunzătoare ale celorlalte confesiuni, oferindu-se astfel o cunoaștere imediată a asemănărilor și deosebirilor doctrinare dintre confesiuni — și se înfățișează apoi o schiță a *istoriei Simbolicii*, de la apariția ei ca studiu sistematic, în epoca polemicelor teologice ale veacului al 16-lea, pînă în veacul nostru.

Partea întâi, intitulată *Cele mai importante cărți simbolice*, are două capitole și tratează, fără dezvoltări oboșitoare și balast istoric, despre cuprinsul celor mai de seamă mărturisiri de credință, despre împrejurările care au determinat compunerea acestora și despre valoarea lor în parte, a fiecăreia.

Anume, cap. I se ocupă cu *Cele trei simboluri numite ecumenice* — simbolul numit apostolic, simbolul niceo-constantinopolitan și simbolul numit atanasian —, notindu-se rezultatele sigure ale criticii istorice și arătându-se astfel motivele pentru care simbolul numit apostolic, deși este vechi și deși nu cuprinde nimic suspect de vre-o erezie, nu este totuși apostolic; și tot așa indicându-se și temeiurile pentru care simbolul numit atanasian, care cuprinde erezia *filioque*, nu poate să fie al Sf. Atanasie, așa că singurul dintre cele trei simboluri care se bucură de adevărată ecumenicitate, și materială și formală, este cel niceo-constantinopolitan, deși toate se bucură de generală prețuire.

Capitolul II tratează despre *Cărțile simbolice ale fiecărei biserici* și anume despre cele ale Bisericii Ortodoxe, despre cele ale Bisericii Apusene și despre cele ale protestanților (ale luteranilor sau evanghelicilor, ale calvinilor sau reformatilor și ale anglicanilor), enumerând apoi ramificațiile protestante, ca arminienii, socinienii, menoniti, quakerii, metodiștii, armata mântuirii, anabapțiștii, darbiștii, scientiștii, adventiștii, irvingienii, noii apostoli, mormonii, russeliștii, congregaționaliștii sau independenții.

Partea a doua, cea mai importantă parte a Simbolicii, intitulată *Deosebirile dogmatice dintre Biserici*, se compune din nouă capitole, dintre care cap. I prezintă o *privire generală a problemei*, înfățișându-se caracteristicile doctrinare generale ale confesiunilor, și atrage de la început atenția asupra faptului că principiul din perspectiva căruia mai ales se judecă deosebirile doctrinare interconfesionale, este acela al modului cum se concepe însușirea mântuirii în Iisus Hristos.

Capitolul II tratează *despre Biserică* în învățătura de credință a principalelor confesiuni creștine, ființa Bisericii, membrii ei și ierarhia, după ortodocși, apuseni și protestanți, mântuirea în Biserică, discutându-se și problema posibilității mântuirii în afară de Biserică, raportul dintre Biserică văzută și cea nevăzută, înfățișându-se toate punctele de învățătură sub multiplele lor aspecte.

Capitolul III expune în comparație învățătura despre *Revelația divină*, despre Sf. Scriptură și Sf. Tradiție ca izvoare ale Revelației, despre Biserică în calitatea ei de păzitoare, judecătoare și interpretatoare cu autoritate dumnezeiască a izvoarelor Revelației.

Cap. IV tratează comparativ învățătura *despre Sfânta Treime*, prezentând și combătând în această ordine subordinațianismul arminian, raționalismul unitarian socinian, antitrinitarismul liberalismului protestant, erezia „Filioque” și greșita interpretare a expresiei „prin Fiul”.

Capitolele V și VI expun învățătura confesiunilor creștine despre *Starea originară a omului* și despre *Păcatul strămoșesc*, învățătură cu consecințe dogmatice deosebit de importante mai ales în dogma Răscumpărării. Aici se examinează cu toată atenția și se combat cu tărie, pe temeiuri revelaționale și raționale, exagerările și rătăcirile romano-catolice și protestante privitoare la starea paradisiacă și la urmările păcatului strămoșesc. De asemenea, în două note adause, se combate pe nimic întemeiata învățătură rom.-cat. despre *imaculata concepție* a Maicii Domnului și se expune, cu temeiurile ei, învățătura despre *pururea fecioria Născătoarei de Dumnezeu*.

Cap. VII se ocupă cu *învățătura despre Răscumpărare*, despre *Persoana Mîntuitorului și opera de mîntuire a lumii* adică despre mîntuirea obiectivă, înclinînd spre teoria satisfacțiunii și lăsînd oarecum în umbră celelalte aspecte ale lucrării mîntuitoare a Domnului, ceea ce înseamnă desigur o insuficiență, ținîndu-se seama că teologia ortodoxă pune pe primul plan concepția ontologică asupra mîntuirii; continuă cu expunerea comparativă a învățăturii despre Har, despre ființa și condițiile îndreptării, despre *Legea evanghelică* (împlinirea poruncilor dumnezeiești, porunci și sfaturi, greșita învățătură despre fapte și merite prisositoare, călcarea legii evanghelice, păcate de moarte și păcate ușoare).

Cap. VIII tratează despre *mijloacele Harului dumnezeiesc*, adică despre cuvîntul lui Dumnezeu și despre Sf. Taine, despre ființa, lucrarea și numărul acestora, expunînd pe larg principalele deosebiri interconfesionale în privința aceasta și discutînd și complexa și dificila problemă teologică a tainelor din afară de Biserică.

Cap. IX, ultimul, vorbește despre *Cultul divin* și despre strălucirea lui în Biserica Ortodoxă, apoi despre cinstirea și invocarea Sfinților, despre venerarea moaștelor și a icoanelor, arătînd temeiurile acestora.

Cartea se încheie cu un amănunțit *indice analitic*.

Tratatul acesta de Simbolică deși de întindere relativ redusă, 349 pagini, întrece prin densitatea conținutului și prin factura lui clasică toate lucrările precedente de teologie simbolică. Mici defecte de amănunț, unele poziții nu suficiente de întemeiate sau opinii arătînd ca prea personale sau chiar, pe alocurea, și oarecare influențe din exteriorul teologiei ortodoxe, sînt peste tot acoperite de marile și de netăgăduit calități ale lucrării, în care se înfățișează cu toată claritatea și preciziunea diferențele interconfesionale, se reliefează temeinicia învățăturii ortodoxe și se urmărește sistematic și strîns critica obiectivă, fără patimă polemică, a diferitelor erezii sau schisme principale. În marele ansamblu al teologiei, toate problemele doctrinare importante ivite în urma diferențierilor din sînul creștinismului, prin conturarea tipurilor confesionale, sînt prinse cu agerime, așezate cu justete la locul lor temeinic discutate critic și rezolvate în lumina dreptei învățăături a Ortodoxiei. În toată această lucrare nu ușoară de studiu comparativ al doctrinelor confesiunilor și de cîntărire cu grijă deosebită a temeiurilor pe care se sprijinesc, Simbolica lui Andrușos excelează mai cu seamă prin orînduirea sistematică logică a foarte bogatei materii de cercetat și greu de stăpînit, prin critica obiectivă și bine documentată, prin conciziunea formulărilor și prin claritatea de admirat a expunerii.

Autorul Hr. Andrușos, fost profesor la Facultatea de Teologie din Atena, s-a înfățișat în timpul activității sale universitare ca o personalitate excepțională; a impresionat de la catedră și continuă să impresioneze și în scrisul lui prin lărgirea de orizont, prin profunda cunoaștere și pătrundere a problemelor teologice și filozofice, prin competență multilaterală, prin onestitate științifică și prin dragoste de adevăr, prin neobișnuit de mare putere de analiză și prin tot atît de mare putere de sinteză, prin limpezime a gîndului și claritate a expunerii și prin superioară înțelegere, care nu se întovărășește cu patima polemică și nu favorizează exagerările pe care o asemenea patimă le antrenează.

Cugetarea teologică a lui Andrutsos — fie în Dogmatică, fie în Morală — se încheagă în chip firesc în sistem care se impune prin soliditatea și armonia construcției, dând o impresie rară de frumusețe și trăinicie.

Cu deosebire demne de remarcat și subliniat sînt, la Andrutsos, deplina și exacta cunoaștere a doctrinelor confesiunilor, puterea de pătrundere și explicație a acestora și stăpînirea totală a mijloacelor de exprimare sintetică și limpede, tot elemente de cea mai mare însemnătate ale spiritului cercetătorului științific și care au drept urmare prezentarea în cea mai clară lumină a concepțiilor dogmatice ale confesiunilor, de o parte, iar de altă parte, pentru cetitor, puțința de a face cunoștință încă de la începutul capitolelor cu trăsăturile esențiale și fundamentale ale doctrinelor, fapt datorită căruia înțelegerea expunerii ulterioare de amănunt nu mai întîmpină greutăți serioase. De aceea expunerile din Simbolica lui Andrutsos nu sînt numai dense și substanțiale, ci și antrenante. Surprinderea concepțiilor teologice în esență lor și prezentarea lor într-o rar înfîlînită limpezime și în cea mai firească înlănțuire a elementelor lor componente, deschizîndu-se totodată un larg și senin orizont al problemelor, sînt toate în măsură să prilejuiască, pe lîngă cunoaștere, o deosebită plăcere intelectuală în urmărirea expunerilor. Acestea cu atît mai mult cu cît această carte, deși alcătuită pe baza unui imens material informativ — ceea ce se vede și din bogata bibliografie de la fiecare capitol —, totuși trimiterile la acest material nu sînt făcute decît acolo unde este absolut necesar și, în consecință, citațiile și notele subliniare nu apar decît în măsura în care se simte neapărată nevoie, de unde rezultă o cursivitate cu totul particulară a expunerii și o ușurință deosebit de plăcută în urmărirea ei.

Simbolica lui Andrutsos îndeplinește o funcțiune importantă și în cadrul climatului actual interconfesional de la noi. Datorită spiritului în care sînt puse, analizate și rezolvate problemele, spirit de critică justă și hotărîtă însă fără patimă, această carte apare ca un instrument de mare valoare pentru cunoașterea temeinică și dreaptă a cultelor, ceea ce contribuie fără nici o îndoială la nașterea unei atmosfere pașnice între culte, la formarea și întărirea unui duh de înțelegere între ele și mai ales la respect reciproc. E drept că Simbolica lui Andrutsos nu urmărește în mod deosebit vreun acord sau colaborare între culte, însă prin tot ceea ce oferă ajută climatului democratic, cu care corespunde, să se extindă și să-și arate mai bine roadele și în sectorul vieții religioase, tocmai fiindcă prilejuieste o dreaptă cunoaștere și prepară o largă și superioară înțelegere a unor poziții confesionale diferite. Toate acestea nu pot să aibă decît fericite consecințe în viața și pacea sufletească a credincioșilor.

Și versiunii romînești ca atare se cuvine o mențiune specială. Traducătorul, pînă de curînd profesorul universitar Dr. Iustin Moiescu, astăzi înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Ardealului, cunoscînd ca puțini bogățiile de expresie și capacitatea de mlădiere și nuanțare a limbii grecești, pe care o vorbește și o scrie ca și pe cea romînească, și, în același timp, bine cunoscut ca spirit larg și pretutindeni cunoscut ca om al cărții și al scrisului și în romînește, a reușit să transpună în tălmăcirea romînească, clară și curgătoare, toate calitățile de fond și de formă ale originalului grecesc, nepierzîndu-se astfel nici una dintre notele care constituie valoarea și farmecul

gîndirii și scrisului autorului. Aceasta poate și pentru că traducătorul trădează simpatie deosebită și afinitate strînsă față de cugetarea strălucitului dascăl de teologie, care a fost Andruțos și al cărui unul dintre cei mai distinși elevi a fost I. P. S. Mitropolitul Iustin. De la Andruțos a primit traducătorul, încă de atunci cînd era student la Atena, încuviințarea și sarcina de a traduce în limba romînă Simbolica. Traducătorul are și meritul de a fi văzut drept și de a fi înțeles din bună vreme importanța și utilitatea mare a Simbolicii lui Andruțos, pe care a ales-o cu perspicacitate, pentru a o face în traducere dar de mare preț teologiei romînești, dînd astfel și un puternic impuls pentru progresul vieții și culturii noastre bisericești în general și gîndirii teologice în special.

Pentru slujitorii Bisericii și pentru cei ce se pregătesc să intre în slujba ei, Simbolica lui Andruțos, în frumoasa traducere romînească, este un tovarăș scump și un îndrumător luminat, care oferă o privire clară și cuprinzătoare în toate problemele doctrinare interconfesionale. De aceea ea nu poate lipsi, fără serioasă pagubă spirituală, din studiul personal al nici unui preot și al nici unuia dintre cei ce năzuiesc să devină slujitori ai altarului și propovăduitori luminați ai cuvîntului lui Dumnezeu. Și tot de aceea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a și aprobat ca Simbolica lui Andruțos, în traducerea romînească prezentată, să fie folosită ca manual în Institutele noastre teologice universitare.

În sfîrșit, se cuvine să fie menționate și excelențele condițiuni de tipar în care a apărut versiunea romînească a Simbolicii lui Andruțos, fiind cea mai frumoasă tipăritură teologică din ultimii ani de la noi. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei, care a primit să editeze această carte, și-a arătat și de data aceasta înțelegerea și dragostea față de cultura teologică și față de ostenitorii ei, adăogîndu-și astfel încă o faptă de înaltă valoare, care îl cinstește pe I. P. S. Sa și Biserica noastră.

Pr. Prof. I. TODORAN

† *Valerian Zaharia*, Episcopul Oradiei: **FLORI ALESE DIN GRĂDINA SFINTELOR SCRIPTURI**. Oradea, 1955, p. 386.

„Flori alese”... e cea mai nouă lucrare a P. S. Valerian, Episcopul Oradiei. Este vorba de o concordantă biblică, cu ajutorul căreia să se poată urmări mai ușor învățătura Sfintei Scripturi respirată de-a lungul cărților biblice.

Cartea conține: o prefață, partea introductivă și concordanța biblică.

În prefață autorul arată scopul lucrării, necesitatea de a se cerceta Sfînta Scriptură, „pentru mîntuirea sufletului și pentru dezlegarea problemelor vieții trupesti și cetățenești”. Între pag. I—XVIII se cuprinde partea introductivă generală, de la pag. 1—54, partea introductivă, care poate fi numită specială, căci materialul este de cuprins strict biblic. Se vorbește aici despre: 1. Etnologia evreilor și a națiunilor înconjurătoare; 2. Palestina și locuitorii ei, geografia fizică a Palestinei, obiceiuri, secte iudaice, partide; 3. Glosarul antichităților, obiceiurilor; 4. Topografia Bibliei: a) relieful, b) împărțirea politică, note despre localitățile importante; 5. Cronologia și armonia evangheliilor; 6. Minuni în V. T.; 7. Parabole în V. T.; 8. Rugăciuni în V. T.; 9. Date arheologice moderne în legătură cu istorisirile V. T.

• In cap. I, despre Etnologie, se ocupă de evrei, filistenii, hetei, canaanii, de horiți și alte națiuni mărunte din interiorul Palestinei. Tratează apoi mai pe larg despre arameii, egipteni, etiopieni, asirieni, babilonieni, elamiți, perși, sciți, parți, greci și romani.

In cap. despre Palestina arată condițiile politice în primul secol din era noastră. Interesant este aliniatul „sectele” care descrie numeroasele secte religioase și partide politice: fariseii, saducheii, eseei, irodianii, zeloții, galileienii, ucigașii, cărturarii, învățătorii legii, nazareii, prozelitiții, vameșii, samaritenii, sinedriul și sinagoga.

In cap. despre Glosarul Antichităților se ocupă cu diferiți termeni biblici, dând explicarea lor, de obiceiurile în legătură cu viața de familie, cu credința, etc.

In cap. despre Topografie, descrie relieful Țării Sfinte: ape, munți, șesuri, orașe, sate.

In Armonia Evangheliilor înfățișează cronologic viața și activitatea Mântuitorului sub toate amănuntele, nașterea și copilăria, de la predica lui Ioan Botezătorul la primul Paști, de la primul Paști la al doilea, de la al doilea Paști la al treilea, săptămîna sfîntă, moartea și înmormîntarea, învierea și aparițiile Domnului după înviere.

Capitolul despre Minuni e de cea mai mare însemnătate pentru adevărarea caracterului revelațional al Sfintei Scripturi. Cele 10 plăgi, faptele din Pustiu, din Canaan, sub regi și profeți, te fac să simți puterea de înălțare a cuvîntului veșnic și contactul cu realitățile superioare ale vieții.

Pag. 50 rezumă toate parabolele V. T. Urmează apoi o serie de fabule, care te fac să te îndrăgostesci de frumusețile evanghelice ale V. T. O merituosă pagină este a 51-a. Află acolo toate rugăciunile speciale ale V. T. Acestea sînt oglinda în care se reflectează sentimentele cele mai nobile ale ființei omenești, umilința pînă la tristețea cea supărătoare și înălțimile pînă la topirea în ființa divină.

Ultimul capitol din introducere confirmă caracterul istoric al scrierilor biblice. Astfel, prin descifrarea limbii vechilor state biblice, creația și potopul, Moise și exodul, patriarhii și regii, profeții și preoții, primesc un caracter autentic. Faptele menționate în Biblie sînt verificate de inscripțiile monumentale.

In pag. 57 la 378 e cuprinsă Concordanța biblică. Este o înșirare de texte, ca atare un extras din Biblie. E o lucrare de folos, pentru că deși ne dă numai textele biblice, ni le dă după un sistem, în șir frumos, cu titluri anume, prin care le poți urmări ușor. Este o lucrare de sistematizare de la alfa la omega. Bunăoară la litera P vei afla titlul *Pacea*. Aici se rînduiesc toate lucrurile memorabile din Sf. Scriptură care vorbesc despre pace și astfel cititorul se poate ușor orienta într-una din cele mai actuale probleme ale epocii.

Avînd cetitorul textul întreg înaintea ochilor și nu numai o frîntură, Concordanța poate fi folosită și de cel care nu știe să se orienteze în Biblie, sau care nu are Cartea Sfîntă la îndemîină și astfel va înțelege corect textul și își va putea pregăti singur mîntuirea sufletască. Nu s-au strîns în Concordanță numai texte care se referă la mîntuirea sufletului, ci s-au adunat și

din acelea care lămuresc și dezleagă problemele vieții trupești și cetățenești ca : munca, patria, pacea, războiul.

La alcătuirea Concordanței, autorul a folosit în special Concordanțele ortodoxe ca : „Simfonia Vechiului și Noului Testament”, publicată la Petrograd (Leningrad) 1900 și „Simfonia sau Concordanța Noului Testament” (Varșovia 1874) ; Aga V. „Simbolica Biblică și creștină” Timișoara 1935 ; ș. a.

Între pag. 379 și 386, un indice alfabetic ajută a găsi ușor orice idee și cuvânt sau noțiune biblică.

Tiparul e frumos, execuția tehnică bună. Dar unele date nu sînt în deplină concordanță cu cronologia biblică mai nou stabilită și lipsește cîteodată uniformitatea în scrierile numelor biblice.

Recomandăm cartea P. S. Valerian arătîndu-ne totodată bucuria că P. S. Sa a înțeles să ușureze și să îndrumeze munca preoțimii, oferindu-i acest buchet de flori alese din grădina Sfintei Scripturi.

Prof. N. NEAGA

Sebastian, Mitropolitul Moldovei și Sucevei : OSTENELI CHIRIAR-HALE. Vol. I. Iași 1954, pagini XII+460. Tipografia Centrului Mitropolitan M-rea Neamțu.

Cu prilejul împlinirii alor cinci ani de înțeleaptă, străduitoare și rodnică arhipăstorire în gloriosul jeț de înfîistătător al Bisericii din Moldova, Înalt Prea Sfinția Sa arhiepiscopul și mitropolitul Sebastian a tipărit cea mai frumoasă și mai strălucitoare „carte de vizită”, un volum de aproape 500 de pagini, care cuprinde o parte a gîndurilor, a simțămintelor, a frămîntărilor și a activității acestui luminos, impunător și sfătos Ierarh al Bisericii noastre.

De origină, din Ardeal, unde s-a născut, a crescut, a studiat, a suferit, a muncit și a păstorit ani de-a rîndul, a ajuns apoi în anul 1950 să ocupe scaunul de arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei. Urînd la această înaltă demnitate a avut intuiția clară, posibilitatea de pătrundere și înțelegerea deplină a unor realități excepționale, precum și dragostea nelimitată de a țese în continuare pînza de aur a nobleței sufletului credincioșilor moldoveni.

Mitropolitul Sebastian și-a dat seamă din primele clipe ale arhipăstoririi sale că Moldova a dat neamului românesc pe cei mai mari povestitori, în frunte cu neîntrecutul Ion Creangă și cu Mihail Sadoveanu și a încercat ca prin predici, prin cuvîntări și povestiri pline de coloratură și avînt tînesc să cîștige sufletele credincioșilor din țara lui Ștefan cel Mare.

Mitropolitul Sebastian și-a dat seamă din primul moment al pășirii sale pe pămîntul Moldovei că aici s-a născut, a crescut, s-a zbuiciumat și a activat „vîrfu-nalt al piramidei” poeziei romînești, marele Eminescu și de aceea a încercat să cuprindă, să învăluie și să încălzească în cele mai alese simțăminte de iubire și pîrintească prețuire sufletele moldovenilor.

Mitropolitul Sebastian și-a dat seama că în Moldova au trăit și au activat cei mai sfătoși și mai iscusiți cronicari și de aceea a încercat să împrumute din înțelepciunea și graiul lor bătrînesc elemente pentru cucerirea sufletelor încredințate păstoririi I. P. S. Săle.

Mitropolitul Sebastian și-a dat seamă că aici în acest scaun vlădicesc au tronat și au păstorit ierarhi cărturari, care au pus începuturi și temelie limbii, literaturii și slujbelor românești și de aceea a căutat ca prin vorbă și faptă, prin inițiative și osteneli să se ridice la înălțimea marilor Săi înaintași, străduindu-se să fie „model de hărnicie și de omenie”.

Privind în aceste perspective clerul și pe credincioșii mitropoliei Moldovei și Sucevei înalt Prea Sfinția Sa arhiepiscopul și mitropolitul Sebastian a arătat fiilor săi duhovnicești — mari și mici — o dragoste curată, o prețuire sinceră și o încredere totală, tratându-i pe toți cu omenie, cu deplină înțelegere a durerilor și necazurilor lor, cu îndelungă răbdare și cu părintească bunăvoință. Urmarea acestei largi și binevoitoare înțelegeri a oamenilor și a împrejurărilor a fost și este dragostea nefățarnică, prețuirea sinceră și cinstirea unanimă, pe care a avut-o și o are din plin din partea tuturor preoților și credincioșilor din mitropolia Moldovei și Sucevei. Într-adevăr, legăturile sufletești ale ierarhului Moldovei și Sucevei cu credincioșii săi și legăturile clerului și credincioșilor din această parte a țării cu Părintele, cu Păstorul lor sufletească sînt dintre cele mai ideale, dintre cele mai bune. Oricine a avut ocazie să întâlnească pe drumurile vieții preoți și credincioși din Moldova, n-a putut să audă din gura lor decît cuvinte de laudă, de prețuire, de stimă și dragoste curată față de „blîndul, înțelegătorul, experimentatul și bunul” lor arhipăstor. Iată o realitate care face atîta cinste unui ierarh și atîta bucurie și mulțumire tuturor credincioșilor Sfintei noastre Biserici.

Volumul, intitulat atît de modest : „Osteneli chiriarhale” este împărțit în trei capitole mari, în trei secții bine distincte.

După prefața care lămurește apariția volumului, care arată motivele care au determinat strîngerea și editarea materialului în forma impunătoare în care se prezintă, urmează partea primă, intitulată : „Iconomia harului”. Se redau în această parte un număr de cuvîntări, rostite în împrejurări deosebit de festive din viața I. P. S. Saule și din viața Bisericii ortodoxe romîne, ca de ex. : Cuvîntarea rostită cu prilejul alegerii ca mitropolit al Moldovei și Sucevei, cuvîntarea program adresată clericilor din cuprinsul acestei Mitropolii, cuvîntarea rostită cu prilejul instalării P. S. Chesarie ca episcop al eparhiei Dunării de jos, etc.

Partea a doua a volumului începe cu pagina 125 și sfîrșește la pagina 242. Această parte a lucrării, intitulată : „În apărarea păcii” cuprinde o seamă de discursuri, cuvîntări, impresii și comunicări făcute la diferite Congrese, ținute în străinătate și în țară la noi pentru apărarea păcii în întreaga lume. Se știe că înaltul Ierarh a fost delegatul Bisericii ortodoxe romîne la cel de al doilea Congres mondial al partizanilor păcii din Varșovia, ținut în luna noiembrie 1950. La fel a făcut parte din delegația Bisericii ortodoxe romîne, care a participat la Conferința interconfesională, ținută în luna mai, anul 1952 la Moscova, etc. Cuvîntările rostite de I. P. S. Sa cu prilejul acestor Congrese și Conferințe sînt redată în acest volum.

Partea a treia a lucrării, intitulată : „Stăruiește în învățătură” începe la pagina 243 și sfîrșește la pagina 457. În această ultimă parte a volumului sînt redată pastoralele pe care I. P. S. Sa le-a trimis credincioșilor din Mitropolia Moldovei și Sucevei, cu prilejul marilor praznice împărătești de

peste an. Mai cuprinde această parte și anumite cuvântări ocazionale, multe povătuiri, îndemnuri și lămuriri bune și înțelepte date de Înaltul Ierarh clerului și credincioșilor acelei mitropolii.

Volumul: „Osteneli chiriarhale” este icoana vie și mult grăitoare a strădaniilor și activității din cuprinsul celor cinci ani de arhipăstorire a unui Ierarh conștiincios, însuflețit și devotat Bisericii strămoșești, Patriei sale scumpe și poporului din mijlocul căruia s-a ridicat.

Pr. Prof. SP. CÂNDEA

Pr. Dumitru Călugăr: CARACTERUL RELIGIOS-MORAL CREȘTIN. Sibiu 1955, p. 292.

Cartea asupra căreia ne va fi cuvântul, s-a tipărit în tipografia „Reîntregirea” de pe lângă Sf. Arhiepiscopie a Sibiului. Nici tipografia și nici autorul nu sînt începători în materie de tipărituri. „Reîntregirea” continuă firul tradiției destul de vechi, cunoscută cititorilor noștri, iar în ce-l privește pe autor, e cunoscut și el ca și tipografia, P. C. Sa fiind unul dintre cei ce i-au alimentat conștiincios teascurile.

Cartea îți solicită de la început atenția prin noutatea ei. E nouă mai întîi în înțelesul că pe temeiul ei s-a putut conferi, pentru prima dată la noi, unui membru al clerului nostru, înaltul titlu academic de magistru în teologie.

E nouă apoi în sensul că, în literatura noastră bisericească, e cea dintîi lucrare care tratează, pe larg și sistematic, problema caracterului religios-moral creștin.

Lucrarea este împărțită în trei capitole, cu subdiviziuni corespunzătoare.

Primul capitol relevă că în epoca precreștină nu întîlnim nici lucrări sistematice asupra caracterului și nici preocupări practice de durată în legătură cu educația lui. Lipseau, atunci, condițiile necesare pentru asemenea cercetări și preocupări. Creștinismul reprezintă și sub unghi pedagogic-educativ un Novum. El aduce ambianța și mijloacele necesare formării caracterului religios-moral.

Lucrări de cercetare critică a problemei caracterului nu găsim, însă, nici în primele veacuri creștine. Efortul principal al Bisericii a fost îndrumat atunci în direcția educației practice a caracterului religios-moral al credincioșilor, nu în direcția cercetării lui teoretice. Sfinții Părinți arată, unii, cum se poate forma practic conștiința morală și religioasă a credincioșilor; alții expun pe larg aspectele psihologice și etice ale acțiunii educative; și aproape nu e nici unul din ei care să nu insiste asupra importanței covârșitoare a deprinderilor în formarea caracterului religios-moral.

După părerea autorului, evul mediu nu aduce lucruri noi în problema caracterului, după cum n-aduce nici reforma, pietismul, iluminismul, filantropismul.

În vremurile mai apropiate, un progres mai substanțial privind problema caracterului, se constată în pedagogia lui Kerschensteiner. Acesta precizează că scopul educației e tocmai formarea caracterului moral. Mijlocul cel mai important pentru realizarea acestui scop este munca, și anume munca fizică și intelectuală. Deosebit de importantă pentru problema caracterului religios-moral este contribuția lui Fr. W. Foerster, care argumentează cu pătrundere și vigoare că în creștinism sînt precizate atît premisele antropologice, cît și mijloacele și puterea trebuitoare pentru realizarea unui asemenea caracter.

În capitolul II: „Problema caracterului în psihologie”, autorul arată că rezolvarea problemei caracterului e condiționată de felul cum e înțeleasă și dezlegată problema sufletului. Trecînd la analiza critică a unei serii de curente psihologice, ca: asociaționismul, curentul psihologiei experimentale, curentul intelectualist, personalist, spiritualist, biologic, etc., pînă la autor ajunge la încheierea că psihologia nu poate contribui la dezlegarea problemei caracterului decît dacă pornește de la constatarea că sufletul este o unitate care coordonează toate puterile individului și le îndrumază spre un ideal înalt și dacă apreciază elementul etic ca element necesar în definirea și formarea caracterului.

Psihologia sovietică susține, pe temeiul unei argumentări de înaltă ținută științifică, teza că nu instinctele, ci idealul etic superior, consecvența și munca sînt factorii indispensabili pentru formarea caracterului.

Trecînd la psihologia religioasă, pînă la autor ajunge la încheierea că psihologia nu poate contribui la dezlegarea problemei caracterului decît dacă pornește de la constatarea că sufletul este o unitate care coordonează toate puterile individului și le îndrumază spre un ideal înalt și dacă apreciază elementul etic ca element necesar în definirea și formarea caracterului.

Se arată în continuare, că, în procesul formării caracterului religios-moral, își dau contribuția: societatea, Biserica și credinciosul însuși prin efortul său personal. Socotind potrivit locul, autorul ne dă definiția caracterului religios-moral pe care-l înțelege ca: „Unitatea spirituală-morală-religioasă formată și dezvoltată în dependență de idealul creștin al desăvîșirii, prin efortul individual liber, prin lucrarea Bisericii și prin asistența harului divin și care unitate se manifestează constant, ferm și hotărît prin trăsături voluntare raționale încălzite de sensibilitatea curățită de patimi și de egoism”. (p. 134).

Conținutul acestei unități spiritual-moral-religioase îl formează iubirea, smerenia, dreptatea, credința, nădejdea, cumpătarea, bărbăția, înțelepciunea, curăția vieții, perseverența cu strășnicie în virtute, alipirea totală și definitivă de Hristos și de Biserica Lui.

În al treilea capitol, intitulat: „Educația caracterului religios-moral”, și care e cel mai dezvoltat din întreaga lucrare (pp. 148—272), autorul tratează despre educația religioasă, factorii și mijloacele de formare a caracterului religios-moral.

Începutul îl face familial. Pe temeliile puse de familie clădește mai departe Biserica folosind în acest scop catehizarea, rugăciunea, meditația, formarea deprinderilor, cultul, cîntarea bisericească, Sf. Taine (mai ales Spovedania și Sf. Euharistie).

Lucrarea e, precum se vede, substanțială și bine întocmită. Într-un cadru corespunzător, ea ne dă o remarcabilă analiză a structurii psihologice, etice și religioase a idealului către care se îndrumă întregul efort al educației creștine: caracterul religios-moral. Cartea arată totodată, pe larg, și tehnica menită a duce la realizarea practică a unui asemenea ideal.

Convingerea pînă la autor e limpede: fără credincioși cu o conștiință luminată, cu o inimă curată și cu o voință de fier, adică fără credincioși de caracter, Biserica nu-și va putea valorifica în mod corespunzător, nici în sfera vieții individuale și nici în aceea a vieții comunitare, principiile sale de credință și viață.

Viața externă poartă pecetea vieții interne. Cum va fi sufletul credincioșilor așa va fi și viața lor socială. Lipsa de caracter duce la dezechilibru, inconsecvență, nesinceritate, neîncredere, fățarnicie, fuga de datorie în viața obștească. Credincioșii lipsiți de caracter sînt o primejdie mare pentru viața bisericească. Dimpotrivă, prezența credincioșilor de caracter în obștea parohienilor marchează, practic, un înalt grad de însănătoșire și prosperare a vieții creștine.

Convingerea aceasta tare, p. autor știe s-o transmită și lectorului. E unul din cele mai mari merite ale lucrării și el trebuie menționat în mod deosebit.

Expunerea bine încheiată, documentația bogată, aparatul critic impunător (la pp. 275 autorul folosește nu mai puțin de 292 lucrări), îți lasă impresia că p. autor este un muncitor vrednic și bine pregătit în materie.

Desigur, lucrarea nu are pretenția să epuizeze problema. De asemenea nu pretinde că modul în care și-a organizat expunerea e singurul valabil. Unele lucrări ar fi putut fi rînduite altfel și capitole noi s-ar fi putut adăuga. De exemplu, expunerea privind caracterul în psihologia religioasă (p. 103), p. autor o subsumează capit. intitulat : Problema caracterului în psihologie. Dacă însă psihologia religioasă operează cu elemente noi (păcatul, Tainele, Harul), e clar că cercetarea caracterului din punct de vedere al psihologiei religioase poate constitui un capitol de sine stătător.

N-ar fi fost de prisos nici capitolul în care s-ar fi precizat argumentat că efortul pentru formarea la credincioși a caracterului religios-moral nu înseamnă, în fond, altceva decît efortul pentru asigurarea mîntuirii lor.

Un alt capitol care s-ar fi putut adăuga ar fi acela în care s-ar fi arătat valoarea practică a caracterului religios-moral, pentru întreaga viață în care, în calitate de cetățeni, sînt obligați să participe și credincioșii și anume, pentru viața socială, culturală, economică, etc. Căci nu trebuie trecut cu vederea un lucru : Biserica nu țintește să formeze oameni urmînd a duce o viață închisă, izolată, străină de realitățile înconjurătoare, și care, din pricina aceasta, să constituie un balast și chiar o piedecă în calea dezvoltării normale și continui a celorlalte laturi ale vieții. Dimpotrivă, propunîndu-și să formeze din credincioșii săi caractere religios-morale, Biserica urmărește să pună printr-înșii la ndemîna vieții obștești, un spor de conștiințiozitate, onestitate, spirit de abnegație, intransigență, perseverență.

Trecînd prin unele formulări nu destul de clare ale gîndului, trebuie să recunoaștem că lucrarea p. D. Călugăr e de reală valoare. P. C. preoți vor găsi într-însa un bun îndrumător în munca nobilă de educatori ai credincioșilor.

Le-o recomandăm cu căldură.

Prof. D. BELU

Pr. Ion Runcu : CINTARILE LITURGICE IN STIL PSALTIC, pentru cor bărbătesc, cor mixt, cor pe 3 voci egale și cor pe 2 voci. București, 1956.

Seria „Liturgiilor” sau a „Cîntărilor Sf. Liturghii”, noi sau reeditate, se continuă acum cu lucrarea recentă a părintelui Ion Runcu, muzician-compozitor și dirijor deopotrivă de bine apreciat.

Spre deosebire de unii autori — mai ales ardeleni — p. Ion Runcu nu-și începe lucrarea cu „Sfinte Dumnezeule”, ci după „Amin” și răspunsurile ecteniei mari, se succed : Slavă și Acum ; Binecuvîntează ; Unule

Născut ; Cîntarea Vohodului mic ; Sfinte Dumnezeule, cîntările dinainte și de după Apostol și Sf. Evanghelie ; două heruviche („A” și „B”) ; Pre Tatăl ; două serii de răspunsuri mari — o serie pe glasul 8 și una pe glasul 5 ; un Pre Tine Te Lăudăm, pe glasul 5, cu solo ; apoi același fără solo și încă un Pre Tine Te Lăudăm, pe glasul 8, cu solo. (De ce „Pre” și nu literar : Pe ?) Urmează apoi un Axion „Tutti” și unul cu solo ; apoi Tatăl Nostru, cu solo, și cîntările de la sfîrșit subîntitulate (poate nu tocmai suficient de propriu) „Finalul Sfintei Liturghii”. În locurile respective sînt intercalate răspunsurile ecteniilor.

Lipsește numai Fericirile și Priceasna (chenonicul). Așa cum anunță titlul lucrării, cîntările liturgice alcătuite de pînă Ion Runcu sînt în stil psaltic-melodic, caracterul psaltic este realizat prin utilizarea muzicii psaltice și prin păstrarea — în general — a ritmului ei lin — Sincopele, valorile punctate urmate de valori scurte și alte modificări ritmice desigur că nu sînt în stil. De exemplu, la cuvintele „Tatălui și Fiului”... din p. 26 și p. corespunzătoare, ar fi mai indicată păstrarea ritmului de pătrimi în loc de pătrime cu punct — optime — pătrime cu punct — optime etc.

Incorsetarea cîntării psaltice în măsuri egale duce inevitabil la îndepărtarea de stilul psaltic. Anumite precipitări, ca la cuvintele „Cea pururea fericită” din Axionul „Tutti”, și alte modificări ritmice ale cîntării psaltice sînt consecințele măsurii. E drept că măsura înlesnește citirea partiturii.

Și fiindcă tot a trebuit să reproducem asocierea bizară a termenilor Axion-Tutti, poate n-ar fi rău ca în viitoarele ediții ale lucrării părintelui Ion Runcu toți termenii muzicali în limba italiană să fie înlocuiți cu termeni sau traduceri mai libere în limba romînă.

În ce privește investițiunea armonică — polifonică, autorul a reușit să păstreze caracterul psaltic prin înlăturarea — cu bună știință — a sensibilei în modurile cu aparență de minor, după cum foarte competent remarcă în prefața lucrării eminentul muzicolog și muzician preotul Ion D. Petrescu de la biserica Sf. Visarion din București.

Utilizarea pedalei la vocile grave, acolo unde o întîlnim, de asemenea izbutește să sugereze isonul cîntării bisericești de strănă.

Cîntării psaltice — soră bună, mai ales la început, cu cîntarea gregoriană — îi este mai propriu stilul contrapunctic al motetului decît stilul armonic, care prin isoritmia sa ne-ar aminti coralul. Totuși o combinație de contrapunct specia I la 2 voci pe un fond de pedală (eventual dublă) poate ar fi din cînd în cînd indicată.

În ce privește cele două cicluri de răspunsuri mari, considerăm că cel pe glasul 5 este mai religios decît cel pe glasul 8. Iar dintre cele 3 „Pre Tine Te Lăudăm”, cel mai adecvat ni se pare cel pe glasul 8, pentru că — între altele — la cuvintele „și ne rugăm Ție” nu utilizează note prea înalte, care ar putea să antreneze pe coriști la nuanțe puternice, improprii.

Izvorîte din gîndul și simțămintele nobile mărturisite în rîndurile următoare prefeței și tipărite în condiții tehnice bune de Tipografia Centrocoop (str. Austriului 36, București) „Cîntările liturgice în stil psaltic” ale pînă Ion Runcu aduc bună hrană duhovnicească proaspătă tuturor genurilor de formații corale bisericești.

DIN ACTIVITATEA ARHIPĂSTORULUI

Ales la 26 februarie 1956 ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al românilor ortodocși din Ardeal, Crișana și Maramureș; hirotonit întru arhiereu la 15 martie și instalat la 18 martie același an în scaunul neuitărilor și marilor ierarhi Andrei Șaguna și Nicolae Bălan, I. P. S. Mitropolit Dr. Iustin Moisesescu a zăbovit în primele zile după instalare, la Sf. Mănăstire Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus, ca acolo, în liniște și în atmosferă proprie reculegerii, să-și cristalizeze programul de muncă duhovnicească. Indată după aceea, I. P. S. Sa a pornit cu toată râvna la mînuirea plugului duhovnicesc, pentru ca astfel „lucrul evanghelistului” să se poată plini în continuare și cu tot mai mult spor, spre mîntuirea sufletească a dreptcredincioșilor creștini ce i-au fost rînduiți de Dumnezeu în arhipăstorie. Astfel:

— În Vinerea luminată, fiind praznicul Izvorului Tămăduirii, I. P. S. Sa, însoțit de P. C. Vicar Traian Belascu, de P. C. Părinți consilieri și profesori și înconjurat de mulțimea credincioșilor, a slujit Sf. Liturghie la Sf. Mănăstire „Brîncoveanu”, cu care prilej a rostit o predică plină de bune îndemnuri creștinești. „Am venit aici — a spus I. P. S. Sa — în acest colț de rai, pentru a cere de la Dumnezeu puteri înnoite, ca să ducem o viață creștinească după voia Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos...” Iar „temelia acestei vieți creștinești este legea dragostei. Cei ce viețuiesc după această lege sînt frați întreolaltă, nu se războiesc, ci se înțeleg și se ajută unul pe altul... Să căutăm să aducem partea noastră de muncă și strădanie ca să dispară neînțelegerile din lume și ca pe pămînt să se instaureze pacea, așa cum vrea Dumnezeu, cum o dorește Sf. noastră Biserică și cum o vor toate popoarele. Să fim pătrunși de voința de înscăunare a păcii în lume, a păcii în suflete, a păcii cu Dumnezeu și cu semenii. Iubirea să stăpînească în viața noastră”.

— Duminecă 27 mai 1956, I. P. S. Mitropolit Iustin a cercetat bisericile și credincioșii din Orașul Stalin și a slujit Liturghia arhierească în biserica „Sf. Nicolae-Schei”, „muma bisericilor din Țara Bîrsei”. Și cu acel prilej, I. P. S. Sa a îndreptat calde îndemnuri către ascultători de-a trăi întreolaltă în dragoste, bunăvoină, prietenie și pace și de-a întări și adînci frățietatea cu toți oamenii.

— Duminecă 8 iulie a. c. pașii I. P. S. Sale s-au îndreptat spre Blaj. Acolo, preoții și credincioșii i-au făcut o primire caldă. Sf. Liturghie arhierească s-a slujit în biserica „Sf. Treime” (fosta catedrală unită). În predica ocazională, I. P. S. Mitropolit a vorbit despre unitatea Bisericii lui Hristos. Folosind exemple potrivite din Sf. Scriptură și din trecutul vieții religioase-bisericești a poporului nostru dreptcredincios, I. P. S. Sa a arătat că mîntuirea sufletească se poate dobîndi numai în Biserica noastră, al cărei Cap este Iisus Hristos Mîntuitorul, al cărei însuflețitor este Duhul Sfînt și ale cărei mădulare în parte sînt dreptcredincioșii creștini.

I. P. S. Sa a dat prețioase îndemnuri ascultătorilor de a-și primeni necurmat viața religios-morală, săvîrșind fapte de virtute, muncind cinstit, cu trăgare de inimă și trăind în pace cu toți oamenii.

— La 6 august, I. P. S. Sa, înconjurat de soborul preoților, a slujit Sf. Liturghie și apoi un parastas la mormântul Mitropolitului Nicolae, la Sîmbăta de Sus, iar la 15 august, tot la mănăstirea Brîncoveanu, fiind hramul acestei mănăstiri, I. P. S. Sa a slujit și a predicat despre Sf. Fe-cioară și ajutorul pe care ea ni-l dă ca solitoare către Dumnezeu.

— Cu deosebită bucurie a fost primit I. P. S. Mitropolit Iustin pe Valea Buzaelor, la 8 și 9 septembrie a. c., fiind a tîrnosit bisericile din parohiile Ciumernic și Intorsura Buzăului. Credincioșii l-au primit îmbrăcați în haine de aleasă sărbătoare și cete de călărași l-au însoțit dintr-o parohie în alta. Cuvîntul I. P. S. Sale a îmbogățit și aci mintea și inima preoțimii și credin-cioșilor Bisericii noastre.

— Nu mai puțin au fost cucerți de aleasă bucurie duhovnicească preoții și credincioșii din Mediaș, pe care I. P. S. Mitropolit Iustin i-a cercetat în 7 oct. 1956. Ei l-au întâmpinat la sosire, l-au petrecut la biserică, s-au rugat împreună cu I. P. S. Sa la Sf. Liturghie arhierească și au ascultat predica pe care păstorul lor duhovnicesc le-a adresat-o cu căldură de părinte și ierarh. La Mediaș, I. P. S. Mitropolit Iustin a cercetat amîndouă bisericile parohiale locale.

— Duminecă 21 oct. 1956, P. S. Episcop Andrei Moldovan al romînilor ortodocși din America, l-a vizitat pe P. S. Episcop Policarp Morușca la Alba Iulia. Împlinindu-se 8 ani de la reîntregirea bisericească, în aceeași zi, în Catedrala „Reîntregirii” s-a slujit Sf. Liturghie arhierească de către I. P. S. Mitropolit Iustin, P. S. Episcop Andrei Moldovan, P. S. Episcop Nicolae al Clujului, P. S. Episcop Valerian al Oradiei, P. S. Policarp și numeroși preoți. Credincioșii aflători acolo s-au învrednicit de aleasă bucurie duhovnicească.

— Duminică 28 oct. 1956, I. P. S. nostru Arhiepiscop și Mitropolit Iustin a săvîrșit Sf. Liturghie arhierească în Catedrala mitropolitană din Sibiu, înconjurat fiind de P. S. Lor Episcopii Nicolae al Clujului, Valerian al Ora-diei, Andrei al romînilor din cele două Americi și Policarp Morușca. I. P. S. Sa a rostit predica zilei și a exprimat mulțumirile clerului și ale credin-cioșilor P. S. Episcop Andrei, precum și delegației evanghelice-luterane daneze, în frunte cu Excelența Sa Episcopul Julius Hoffmeyer, care a asistat la Sf. Liturghie. Delegația a fost însoțită de către P. S. Episcop Theoctist, vicar patriarhal, delegatul Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justi-nian. A asistat și P. S. Teodor Scorobeț.

În aceeași zi, P. S. Ierarhi ai Mitropoliei Ardealului au avut un schimb de vederi asupra situației Episcopiei romînilor ortodocși din cele două Ame-rici, luînd hotărîrea de a-i da tot sprijinul cuvenit.

— În zilele de 2—4 noiembrie 1956, I. P. S. nostru Mitropolit Iustin a participat la sărbătorirea Excelenței Sale Episcopul reformat János Vásárhelyi, reprezentînd Sfîntul Sinod și pe președintele său, P. Fer. Patriarh Justinian, a vizitat pe P. S. Episcop Nicolae al Clujului și a săvîrșit Sf. Liturghie în Catedrala episcopescă din Cluj, rostind predica îndătinată.

— Osebit de acestea, în răstimpul în care au avut loc cele arătate mai sus, I. P. S. Sa a participat la toate lucrările Sfîntului Sinod și ale celor-lalte organe bisericești, fie la București, fie la Sibiu, cu rîvnă de adevărat ostenitor în via Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

† PROT. STAVR. ROMUL MOLDOVAN

Săvîrșirea din viață a părintelui Romul Moldovan ne dă prilej să evocăm, cu simțăminte de întristare și recunoștință, una din cele mai luminoase personalități de slujitor bisericesc din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului.

Născut la 8 mai 1890 în Șinca Veche (raionul Făgăraș), din părinți țărani, a urmat școala primară în satul natal, iar liceul și studiile teologice la Blaj. În 1914 a intrat în slujba fostei biserici unite, îndeplinind succesiv funcțiunile de: econom de internat și catihet la Blaj, preot-paroh la Noul Român, Voila, Cîrța Oltului (toate în Țara Oltului) și apoi, din 1922 încoace în frunțașă parohie Veștem (raionul Sibiu), pe care a păstorit-o cu cinste și vrednicie pînă la moarte (14 august 1956).

Caracter hotărît, preot cu aleasă pregătire și cu dragoste față de sf. altar, plin de rîvnă pentru bunăstarea sufletească și materială a păstoriților săi, p. R. Moldovan s-a bucurat neînterupt de prețuirea tuturor celor ce l-au cunoscut. Bun gospodar, în toate parohiile prin care a trecut s-a silit cu succes să păstreze și să îmbunătățească așezămintele parohiale. Un lung șir de ani a activat pe tărîmul cooperatist, pentru ridicarea nivelului economic al țăranilor noștri.

Ceea ce îl distingea în chip cu totul deosebit pe părintele R. Moldovan era ținuta, conduita și dragostea sa de carte. Toată viața sa a fost consecvent cu exigențele misiunii preoțești. Din această pricină, apăsarea uneori sever și autoritar cu alții, fiind sever întîi de toate cu sine însuși. El însuși cărturar, avea o bibliotecă bogată, pe care a pus-o la contribuție spre a da unele lucrări personale apreciate de cunoscători. A colaborat la alcătuirea lucrării: „Cînd frații sînt împreună” (Sibiu 1956), iar în volumul omagial pe care redacția „Telegrafului Român” l-a închinat Mitropolitului Nicolae, p. R. Moldovan a dovedit cu mărturii documentare convingătoare că vestitul Mitropolit al Țării Românești, Teodosie — de numele căruia se leagă apariția celei dintîi Biblii tipărită în românește (1688) — se trăgea din comuna Veștem, de lîngă Sibiu.

În anul 1948, p. R. Moldovan (ca și unicul său fiu, preotul Ioan Moldovan), împreună cu păstoriții săi, s-a întors la sînul de mamă al Sfintei noastre Biserici ortodoxe romîne, slujind-o cu devotament pilduitor pînă la sfîrșitul vieții.

Cinstit de ocîrmuirea bisericească, de preoți și de credincioși pînă era în viață, trupul său neînsuflit a fost prohodit și însoțit pe drumul de veci de un număr osobor de preoți, în frunte cu P. C. prot. stavr. Traian Belasçu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, P. C. prof. dr. Sofron Vlad, rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu și P. C. protopop al raionului Sibiu, preot A. Radu, care au rostit mișcătoare cuvîntări funebre.

Veșnică să-i fie pomenirea!

T. B.

O NOUA RENAȘTERE a studiilor patristice. Intre 19—24 sept. 1955 s-a ținut la Oxford cea de a II-a conferință internațională de studii patristice (prima a avut loc tot acolo în 1951). O bucurie deosebită a constituit la aceea conferință faptul că au apărut acolo nu numai specialiști din Apusul Europei, ci și din S. U. A. și U. R. S. S., iar delegații Bisericii Ruse au prezentat și referate speciale despre activitatea depusă în acest sens în Uniunea Sovietică.

Intre problemele generale discutate cu ocazia Conferinței, la care au participat 400 reprezentanți din toate țările creștine, au fost : „Creștinătatea iudaică și deciziile sinodului apostolic”, „Origen și însemnătatea lui”, „Eshatologia în epoca patristică”, „Sarcini actuale în învățămîntul patristic”, cu 14 referate despre munca depusă în acest sens. După ce s-au împărțit pe secții, cercetătorii au luat parte mai activ la discutarea unor probleme de cea mai mare însemnătate. Iată 10 din acestea: 1. Părinții și exegeza patristică, 2. Epoca lui Constantin cel Mare, 3. Probleme de Hristologie, 4. Originile monahismului, 5. Istoria veche a Liturghiei, 6. Părinții și filozofia elenistică, 7. Principii generale de critică literară, 8. Creștinismul antic și iudaismul contemporan lui, 9. Spiritualitatea patristică și 10. Idealurile patristice și însemnătatea lor actuală.

Cele 115 comunicări citite și discutate în cele 6 comisii, ca și organizarea unui comitet de 14 cercetători din diferite țări, care să pregătească viitoarea conferință, peste 4 ani (tot în Oxford, oraș cu una din cele mai vechi tradiții universitare de studii clasice și patristice), — iată numai câteva realizări de mare folos, ca să nu mai pomenim de redactarea referatelor în cadrul vestitei colecții „Texte și Cercetări” ale Academiei de Științe de la Berlin.

Dacă trecem dincolo de ținuta poate prea liber-raționalistă a unora din cercetătorii participanți, problemele de interese patristice sînt și azi de cea mai mare actualitate pentru toată lumea creștină. Niciînd doar nu s-au frămîntat probleme atît de adînci de teologie, niciînd nu s-au atins culmi atît de înalte de viață duhovnicească, niciînd nu a avut atîta putere dorința de pace și de înfrățire a popoarelor ca în acea epocă patristică a primelor opt veacuri creștine, din zestrea spirituală a căroră trăiește pînă azi teologia noastră.

Și totuși, trebuie să mărturisim că, spre deosebire de tradiția de pînă acum 150 de ani, cînd cărțile de zidire sufletească ale Sfinților Părinți circulau peste tot în țările Orientului ortodox, cugetarea teologică din ultimul veac începuse să se depărteze de aceste izvoare de prim ordin sau măcar să nu le mai caute. Pricini au

fost și sînt destule: orientarea laic-raționalistă a culturii generale, cunoașterea tot mai slabă a limbilor clasice, etc. Dar așa cum spunea marele cercetător-patolog Gh. Florovski, pînă nu ne întoarcem înapoi la studiul Sfinților Părinți, clădirea noastră e străină de vechile ei temelii sănătoase și stă parcă în vînt. În 1908 un cercetător iezeit ca Aug. Palmieri trebuia să recunoască într-un studiu vast despre „Biserica Rusă” (La chiesa russa, Firenze, 1908) că în traduceri și cercetări patristice rușii sînt cel puțin la același nivel cu germanii, cu englezii sau francezii. Așa se și explică de ce scrisul unor teologi și predicatori ruși (între ei și mitropolitul Nicolae de Krutički) are în sine în același timp și adîncime și pietate, cum nu e cazul cu scrisul arid și prea teoretic al protestanților care văd în Sf. Părinți doar scriitori obișnuiți, încadrați în cutare sau cutare curent literar, lipsiți de suflul divin și chiar de originalitate, și supuși influențelor și curentelor veacului.

Dar, deși cu vremea Părinții și scriitorii bisericești au rămas un teren atît de puțin cunoscut ca și India sau China, cum se exprimă profesorul francez J. Daniélou din Paris, totuși interesul pentru viața și opera lor a crescut în ultima vreme în mod deosebit. Dacă am pomeni numai cîteva exemple, cred că am dovedi cu prisosință acest lucru.

Colecția parisiană „Sources chrétiennes” condusă de teologii de Lubac și J. Daniélou, în care au apărut de la 1945 pînă azi peste 40 volume de traduceri (cu note și comentarii științifice) din Sf. Părinți, este una din realizările cele mai remarcabile. Între cărțile apărute în această colecție, notăm: „Viața lui Moisi” de Sf. Grig. de Nissa, „Protrepiticul” de Clement de Alexandria, „Suplică pentru creștini”

de Atenagora, „Explicarea Sfintei Liturghii” de Nicolae Cabasila, 100 de capitole despre desăvîrșire” de Diadoh al Foticeii, „Facerea omului” de Sf. Grig. de Nissa, „Omiliile la Geneză” de Origen, „Paradisul duhovnicesc” de Nichita Stethatatos, „Centurii despre iubire” de Maxim Mărturisitorul, „Epistolele” Sf. Ignatie al Antiohiei, „Tradiția Apostolică” de Ipolit al Romei, „Pășunea duhovnicească” de Ioan Moshos, „Scrisori către Olimpia” de Sf. Ioan Hrisostom, „Comentar la Daniil” de Ipolit al Romei, „Scrisori către Serapion” de Sf. Atanasie al Alexandriei, iar mai nou „Excerptele” și „Stromatele” lui Clement Alexandrinul, apoi opere ale Sf. Irineu, Sf. Vasile, etc.

Dacă mai adăugăm că deodată cu aceste traduceri, însoțite uneori de text grec sau latin paralel, au mai apărut și o serie de lucrări de sinteză și monografii patristice, cum sînt ale lui H. von Balthasar și J. Daniélou despre Sf. Grigorie de Nissa, ale lui Cl. Mondésert și Völker despre Clement de Alexandria, etc., atunci putem spune că stăm în fața unui reviriment rar al studiilor patristice. Același lucru se vede și din lucrările mai puține la număr (explicabil!) publicate în Germania, mai ales continuarea publicării în original grecesc a operii lui Origen: Comentar la Matei, vol. III, Berlin, 1955, precum și traduceri parțiale, ca cea din Cassiodor sau studii, ca cel despre Ambrosiu, etc. În Olanda s-a editat textul critic grecesc al unora din operele Sf. Grigorie de Nissa.

Al doilea exemplu mai mare îl avem într-o țară ortodoxă: Grecia. Întrucît aici poporul nu mai poate citi în original operele părinților greci — dată fiind evoluția deosebită a limbii grecești — revista „Theologia” din **Iulie—August 1954** anunță că „Ser-

viciul apostolic al Sfântului Sinod al Bisericii Grecești" a luat inițiativa de a tipări în traducere neogreacă, în fascicule de 25—300 pagini, opere ale Sfinților Părinți și scriitori începând de la părinții apostolici. Comitetul acestei „Diaconii” face apel la strângerea fondurilor prin abonamente între studenți, clerici de mir și monahi și în general printre intelectuali. Până în dec. 1955 apăruseră 4 volume, cuprinzând operele părinților apostolici, precum și ale apologetilor și polemiștilor, adică :

Vol. I : Clement Românul, Epistola I-a.

Vol. II : Clem. Rom., Ep. II-a, Didahia, Varnava, Diognet, Ignatie.

Vol. III : Policarp, Herma, Papia, Codrat, Aristide, Iustin.

Vol. IV : Iustin, Tațian, Melito, Atenagora.

T. BODOGAE

COMEMORARE. La bisericile parohiale din Orașul Stalin funcționează coruri religioase, care contribuie la înălțarea sufletească a credincioșilor. Așa avem corul bisericii „Sf. Nicolae” din Schei, corul bisericii „Sf. Adormire” Cetate, al bisericii „Sf. Treime” Tocile și corul bisericii „Sf. Treime”, fostă greacă.

Mezinul corurilor bisericesti din oraș, cel de la biserica „Sf. Treime”, fostă grecească, dezvoltă o activitate vrednică de toată lauda. Pe lângă răspunsurile la Sf. Liturghie, acest cor a dat câteva concerte religioase reușite în biserică și în unele parohii din topopiat.

La împlinirea a trei ani de activitate, din inițiativa și sub conducerea priceputului și zelosului său dirijor, Păr. Prof. Gh. Diaconu, a dat în 21 oct., în biserica „Sf. Treime”, un frumos concert religios comemorativ, închinat marelui dirijor și compozitor

brașovean *Gheorghe Dima*. Un public românesc numeros și select a luat parte la acest concert. Din repertoriul compozițiilor religioase ale lui Gh. Dima, au fost executate următoarele bucăți : „Mărturisiți-vă Domnului”, „Către Maica Preacurată”, „Cu trupul lui Hristos”, „In tot pământul a ieșit vestirea lui”, „Heruvicul”, „Astăzi proorociile” și „Ingerelul”.

În cadrul concertului, prof. I. Șuteu, de la Școala de muzică populară, a conferențiat despre Gheorghe Dima, compozitor religios.

Amintim că aceasta este a treia comemorare în Orașul Stalin a marelui compozitor și dirijor Gh. Dima. Prima a fost făcută în anul 1947 de către liceul „Andrei Șaguna”, unde Dima a fost profesor de muzică ; a doua în anul 1955 de către Filarmnica „Gh. Dima” și a treia de către corul bisericii „Sf. Treime”, pentru că Dima a dirijat nu numai corul catedralei mitropolitane din Sibiu, ci și corul bisericii „Sf. Nicolae” din Orașul Stalin.

Preot V. C.

TRUDNICA și vrednică de laudă va rămîne pururea osîrdia înaintașilor noștri întru dreapta credință ortodoxă răsăriteană, de-a înzestra Sfînta noastră Biserică cu cuvîntul lui Dumnezeu, tîlmăcit în graiul românesc.

Anul pe care-l încheiem, a fost cu totul bogat în prilejuri de evocare a acestor silințe binecuvîntate, ale căror roade au intrat cu cîntea cîvenită nu numai în istoria Bisericii romîne, ci și în zestrea culturii și literaturii noastre naționale.

S-au împlinit trei veacuri de cînd a încetat, de drept, arhipăstorirea Mitropolitului Ardealului, pururea pomenitul vîldică Simion Ștefan, al cărui nume rămîne legat pentru totdeauna de tipărirea pentru întîia oară

în românește a Sfințelor Cărți ale Legii celei nouă: NOUL TESTAMENT DE LA BALGARAD (Alba Iulia, 1648). Poate că el a murit ceva mai devreme decât în anul 1656. Fapt este că abia în acel an a fost rânduit succesorul său de scaun, Sfântul Ierarh Sava Brancovici.

Tot acum s-a împlinit un veac de când Episcopul Filotei al Buzăului a isprăvit de tipărit BIBLIA DE LA BUZAU (1854—56, în 5 tomuri), iar marele Mitropolit Andrei Șaguna a purces a scoate din teascurile proaspăt înființatei tiparnițe bisericești de la Sibiu, BIBLIA ce-i poartă numele, lucrare dată gata, în condiții strălucite, după doi ani de osteneli necurmăte (1856—1858).

Rămînem îndatorați față de cititorii revistei noastre cu amănuntele cerute de aceste pomeniri. Ele vor forma obiectul unei expuneri mai ample, a cărei publicare — din motive tehnice redacționale — rămîne să se facă într-un număr viitor.

ANTICARIATUL „Santo Vana-sia” din Milano — cu filiale în Buenos

Aires, Madrid și Köln/Rhein — este specializat în procurarea și distribuirea cărților științifice și a publicațiilor periodice din toate domeniile și din toată lumea.

Avem în față buletinul acestui anticariat, pe iulie 1956. Varietatea domeniilor de activitate științifică și publicistică, pe care le are în vedere — de la Agricultură și pînă la Zoologie — și volumul titlurilor cuprinse în acest buletin, sînt impresionante.

Pentru publicațiile teologice, buletinul nu are o secțiune aparte. Ele sînt, însă, resfirate în alte compartimente, dar nu totdeauna în chip nimerit. Vădit eronată este încadrarea colecției „Acta Conciliorum Oecumenicorum” (vol. 1—4, 1927—1940) la rubrica „Economics” (p. 22, titlul 954), cu care n-are altă legătură decât una de ordin eufonic (!). Recomandăm îndreptarea acestei specii de erori. Noi sîntem obicinuiți să-i considerăm pe librari în primul rînd oameni cuști, orientați în bibliologie și bibliografie, și abia după aceea oameni de afaceri.

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite la adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Romînă, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 5 exemplare), scrise cîteț, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trîmterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trîmterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
REÎNTREGIREA
SIBIU

Biblioteca Metropolitană Sibiu